

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΑΘΛΗΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ: ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ- ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ- ΙΣΤΟΡΙΑ

Διπλωματική Εργασία

“Λύκειο των Ελληνίδων : Χορός – Σώμα – Ιστορία”

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια : Κονδυλία – Μαρία Βελησσαρίου

Επιβλέπουσα καθηγήτρια : Αλεξάνδρα Πατρικίου

Αθήνα, Ιούλιος 2023

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

“Λύκειο των Ελληνίδων: Χορός – Σώμα – Ιστορία”

Κονδυλία – Μαρία Βελησσαρίου

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας:

1^η Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Αλεξάνδρα Πατρικίου

2^η Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Μιμήνα Πατεράκη

3^{ος} Επιβλέπων Καθηγητής: Εμμανουήλ Τζανάκης

Αθήνα, Ιούλιος 2023

Ευχαριστίες

Νιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κ. Αλεξάνδρα Πατρικίου που με τη πολύτιμη βοήθειά της μπόρεσα να ολοκληρώσω την παρούσα διπλωματική εργασία, καθώς και τον κ. Νίκο Κοταρίδη για τις συμβουλές του.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την κ. Έλενα Κατωπόδη, έφορο του τμήματος Εργαστηρίου Εθνικών Ενδυμασιών, την κ. Μαρία Καλυτεράκη έφορο του τμήματος Ρυθμικής Αγωγής και τις κυρίες Κατερίνα Δασκαλάκη, ειδική γραμματέα του κεντρικού Λυκείου των Ελληνίδων και Ζωή Σταματούκου, έφορο του τμήματος Λαογραφικού Αρχείου και Εθνικής Παράδοσης του κεντρικού Λυκείου, για την υπέροχη φιλοξενία τους στο κτήριο του Λυκείου, για τα στοιχεία και τις πληροφορίες που μου προσέφεραν για τη διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το Λύκειο των Ελληνίδων ιδρύθηκε το 1911 από την πρωτοπόρο του ελληνικού φεμινιστικού κινήματος Καλλιρόη Παρρέν, η οποία με τη μαχητική της αρθρογραφία από τις στήλες της *Εφημερίδος των Κυριών* χάραξε καινούργιους δρόμους για τις γυναίκες, μιλώντας πρώτη για το δικαίωμα στη μόρφωση και στην εργασία, για το δικαίωμα στην αξιοπρέπεια. Παράλληλα το Λύκειο των Ελληνίδων τάχθηκε ενάντια στην «ξενομανία» της εποχής, προβάλλοντας την ελληνική παράδοση, νεότερη και παλαιότερη και τονίζοντας την αισθητική, εθνική και κοινωνική της αξία. Εθνικά έθιμα, χοροί και φορεσιές, απόδημος Ελληνισμός, δημόσιες σχέσεις, μουσική, γυναικεία και παιδικά προβλήματα, περιβάλλον, επιτροπή επιστημόνων για θέματα γυναικών και ισότητας, αποτελούν σήμερα τμήματα του Λυκείου των Ελληνίδων. Επιπλέον, υπάρχουν τμήματα για την εισαγωγή του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής γλώσσας σε μετανάστριες και ομογενείς γυναίκες. Υπάρχουν 55 παραρτήματα σε πολλές ελληνικές πόλεις και 18 γραφεία παγκοσμίως που εξυπηρετούν τις ίδιες λειτουργίες.

Η διπλωματική εργασία με τίτλο “Λύκειο των Ελληνίδων: Χορός- Σώμα- Ιστορία”, συντάχθηκε στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών του τμήματος: “Κοινωνιολογία – Ανθρωπολογία - Ιστορία” του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου. Σκοπός της εργασίας είναι να παρουσιάσει το Λύκειο των Ελληνίδων στην πορεία του χρόνου, τους στόχους του, την οργάνωσή του, τις δραστηριότητές του, καθώς και τους κύριους τομείς διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς με τους οποίους ενασχολείται: την ανάδειξη και προστασία του ελληνικού παραδοσιακού χορού ως μέσο προβολής της εθνικής ταυτότητας και την σημασία της ελληνικής παραδοσιακής ενδυμασίας.

Στόχος της έρευνας που πραγματοποιήθηκε ήταν να εξετάσει την επίδραση του Λυκείου στα μέλη του και να παρουσιάσει τις απόψεις, τις προσδοκίες και τις προτάσεις τους. Ως ερευνητικό εργαλείο χρησιμοποιήθηκε η συνέντευξη που

σχεδιάστηκε ειδικά για την παρούσα έρευνα. Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν τα αρχικά ερευνητικά ερωτήματα και οδήγησαν σε χρήσιμα συμπεράσματα και προτάσεις για μελλοντική αξιοποίηση από το Λύκειο που αναδεικνύεται σε κύριο φορέα διαχείρισης της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς.

Οι σκοποί και οι δραστηριότητες του Λυκείου έχουν διαδοθεί ευρύτατα. Σήμερα το Λύκειο των Ελληνίδων διατηρεί τη δυναμική του παρουσία, στηριζόμενο πάντα στην εθελοντική προσφορά των μελών του, επιχειρώντας τη σύνδεση της μακρόχρονης εμπειρίας του στην κοινωνική δράση και στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς με την επιστημονική γνώση. Οι δραστηριότητές του συνεχίζουν να είναι παραδοσιακές, σύγχρονες και εξελισσόμενες.

Λέξεις Κλειδιά: Πολιτισμός, Παράδοση, Εθνική Ταυτότητα, Χορός, Καλλιρρόη Παρρέν, Λύκειο των Ελληνίδων.

Abstract

The Lyceum club of Greek Women was founded in 1911 by Callirroï Parren, a pioneer of the feminist movement in Greece and the country's first women journalist. It is a volunteer organization, which has played an active and important role in the preservation and presentation of Greek cultural traditions and folk customs. Not less important has been the Club's social contribution, especially in the domain of adult education for women and the defense of women's rights. Also today at the Lyceum Club there are departments such as national traditions, dances and costumes, expatriate Hellenism, public relations, music, women's and children's problems, environment, committee of scientists for women's issues and equality. There are also sections to teach immigrant and expatriate women the Greek language and Greek culture. There are 55 branches in many cities in Greece and 18 offices around the world, working for exactly the same purposes.

The post graduate research thesis under the title: “Lyceum Club of Greek Women: Dance - Body- History”, was edited in terms of the MSc “Sociology- Anthropology- History” of the Open University. The purpose of this project is to present the Lyceum club in the course of time, its goals, its organization and activities as well as the main areas of management of cultural heritage in which it is involved into: the promotion and preservation of Greek traditional dance stand out as an important element of Greek national identity and traditional Greek costume.

The aim of the research was to examine the influence of the Lyceum Club on its members and present their views, expectations and suggestions. The research tool used was the interview designed specifically for the present research. The research results confirmed many of the initial research questions and led to useful conclusions and recommendations for future development by the Lyceum club of that is emerging as a major authority assuming responsibility towards the promotion and protection of the Greek cultural heritage.

The aims and efforts of the Lyceum are now widely known. Today the Lyceum Club of Greek Women maintains its dynamic presence in Greek society, thanks always to the voluntary service of its dedicated members, endeavoring to link its long experience in social service and in the wise administration of its cultural heritage with the new knowledge provided by modern science and technology. Its activities remain relevant and traditional and never cease to evolve.

Keywords: Culture, Tradition, National Identity, Greek dance, Kallirre Parren, Lyceum Club of Greek Women.

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΛτΕ : Λύκειο των Ελληνίδων

ΙΑΛΕ : Ιστορικό Αρχείο Λυκείου των Ελληνίδων

ΦΑΛΕ :Φωτογραφικό Αρχείο Λυκείου των Ελληνίδων

ΜΕΛΕ: Μουσείο Ενδυμασίας Λυκείου των Ελληνίδων

Γ.Σ. : Γενική Συνέλευση

Δ.Σ : Διοικητικό Συμβούλιο

UNESCO: Εκπαιδευτική Επιστημονική και Πολιτιστική Οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών

ICOMOS: Διεθνές Συμβούλιο για την Προστασία Μνημείων και Ιστορικών Χώρων

Πίνακας περιεχομένων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	V
ABSTRACT	VI
Συνοτομογραφίες & Ακρωνύμια.....	VIII
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
1.1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	2
2. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	6
2.1 Η ελληνική πολιτιστική κληρονομιά	6
2.2 Η σημασία της παράδοσης	10
2.3 Η ανάγκη διαιώνισης ηθών και εθίμων	13
2.4 Ο Παραδοσιακός Χορός	19
2.5 Η γυναικεία σωματική και εκπαιδευτική κουλτούρα.....	24
3.ΤΟ ΛΥΚΕΙΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ.....	28
3.1 Η Καλλιρόη Παρρέν	28
3.2 Το Λύκειο αναζητά σημάδια της Ιστορίας του	35
3.3 Εκπαιδευτικές και πολιτικές κατευθύνσεις του Λυκείου των Ελληνίδων: Μία αποτίμηση των δράσεων του ΛτΕ.	83

4. ΧΟΡΕΥΟΝΤΑΣ ΣΤΟ ΛΥΚΕΙΟ ΣΗΜΕΡΑ	95
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	97
Βιβλιογραφία	100
Παράρτημα.....	109

1. Εισαγωγή

Όταν η Καλλιρρόη Παρρέν ίδρυσε το Λύκειο των Ελληνίδων, ήταν ήδη στην 5^η δεκαετία της ζωής της. Ήταν οπωσδήποτε ένα δημόσιο πρόσωπο με πρωταγωνιστικό ρόλο στην γυναικεία κίνηση της χώρας με την ίδρυση φιλανθρωπικών αλλά και πρωτοποριακών γυναικείων σωματείων, με την εκπροσώπηση της Ελλάδας σε διεθνή γυναικεία συνέδρια, με σημαντικές παρεμβάσεις υπέρ της γυναικείας εκπαίδευσης και εργασίας και βέβαια με την *Εφημερίδα των Κυριών* που προετοίμαζε όλες τις δράσεις της και τους έδινε συνοχή. Η αθηναϊκή κοινωνία παραδέχεται την Παρρέν ως γράφουσα, αρχηγό και απόστολο ενός ελληνικού σεμνού φεμινισμού, ηπιότερου από τον ριζοσπαστικό φεμινισμό.

Σε ξένο πρότυπο αλλά εθνικά επεξεργασμένο ανάγεται και το Λύκειο των Ελληνίδων. Τα ευρωπαϊκά Λύκεια Λέσχες, στόχευαν κυρίως στην προώθηση της σταδιοδρομίας γυναικών καλλιτεχνών και επαγγελματιών. Στο Ελληνικό Λύκειο η Παρρέν κράτησε αυτή τη στόχευση προωθώντας γλύπτριες και ζωγράφους, πρόσθεσε όμως την φροντίδα των γυναικών κατώτερων κοινωνικών τάξεων για τον αναλφαβητισμό, την επαγγελματική εκπαίδευση, την υγιεινή και τα παιδιά. Όλα αυτά περιγράφονται ως “η εξίψωσις της Ελληνίδος” και η “αναγέννηση των ελληνικών παραδόσεων” ως πολύπλευρο πρόγραμμα πολιτιστικής αναμόρφωσης. Κύριο εργαλείο οι ελληνικοί χοροί ως δημόσιο θέαμα προσεταιρίζοντας τη θεατρική σκηνή και τις τεχνικές της. Κεντρική ιδέα η ελληνική διαχρονικότητα. Το Λύκειο εξαρχής στηρίχθηκε στην ελληνική παράδοση χωρίς ποτέ να παραβλέψει το πνεύμα και τις απαιτήσεις της κάθε εποχής. Συμπορευόταν με τους καιρούς κρατώντας το νήμα της παράδοσης. Με την έννοια αυτή, εθνική συνείδηση και εθνική παράδοση κάνουν ένα. Η οραματική του στόχευση και η εμβέλειά του σηματοδοτεί τη μακροχρόνια πορεία του.

Αφορμή για την παρούσα εργασία αποτέλεσαν τα πολλά χρόνια ενασχόλησής μου με τους ελληνικούς χορούς περνώντας από τη θέση της μαθήτριας και μέλους της χορευτικής ομάδας του κεντρικού Λυκείου και αργότερα της δασκάλας και γυμνάστριας. Ο λόγος που επέλεξα το συγκεκριμένο Λύκειο είναι η μεγάλη φήμη που έχει ανάμεσα στα άλλα σωματεία, καθώς και η οικειότητα με τον χώρο της

υποφαινόμενης. Δεχόμενοι ερωτήσεις για την ιστορία των χορών, την προέλευση του ονόματός τους και την παλαιότητά τους. Η μετατροπή αυτών των προβληματισμών σε ερευνητικά ερωτήματα οριοθέτησε την κατεύθυνση αυτής της εργασίας. Στόχος να προσδιορίσει και να περιγράψει την ελληνική χορευτική πραγματικότητα, να αποτυπώσει την παρουσία του ελληνικού χορού και της παράδοσης, την πρόσληψή τους από το κοινωνικό αστικό περιβάλλον ως παράγοντες συγκρότησης της εθνικής συνείδησης. Η παρούσα μελέτη επιχειρεί επίσης να ανιχνεύσει και να καταγράψει την ιστορική διαδρομή της συγκρότησης του Λυκείου των Ελληνίδων (ΛτΕ) από την ίδρυσή του (1911) και παράλληλα να παρουσιάσει την αδιάλειπτη παρουσία του στο κοινωνικό, ιδεολογικό και πολιτιστικό ορίζοντα του τόπου μας, τις μεταμορφώσεις του στην πορεία του χρόνου, την οργάνωσή του, τις δραστηριότητές του, ως κύριο εκφραστή ανάδειξης και προστασίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού και της διαχρονικότητας της παράδοσης διαμορφώνοντας ολόκληρες γενεές.

1.1 Μεθοδολογία

Η μεθοδολογία της έρευνας και συγκέντρωσης υλικού, στηρίχθηκε στην ποιοτική συλλογή πρωτογενών δεδομένων μέσω επιτόπιας έρευνας με βασικό εργαλείο την συνέντευξη και την παρατήρηση, καθώς και δευτερογενών δεδομένων από πηγές, βιβλιογραφία, άρθρα, διαδίκτυο. Τα παραθέματα που βρίσκονται στο κείμενο προέρχονται από απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις στο χώρο του Λυκείου.

Στην παρούσα εργασία το ενδιαφέρον μετατοπίζεται στο σύγχρονο περιβάλλον του Λυκείου των Ελληνίδων και στα δρώντα υποκείμενα που διαμορφώνουν το χορευτικό φαινόμενο και αντίστοιχα επηρεάζονται από αυτό. Για την εκπλήρωση του ερευνητικού στόχου επιλέχθηκε η ποιοτική έρευνα με ημί-δομημένες ερωτήσεις που ανήκουν στη κατηγορία των μη τυποποιημένων συνεντεύξεων. Θεωρείται ένας αποτελεσματικός τρόπος καθώς επιτρέπει να αλλάξει η σειρά των ερωτήσεων αν χρειαστεί, να προστεθούν ή να αφαιρεθούν κάποιες και να προσαρμοστούν ανάλογα με τον ερωτώμενο (Ισαρη & Πουρκός, 2015). Οι ημί-δομημένες συνεντεύξεις

εξυπηρετούν τους σκοπούς της εργασίας που είναι αμιγώς διερευνητική. Σε αυτό το είδος η γράφουσα διαθέτει μια λίστα με θέματα και ερωτήσεις που θέλει να καλύψει.

Στόχος της συνέντευξης είναι η αλληλεπίδραση και η επικοινωνία μεταξύ προσώπων που καθοδηγείται από την ερευνήτρια για απόσπαση πληροφοριών που σχετίζονται με το αντικείμενο της έρευνας. Βασική παράμετρος αποτελεί η έκβαση της συνομιλίας μεταξύ των προσώπων. Η ποιοτική έρευνα δεν επιχειρεί να προβλέψει τι πιθανόν να γίνει στο μέλλον, αλλά να κατανοήσει την υπάρχουσα κατάσταση, τη τωρινή βίωση των συμμετεχόντων, ποια νοήματα δίνουν σε αυτά που συμβαίνουν. Η ποιοτική έρευνα ερμηνεύει κυρίως κοινωνικές συμπεριφορές (Ζαφειρόπουλος, 2015). Η ανάλυση στοχεύει στην κατανόηση σε βάθος στην οποία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο, η ανθρώπινη αντίληψη.

Για την ολοκλήρωση της εργασίας πραγματοποιήθηκε πρωτογενής ποιοτική έρευνα με πρόσωπα που προσέφεραν σημαντικές πληροφορίες σχετικές με την δράση και τον σκοπό του Λυκείου. Διεξήχθησαν δύο συνεντεύξεις στις 8/5/23 στο χώρο του κεντρικού Λυκείου Δημοκρίτου 14. Η πρώτη με την κ. Κατερίνα Δασκαλάκη ειδική γραμματέα του κεντρικού Λυκείου και η δεύτερη με την κ. Ζωή Σταματούκου έφορο του τμήματος Λαογραφικού Αρχείου και Εθνικών Παραδόσεων. Τα συγκεκριμένα πρόσωπα επιλέχθηκαν λόγω των οργανωτικών καθηκόντων τους, με καθοριστικούς ρόλους στη λήψη αποφάσεων, την πολύχρονη πείρα τους, τις γνώσεις τους γύρω από το Λύκειο, την υλοποίηση των στόχων του και τη τωρινή δράση του.

Κατά την παραμονή μου στο Λύκειο είχα την ευκαιρία να ξεναγηθώ στους χώρους του εμβληματικού κτιρίου και να δω φωτογραφίες, πίνακες και αντικείμενα που όλα “μιλούσαν” για την πλούσια ιστορία του. Το πορτραίτο της Καλλιρρόης Παρρέν δεσπόζει στο κεντρικό χώρο του Λυκείου μαζί με πίνακες, διπλώματα, βραβεία και παράσημα. Επίσης μίλησα με την κ. Μαρία Καλυτεράκη, έφορο του τμήματος Ρυθμικής Αγωγής, δίνοντάς μου πληροφορίες για το συγκεκριμένο τμήμα. Δεν ήθελε να εμπλακεί στη διαδικασία της συνέντευξης η ίδια, θέτοντάς μου την κ. Δασκαλάκη ως την πλέον αρμόδια σε γνώσεις για την έρευνά μου. Κατά την έξοδό μου, μου δόθηκαν από τη γραμματεία του Λυκείου, λευκώματα από παραστάσεις του Λυκείου

των προηγούμενων ετών, δημοσιευμένα άρθρα καθώς και οι αντίστοιχες φωτογραφίες. Επισκέφτηκα και το μαγαζί του Λυκείου στη Δημοκρίτου 7 όπου εντυπωσιάστηκα από τα αντικείμενα και τις εκδόσεις του. Αγόρασα ως ενθύμιο το βιβλιαράκι με τις κούκλες ντυμένες με τις παραδοσιακές φορεσιές από κάθε τόπο.

Η δημιουργία των ερωτήσεων προέκυψε λόγω των βιβλιογραφικής ανασκόπησης που προηγήθηκε, των επιστημονικών άρθρων που έχουν δημοσιευτεί καθώς και πηγές από το διαδίκτυο. Η προσέγγιση των ερωτώμενων έγινε με e-mail στη γραμματεία του Λυκείου με σαφή τον στόχο της έρευνας και τη δομή των ερωτήσεων. Οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν αναλυτικά για τη διεξαγωγή της έρευνας. Η χρονική διάρκεια και των δύο συνεντεύξεων διαρκεί περίπου 40' η κάθε μία, όπου τέθηκαν προκαθορισμένες ερωτήσεις ανοικτού τύπου. Ορισμένες ήταν κοινές ενώ άλλες διαφορετικού περιεχομένου λόγω της ιδιότητας της κάθε ερωτώμενης. Οι κοινές ερωτήσεις αφορούσαν τις δράσεις που υλοποιεί το Λύκειο, την εκπαιδευτική του κατεύθυνση, την επικοινωνιακή του πολιτική τον τρόπο που επιλέγει να γνωστοποιήσει τις δράσεις του, τον βαθμό της χρήσης των νέων τεχνολογιών στην επικοινωνία του με το κοινό και την ικανοποίηση του κοινού από τη γενικότερη δράση του Λυκείου. Οι υπόλοιπες αφορούσαν το σκοπό, τα μέλη του και το είδος των μαθημάτων που παρέχεται στο λύκειο.

Οι συνεντεύξεις είχαν καθ' όλη τη διάρκεια αφηγηματικό χαρακτήρα δίνοντας την ελευθερία στους πληροφορητές να μιλήσουν αλλά και να απαντήσουν στις ημί-δομημένες ερωτήσεις. Οι πληροφορήτριες δηλαδή εκφράζουν αυθόρμητα και με συνεχή ειρμό τις σκέψεις τους, θίγοντας και υπογραμμίζοντας οι ίδιες τα σημαντικά για αυτές θέματα, διαμορφώνοντας σημαντικά τη δομή της εργασίας. Οι συνεντεύξεις απομαγνητοφωνήθηκαν με φόρμα γραπτής συγκατάθεσης και προστασίας προσωπικών δεδομένων. Η συλλογή και κωδικοποίηση των δεδομένων έγινε με βάση τις ομάδες των ερωτήσεων. Η ανάλυση του περιεχομένου που ακολουθεί στηρίχθηκε σε μια σειρά νοημάτων από τη γράφουσα, βασισμένη στις απαντήσεις των πληροφορητριών.

Η εργασία οργανώθηκε σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος αναλύεται το θεωρητικό πλαίσιο βασικών εννοιών όπως πολιτιστική κληρονομιά, έθιμα, παράδοση, παραδοσιακός χορός και σωματική γυναικεία κουλτούρα με δεδομένα που συλλέχθηκαν κυρίως από δευτερογενείς πηγές.

Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται η μελέτη περίπτωσης του κεντρικού Λυκείου των Ελληνίδων όπου στηρίζεται σε δευτερογενείς πηγές και στη μελέτη δεδομένων σχετικών με το ΛτΕ. Επιπρόσθετα στην ανάλυση της περίπτωσης συμπεριλαμβάνονται και πρωτογενή δεδομένα που συγκεντρώθηκαν μέσω συνεντεύξεων δηλαδή μέσω ποιοτικής έρευνας. Πραγματοποιείται και παρουσιάζεται η εμπειρική έρευνα και το υλικό που προέκυψε σχετικά με το φαινόμενο του χορού ως πρακτική μέσα από το γυναικείο σωματείο, ο ρόλος του Λυκείου στην παραγωγή πολιτισμού και της πολιτιστικής πολιτικής που εφαρμόζει, καθώς και η έννοια της παράδοσης ενταγμένα όμως στο σύγχρονο κοινωνικό πλαίσιο.

Η εργασία ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα που εξήχθησαν από την έρευνα και ακολουθούν η βιβλιογραφία, ελληνική και ξένη που χρησιμοποιήθηκε, άρθρα και πηγές από το διαδίκτυο.

2. Εννοιολογικό πλαίσιο

2.1 Η ελληνική πολιτιστική κληρονομιά

Από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, παρατηρείται ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για την ιδέα της πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία συνδέεται στενά με τη διαδικασία οικοδόμησης του έθνους-κράτους. Λειτουργεί ως διάυλος μεταφοράς της ανθρώπινης δημιουργίας στο χρόνο καθώς αναδεικνύει το σύνολο των εκφάνσεων μιας κοινωνίας. Ιδέες, αξίες, συμπεριφορές, τεχνικές, επιτεύγματα, προσδιορίζουν την ταυτότητα του έθνους, εξασφαλίζοντας την ιστορική του συνέχεια (Λάββας,2010). Πολλά πολιτιστικά στοιχεία, όπως η γλώσσα ή οι πολιτιστικές παραδόσεις, χρησιμοποιήθηκαν για τους στόχους της διαδικασίας, δηλαδή την κατασκευή ενός φανταστικού άξονα που συνδέει το παρελθόν με το παρόν, ως απόδειξη της συνοχής και της ιστορικής εξέλιξης του εν λόγω λαού. Εκείνη την εποχή, η ιδέα της "κληρονομιάς" αναπτύχθηκε ως ένας τρόπος για να αποκτήσει ένας λαός "συλλογικές μνήμες" μιας εξίσου συλλογικής δημιουργικής διαδικασίας και ως αποτέλεσμα, μια κοινή αίσθηση καταγωγής και ταυτότητας. Η χρήση της αφήγησης της κοινότητας προέλευσης καθόρισε παραδοσιακά τα πολιτικά και φιλοσοφικά θεμέλια της πολιτιστικής κληρονομιάς και έδωσε ένα ισχυρό θεμέλιο για την αντίληψη του ποικίλου, στις περισσότερες περιπτώσεις, πληθυσμού ενός κράτους ως ενιαίας κοινότητας (Adell, Bendix, Bortolotto, Tauschek 2015).

Η ιδέα της πολιτιστικής κληρονομιάς ενισχύει την κρατική κυριαρχία, εκτός του ότι δίνει σε μια κοινότητα που φαίνεται να έχει μια συνεχή ιστορία, μια αίσθηση συλλογικής ταυτότητας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το κυρίαρχο κράτος μπορεί πλέον να αποφασίσει ποιες πτυχές της πολιτιστικής κληρονομιάς πρέπει να προστατευθούν και πόσο προστασία απαιτείται (Von Schorlemer (2014). Ως εκ τούτου, οι πολιτικές και οι διαδικασίες για τη διατήρηση και την προστασία των πολιτιστικών αγαθών, ιδίως της ανθρωπογενούς πολιτιστικής κληρονομιάς, είναι σημαντικές. Ένα συγκεκριμένο μνημείο ή τόπος, καθώς και το άμεσο περιβάλλον του

και το ευρύτερο τοπίο στο οποίο εντάσσεται, περιλαμβάνονται σε αυτό που αναφέρεται ως πολιτιστικό (ή ανθρωπογενές) περιβάλλον. Τα τέσσερα κύρια συστατικά που συνθέτουν κάθε πολιτιστικό περιβάλλον είναι: τα υλικά συστατικά, όπως τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται στην κατασκευή, η διακόσμηση και κάθε άλλη κατασκευή που έχει κατασκευαστεί στο έδαφος ή στο υπέδαφος του εν λόγω περιβάλλοντος, τα άυλα συστατικά, όπως τα έθιμα, οι παραδόσεις και οι πρακτικές που συνδέονται με το πολιτιστικό περιβάλλον, οι αξίες που συνδέονται με τα προαναφερθέντα συστατικά, οι οποίες μπορεί να είναι ιστορικού, επιστημονικού ή θρησκευτικού χαρακτήρα (Πούλιος & Αραμπατζής, 2015).

Αυτή η άυλη πολιτιστική κληρονομιά που μεταβάλλεται από γενιά σε γενιά, αναδημιουργείται συνεχώς από τις κοινότητες και τις ομάδες σε συνάρτηση με το περιβάλλον τους, τη φύση και την ιστορία τους, παρέχοντας μια αίσθηση ταυτότητας και εξέλιξης, συμβάλλοντας έτσι στην προώθηση του σεβασμού της πολιτιστικής πολυμορφίας και της ανθρώπινης παραγωγικότητας. (Γραμμαζίδης, (2017). Η συνειδητοποίηση και η ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών καθώς και του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου, η υποστήριξη των διαδικασιών και συνθηκών μεταβίβασης στις νεότερες γενιές, αναδεικνύουν έμπρακτα τη σημασία της διαφύλαξής της.

Οι πρώτες μέθοδοι διαμόρφωσης μιας πολιτιστικής κληρονομιάς που έχει στόχο την εμπέδωση της εθνικής ταυτότητας, δεν λάμβαναν υπόψη όλους τους προαναφερθέντες παράγοντες, αντίθετα ήταν περισσότερο επικεντρωμένες στο αντικείμενο, θεωρώντας την ιστορία ως μη ανανεώσιμο πόρο που είναι υλικός και απτός. Οι απτές εκδηλώσεις αυτής της ιστορίας θεωρούνταν ότι μαρτυρούσαν την ιστορική συνέχεια κάθε έθνους και του πολιτισμού του και ως εκ τούτου έπρεπε να διαφυλάσσονται, να διατηρούνται και να χρησιμοποιούνται στο μέγιστο δυνατό βαθμό (Μάργαρη, 2020).

Τα κράτη, που αρχικά στόχευαν στη διατήρησή της από δυνητικά καταστροφικές ανθρώπινες ενέργειες, άρχισαν να κωδικοποιούν και να θεσμοθετούν τις διαδικασίες και τις πρακτικές για τη διαχείριση της (υλικής) πολιτιστικής κληρονομιάς.

Προκειμένου να διαφυλάξουν, να εκθέσουν και να καταστήσουν τις συλλογές τους προσιτές στο κοινό, ιδρύθηκαν τα πρώτα δημόσια μουσεία σε αυτό το πλαίσιο. Αυτό έδωσε στην έννοια του πολιτισμού μια πιο δημοκρατική χροιά. Παρόλο που ο λαϊκός πολιτισμός και τα λαϊκά αντικείμενα μπορούν να βρεθούν στις συλλογές των μουσείων, οι εκφράσεις του λαϊκού πολιτισμού συχνά καταπιέζονταν και αντιπαραβάλλονταν με τον "υψηλό πολιτισμό" (Μάργαρη, 2020).

Η υπογραφή μιας σειράς συμβάσεων στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, οι οποίες περιλάμβαναν την επιστροφή των πολιτιστικών προϊόντων που είχαν εκπατριστεί λόγω ένοπλων συγκρούσεων στις χώρες προέλευσής τους, αναδεικνύει επίσης την έμφαση που δόθηκε στην πολιτιστική κληρονομιά ως συστατικό στοιχείο του έθνους-κράτους. Οι Συνθήκες του Σενμπρούν (γνωστή και ως "Συνθήκη της Βιέννης") και του Παρισιού, που υπογράφηκαν το 1809 και το 1814 αντίστοιχα, αφορούσαν πολιτιστικά αντικείμενα που είχαν σταλεί στο εξωτερικό κατά τη διάρκεια των Ναπολεόντειων Πολέμων (Μάργαρη, 2020). Όπως ήδη αναφέρθηκε, βασικό στοιχείο της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς ήταν η διαφύλαξη της από δυνητικά επιζήμιες ανθρώπινες δραστηριότητες. Εξαιτίας αυτού, το 1899 και το 1907 υπογράφηκαν οι Συμβάσεις της Χάγης, οι οποίες καθόρισαν παγκόσμιες κατευθυντήριες γραμμές για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περιόδους πολέμου (Μάργαρη, 2020).

Η αποκατάσταση και η συντήρηση των ερειπίων και των μνημείων που είχαν καταστραφεί κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου απαιτούνταν από τη ρομαντική και υλικό-κεντρική προσέγγιση που ίσχυε τότε στον τομέα της διαχείρισης των πολιτιστικών αγαθών. Προκειμένου να θεσπιστούν διαδικασίες για την αποκατάσταση και τη συντήρηση των μνημείων, στις οποίες ο σεβασμός της καλλιτεχνικής και ιστορικής αξίας κάθε μνημείου έπαιζε κεντρικό ρόλο, υπογράφηκε το 1931 η Χάρτα των Αθηνών. Επιπλέον, πρότεινε την ενσωμάτωση της κοινής γνώμης και του τοπικού παράγοντα στη διαμόρφωση των πολιτικών διαχείρισης, προκειμένου να επιτευχθεί η μικρότερη δυνατή διατάραξη των μνημείων (ICOMOS, 1931).

Αγκαλιάζοντας τις πολιτιστικές συνιστώσες του ευρύτερου αστικού περιβάλλοντος στην εννοιολογική προσέγγιση των πολιτιστικών αγαθών και εντάσσοντας τα τελευταία σε ένα πλαίσιο ολοκληρωμένου πολεοδομικού σχεδιασμού με προοδευτικό χαρακτήρα, η Χάρτα της Αθήνας διεύρυνε το πεδίο εφαρμογής της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, ο οποίος άφησε την Ευρώπη (και όχι μόνο) σε ερείπια και ανέδειξε την ανάγκη για την οικοδόμηση νέων, παγκόσμιων και αποτελεσματικότερων θεσμών για τη διατήρηση των πολιτιστικών αγαθών, δεν μπόρεσε ωστόσο να σταματήσει την απειλή της πολιτιστικής κληρονομιάς (Μάργαρη, 2020).

Η πολιτιστική κληρονομιά είτε υλική, είτε άυλη, εμπλουτίζει την προσωπική ζωή των πολιτών, αποτελεί κινητήρια δύναμη για τον δημιουργικό τομέα, διαδραματίζει ρόλο στην ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου της Ευρώπης και αποτελεί μια πρακτική κατανόησης και αξιοποίησης του παρελθόντος. Η πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να συνδέεται άμεσα με το παρελθόν και να καταφεύγει σε αυτό, αλλά στην πραγματικότητα είναι κάτι νέο. Η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι η πολιτιστική κληρονομιά στο παρελθόν είχε την έννοια της κληροδοσίας, δηλαδή πνευματικής ωφέλειας, ενώ σήμερα συνιστά πρακτική ανάδειξης και εξύμνησης του παρελθόντος, αναφέρεται δε και σε τρέχουσες χρήσεις με σκοπό την εξυπηρέτηση διάφορων στόχων όπως είναι οι οικονομικοί (Χατζηανδρέου (2021).

Ειδικότερα, τα άυλα προϊόντα πολιτισμού μετατρέπονται σε εμπορεύματα πολιτισμού, ακολουθούν τη δύναμη της αγοράς με κεντρική θέση σε τουριστικούς οδηγούς. Η αρχή του 21^{ου} αιώνα βρίσκει τα άυλα πολιτιστικά αγαθά να προωθούνται μέσα από τους μηχανισμούς εκμετάλλευσης και εμπορευματοποίησης, εγείροντας αξιώσεις ιδιοκτησίας και πνευματικών δικαιωμάτων (Λουτζάκη, 2003).

2.2 Η σημασία της παράδοσης

Η αναγκαιότητα ενός τέτοιου υποκεφαλαίου, προκύπτει από το γεγονός ότι η παράδοση βρίσκεται στο επίκεντρο του λόγου, του χορού, της μουσικής. Ακόμη και αν η ιδέα της λαϊκής παράδοσης έχει τις ρίζες της στο παρελθόν και θεωρείται διαχρονική αξία, αυτό δεν σημαίνει ότι είναι συνώνυμο της αδράνειας και της οπισθοδρόμησης. Στην ανθρωπολογία η παράδοση εξετάζεται υπό το πρίσμα των σχέσεων του παρελθόντος με το παρόν (Παπαταξιάρχης, 1993). Ετυμολογικά προέρχεται από την αρχαία λέξη “παραδίδωμι” που σημαίνει ότι κληροδοτώ στις επόμενες γενιές, στοιχεία από το παρελθόν και το παρόν. Η ομαλή μετάβαση από τη μία γενιά στην επόμενη καθίσταται δυνατή χάρη στην παράδοση, η οποία λειτουργεί ως γέφυρα μεταξύ του παρόντος και του μέλλοντος. Η στήριξη σε αυτήν θεωρείται απαραίτητη για την οικοδόμηση του νέου (Πατσίλη, 2017). Η παράδοση μπορεί να θεωρηθεί ως η αποταγμένη εμπειρία όλων των ανθρώπινων προσπαθειών. Εξαιτίας αυτού, οι νεότερες γενιές θα ωφεληθούν από το να μάθουν από τα επιτεύγματα και τα λάθη των παλαιότερων προκειμένου να θέσουν μια σταθερή βάση για κάτι νέο.

Η παράδοση δεν είναι μονοσήμαντη, αλλά νοσηματοδοτείται με ποικίλους τρόπους σε διαφορετικές κοινωνικές και χρονικές συγκυρίες όπως: γλωσσική και πνευματική, μυθοπλασία, ενδυματολογία, δημοτικό τραγούδι, χορός. Η παράδοση αποτελεί επομένως στοιχείο της διασφάλισης της ταυτότητας και του χαρακτήρα κάθε λαού με στόχο την εθνική του ευημερία. Είναι ζωτικής σημασίας να τονιστεί, ότι όποτε αναφερόμαστε στη παράδοση συνήθως περιλαμβάνονται και τα ήθη και έθιμα. Αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι πρόκειται για συμπληρωματικές λέξεις που σχετίζονται μεταξύ τους. Σε αντίθεση με τις συμβάσεις, οι οποίες είναι πράξεις μέσω των οποίων μεταδίδονται τα ήθη, τα ήθη είναι αντιλήψεις, καθιερωμένα πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς που ακολουθούν άγραφο ηθικό νόμο, στάσεις και συναισθήματα.

Τα έθιμα έχουν αναπτυχθεί από βαθιά ριζωμένες κοινές πρακτικές που έχουν παγιωθεί και ελέγχουν τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις μιας κοινότητας ή μιας φυλής. Η κατανόηση των τοπικών εθίμων συνεπάγεται επίσης την κατανόηση των ιδιαίτερων

χαρακτηριστικών των ντόπιων. Ένα άτομο μπορεί να διατηρήσει την εθνική του ταυτότητα μόνο αν είναι εξοικειωμένο με τα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντός του. Η λαϊκή παράδοση έχει αξία σε πολλές πτυχές της καθημερινής ζωής, όχι μόνο σε ένα συγκεκριμένο επάγγελμα. Περιλαμβάνουν την αισθητική, την ιστορική, την κοινωνιολογική, την ψυχολογική και την εκπαιδευτική (Κονταξή, 2016).

Όλες οι γνώσεις ενός λαού μεταβιβάζονται στις μελλοντικές γενιές μέσω της λαϊκής παράδοσης. Οι γνώσεις που συσσωρεύονται κατά τη διάρκεια πολλών γενεών, οι οποίες αφορούν κάθε πτυχή της ανθρώπινης ζωής, μεταβιβάζονται στους απογόνους και αποτελούν τη βάση του παρόντος τους. Σίγουρα, όλες αυτές οι εμπειρίες περιλαμβάνουν όχι μόνο τα επιτεύγματα των προγόνων αλλά και τις αποτυχίες και τις κακές αποφάσεις τους. Με αυτή τη γνώση, η νεότερη γενιά μπορεί να είναι σε θέση να αποφύγει τα λάθη του παρελθόντος και να δημιουργήσει μια πιο σταθερή βάση για το μέλλον, ακόμη και αν κάνει λάθη στην πορεία.

Η προαναφερθείσα μετατόπιση από την παλαιότερη στη νεότερη γενιά δεν θα ήταν δυνατή χωρίς την παράδοση. Αν δεν υπάρχει γνώση του παρελθόντος για να βασιστεί η γνώση του μέλλοντος, δεν μπορεί να συνεχιστεί η απρόσκοπτη συνέχεια. Όπως έχει ήδη διαπιστωθεί, η λαϊκή παράδοση έχει τεράστιο υλικό και επηρεάζει κάθε πτυχή της καθημερινής ζωής. Πιο συγκεκριμένα, μπορεί να αναφέρεται σε σημαντικά ιστορικά γεγονότα και πρόσωπα καθώς και σε μια ποικιλία καλλιτεχνικών μορφών και πολιτιστικών πρακτικών. Οι παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα εμπίπτουν στις ακόλουθες κατηγορίες:

- αφορούν γεγονότα στον κύκλο της ανθρώπινης ζωής, όπως η γέννηση, ο γάμος και ο θάνατος.
- συνδέονται με το πέρασμα του χρόνου, όπως τα επαγγέλματα των ανθρώπων, οι δουλειές και οι ετήσιες γιορτές.
- τοπικά προσδιορίζουν μια συγκεκριμένη τοποθεσία που μπορεί να χωριστεί σε κοινωνικά και θρησκευτικά πλαίσια. Οι κοινωνικοί δεσμοί και/ή οι κοινωνικές τάξεις ορίζονται από τα κοινωνικά, ενώ οι στάσεις των ανθρώπων απέναντι στο Θεό ορίζονται από τα θρησκευτικά (Μερακλής, 2004).

Με τα έθιμα καλλιεργούνται οι αξίες της παράδοσης, επιβάλλεται ο τρόπος ζωής και ρυθμίζονται οι οικογενειακές και κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και σχέσεις. Παράγοντες που συνέβαλαν στο να διατηρηθεί ο ελληνισμός ζωντανός και να διατηρηθεί η συνοχή του (Μερακλής, 2004). Ως αποτέλεσμα, η διατήρηση και η διάδοσή του υπερασπίζεται την εθνική συνείδηση κάθε λαού. Ως εκ τούτου, το αίσθημα της εθνικής του ταυτότητας ενισχύεται και δεν τίθεται σε κίνδυνο από την ξеноφοβία και τη μίμηση. Άλλωστε, κάθε λαός θέλει να διατηρήσει ανέπαφη την ποικιλομορφία του. Αυτό μπορεί να το πετύχει με το να εξοικειωθεί με τη λαογραφία του.

Είναι αδύνατο να μιλήσει κανείς για παράδοση χωρίς να αναφερθεί στη λαογραφία. Με λίγα λόγια, η παράδοση ενός τόπου αποτελείται από τα λαϊκά δημιουργήματα ή τον λαϊκό πολιτισμό του, όπως τα ήθη και έθιμα, τα δημοτικά τραγούδια, τα λαϊκά παραμύθια, τις παραδόσεις, την αρχιτεκτονική, τη γλώσσα, την ενδυμασία και τα θρησκευτικά έθιμα, καθώς και όλα όσα έχουν διατηρηθεί από παλαιότερες εποχές και συμβάλλουν στο σύγχρονο ελληνικό ήθος και τρόπο ζωής, καθώς και στον τρόπο με τον οποίο οι Έλληνες προσεγγίζουν τη ζωή και τον έξω κόσμο.

Οι άνθρωποι μελετούν με μεγάλη λεπτομέρεια το παρελθόν των προγόνων τους, τιμούν τα επιτεύγματά τους και κατανοούν τα λάθη τους. Καταφέρνουν να αγαπήσουν τον εαυτό τους, τη χώρα τους και ο ένας τον άλλον. Γνωρίζουν όλους τους υψηλούς στόχους που παρακίνησαν τους προκατόχους τους να θριαμβεύσουν στις μάχες τους, αφού η λαϊκή παράδοση περιέχει ιστορικά γεγονότα, με αποτέλεσμα να τα σέβονται και να εργάζονται για τη διατήρησή τους (Αναγνωστόπουλος (2005). Με αυτή την έννοια απέκτησαν ισχυρό αίσθημα προσκόλλησης, αγάπης και επιθυμίας για την επιτυχία και την ασφάλεια της πατρίδας τους. Συνεργάζονται σε ομάδες και είναι ενωμένοι στην πεποίθησή τους ότι αυτό είναι υποχρέωσή τους. Κάθε άνθρωπος είναι περήφανος για την κληρονομιά του. Αναπτύσσεται πολιτικά, ηθικά και πνευματικά και νιώθει δέος για την πατρίδα του (Αναγνωστόπουλος, 2005).

Εν κατακλείδι, πρέπει να σημειωθεί ότι η λαϊκή παράδοση αποτελεί σημαντική έμπνευση για όλες τις μορφές τέχνης και καινοτομίας (Χατζηεφραιμίδης, 2005).

Αναμφίβολα, η εκμάθηση των τοπικών παραδόσεων μπορεί να βοηθήσει όλους να αποκτήσουν μεγαλύτερη συνείδηση των ριζών τους, να εξοικειωθούν με παλαιότερες κοινωνίες, να αγκαλιάσουν τους άλλους και τους πολιτισμούς που φέρνουν, να χρησιμοποιήσουν αυτά τα στοιχεία για να καθορίσουν την ταυτότητά τους και να λάβουν προφυλάξεις έναντι τυχόν απειλών. Εξάλλου, δεν μπορεί κανείς να ατενίζει το μέλλον με αυτοπεποίθηση αν δεν κοιτάζει πίσω για να αναγνωρίσει τα προηγούμενα λάθη και να κάνει μια ακριβή αποτίμηση.

2.3 Η ανάγκη διαιώνισης ηθών και εθίμων

Ο λαϊκός πολιτισμός αποτελείται από έθιμα και παραδόσεις, παροιμίες, καθιερωμένους κανόνες και συνήθειες, ηθικές αντιλήψεις, ιστορίες, λαϊκή μουσική και παραδοσιακούς χορούς. Όλο αυτό το σύνολο περιγράφεται από τον Μπαμπινιώτη (1998) ως λαϊκή παράδοση, η οποία μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά και χαρακτηρίζεται από ανωνυμία, τυποποίηση, συλλαβισμό κ.λπ. Η παράδοση λειτουργεί ως ο συνδετικός κρίκος μεταξύ του παρόντος και του παρελθόντος. Η παράδοση αναφέρεται σε όλα τα πνευματικά, ηθικά και γενικά πολιτιστικά στοιχεία του παρελθόντος που έχουν διατηρηθεί κατά τη διάρκεια της ιστορικής εξέλιξης ενός λαού και αποτελούν τη βάση της πολιτιστικής φυσιογνωμίας και της αίσθησης της εθνικής του ταυτότητας.

Λαϊκή παράδοση είναι η μεταβίβαση από τη μια γενιά στην άλλη όλων των γνώσεων, καθώς και όλων των ηθικών, πολιτιστικών, καλλιτεχνικών και θρησκευτικών αξιών και των νόμων του εθνικού δικαίου. Είναι ο καθρέφτης κάθε κοινωνίας και μια δυναμική αναπαράσταση της συλλογικής ιστορικής μνήμης. Είναι μια υπενθύμιση του παρελθόντος, ένας τρόπος πλοήγησης στο παρόν και μια πηγή ελπίδας για το μέλλον (Κονταξή, 2016).

Προκειμένου να ορίσουμε τη λαογραφία και τη μελέτη της, θα επιχειρήσουμε να δώσουμε ένα εννοιολογικό πλαίσιο για τις λέξεις που συνθέτουν όλα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, δηλαδή τον λαό, τη λαϊκή παράδοση, τον λαϊκό πολιτισμό,

τα ήθη και τα έθιμα. Όταν χρησιμοποιούμε τον όρο “λαϊκός” συνδέουμε αναπόφευκτα τον “λαό” με μια σταθερά. Σήμερα, η φράση “λαός” αναφέρεται στον συνολικό πληθυσμό ενός συγκεκριμένου έθνους, μιας κοινότητας ή μιας περιοχής, ενώ ο όρος “έθνος” αναφέρεται στον συνολικό πληθυσμό όλων των ατόμων που μοιράζονται μια κοινή γλώσσα, ένα σύνολο εθίμων και συνηθειών, ανεξάρτητα από τον τόπο διαμονής τους (Κυριακίδου-Νέστορος, 2007). Στο παρελθόν ο όρος “λαός” χρησιμοποιούνταν για να αναφερθεί στην τάξη των αγροτών οι οποίοι λειτουργούσαν ως αποθήκη της ιστορίας και της συνέχειας, επειδή ζούσαν εκτός των μεγάλων αστικών κέντρων και έτσι δεν επηρεάζονταν από αυτά, διατηρώντας τα ήθη και τα έθιμά τους (Κυριακίδης, 1922).

Σε ένα διαφορετικό έργο, ο Στίλπον Κυριακίδης (1937), περιγράφει τα άτομα που αποτελούν το αντικείμενο της λαογραφικής μελέτης ως “το πλήρες ανθρώπινο πλήθος, μορφωμένο και αμόρφωτο, που το ενώνει το αίσθημα της κοινής καταγωγής, τα ομοειδή ήθη, η κοινή παράδοση και το κοινό ύφος σκέψης”. Στη συνέχεια, ο Μερακλής (2011), όρισε ως λαϊκό ό,τι συναντάται στον άνθρωπο και στον πολιτισμό του, συμπεριλαμβανομένων των παραδοσιακών και σύγχρονων υλικών και άυλων, αγροτικών, εργατικών και αστικών. Ως εκ τούτου, τα κριτήρια με τα οποία πρέπει να αναλυθεί η έννοια των προσώπων είναι πολιτισμικά και επομένως κοινωνικά. Η ανάπτυξη πολυάριθμων διαφορετικών πολιτισμικών μορφών στον ίδιο πολιτισμό επηρεάζεται από ποικίλες αιτίες. Επίσης, τόσο οι αγροτικές όσο και οι αστικές κοινότητες αναγνωρίζουν την ποικιλομορφία των πολιτισμών. Η αστική λαογραφία αναπτύσσεται ως αποτέλεσμα και η λαογραφική επιστήμη υφίσταται μια εννοιολογική ανανέωση.

Σύμφωνα με τη διακήρυξη της Παγκόσμιας Συνόδου για την Πολιτιστική Πολιτική (Mondiacult), η οποία πραγματοποιήθηκε στο Μεξικό το 1982 και διοργανώθηκε από την UNESCO (1982), ο όρος “πολιτισμός” έχει τόσο έναν ευρύ όσο και έναν ειδικό ορισμό. Ειδικότερα, ο πολιτισμός ορίζεται ως “το σύνολο των διαφοροποιητικών πτυχών, πνευματικών και υλικών, διανοητικών και συναισθηματικών, που χαρακτηρίζουν έναν πολιτισμό ή μια κοινωνική ομάδα” με την ευρύτερη έννοια του όρου. Μαζί με τις τέχνες και τη λογοτεχνία, περιλαμβάνει επίσης τον τρόπο ζωής, τα

θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, το σύστημα αξιών, τα έθιμα και τις πεποιθήσεις (...). Επιπλέον, ο πολιτισμός ορίζεται ως "σημαίνει πάνω απ' όλα το σύνολο των αξιών και των γνωστικών και αισθητικών συνηθειών μιας κοινότητας και στο πλαίσιο αυτό, περιλαμβάνει την πολιτιστική κληρονομιά, τις τέχνες, τη λογοτεχνία και τα κινήματα σκέψης" με τη στενή έννοια.

Ο Boas Franz (2009) όρισε τον "πολιτισμό" ως τη ζωντανή συλλογή κοινωνικά αποκτημένων συμπεριφορών μιας ομάδας. Η συμπεριφορά αυτή μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά μέσω της πρακτικής και της παρατήρησης. Σύμφωνα με τον ορισμό των Kroeber & Kluckhohn (1952), "πολιτισμός" είναι το σύνολο των τεχνολογικών, οικονομικών, τελετουργικών, θρησκευτικών και κοινωνικών γνώσεων και πρακτικών που καθορίζουν μια συγκεκριμένη ανθρώπινη ομάδα ή κοινωνία. Σύμφωνα με τους προαναφερθέντες, η κουλτούρα είναι μια διαδικασία μάθησης καθώς και ένα συγκεκριμένο σώμα πληροφοριών. Η κουλτούρα δεν είναι κάτι με το οποίο γεννιέσαι, αλλά το σύνολο των επιτευγμάτων της ανθρωπότητας για την επίτευξη της εσωτερικής κουλτούρας και γενικά, ο δρόμος προς την ηθική πρόοδο καθ' όλη τη διάρκεια της ανάπτυξης των ανθρώπινων πολιτισμών.

Σύμφωνα με τον ανθρωπολόγο Marshall Sahlins (2003), οι υλικές συνθήκες, οι βιολογικές ανάγκες και οι οικολογικοί περιορισμοί, συνιστούν συνθήκες αναγκαιές αλλά μη επαρκείς για τον πολιτισμό και για τον αναλυτικό προσδιορισμό του. Αυτό που διακρίνει τον άνθρωπο από άλλους οργανισμούς, είναι το πως ζει σε έναν κόσμο και αναπαράγεται βιολογικά, σύμφωνα με ένα ιδιαίτερο πολιτισμικό σχήμα εντός και μέσω συγκεκριμένων ιστορικών και κοινωνικών σχέσεων.

“Με τον όρο “λαϊκή κουλτούρα” εννοούμε τόσο την παραδοσιακή, προβιομηχανική, προκαπιταλιστική όσο και τη σύγχρονη λαϊκή κουλτούρα, όπως διαμορφώνεται στο πλαίσιο των εθνικών κρατών και της παγκοσμιοποίησης, όπως λαμβάνει χώρα υπό την ηγεμονική δυτική κουλτούρα, άλλοτε με όρους συναίνεσης, άλλοτε με όρους αντίστασης στο ομογενοποιητικό μοντέλο της παγκοσμιοποίησης”, υποστηρίζει η Ρέα Κακάμπουρα-Τίλη (2010). Η πρώην διευθύντρια του Κέντρου Μελέτης της Ελληνικής Λαογραφίας, Πολυμέρου - Καμηλάκη (2020), υποστηρίζει: "Ο όρος

"λαϊκός πολιτισμός" αναφέρεται στο σύνολο των προσπαθειών και εκφράσεων ενός λαού. Είναι μια ολοκληρωμένη έννοια που περιλαμβάνει την καθημερινή ζωή των ανθρώπων, τις δουλειές, τους τρόπους αναψυχής και τις κοσμοθεωρίες τους".

Η λαϊκή κουλτούρα είναι ένας όρος που περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα χαρακτηριστικών και ιδιοτήτων. Η "απρόσωπη" φύση της, η ομαδικότητα, ο συλλογικότητα και η ανεμπόδιστη εκφραστικότητα των ατόμων. Περιλαμβάνει επίσης όλη την ανθρώπινη γνώση, τη δημιουργικότητα και τους τρόπους ζωής και σκέψης, καθώς και τους τρόπους ψυχαγωγίας και δημόσιας ζωής. Ο λαϊκός πολιτισμός ορίζεται ως "αυτό που αποκτούμε από τις προηγούμενες γενιές με την πάροδο του χρόνου αλλά και προσαρμόζουμε σύμφωνα με τις απαιτήσεις και τις ανάγκες του σημερινού κόσμου", καθώς οι συνθήκες διαβίωσης, οι αξίες των ανθρώπων και ο καθημερινός τρόπος ζωής αλλάζουν και εξελίσσονται με την πάροδο των αιώνων (Κατσαδώρας, 2013).

Τα ήθη, τα έθιμα και οι παραδόσεις του λαού μας, αποτελούν μια ιδιαίτερα σημαντική πτυχή της πολιτιστικής μας ιστορίας. Οι φράσεις αυτές αλληλοϋποστηρίζονται και είναι στενά συνυφασμένες. Η ηθική είναι ένα δυσδιάκριτο συστατικό του τρόπου με τον οποίο οι άνθρωποι συμπεριφέρονται σε κάθε πολιτισμό ή στο σύνολό του. Πρόκειται για τις επικρατούσες στάσεις, αντιλήψεις και κανόνες συμπεριφοράς σε κάθε εποχή. Πρόκειται για τους καθολικούς κανόνες συμπεριφοράς για κάθε άτομο που θέτουν οι αντίστοιχες κοινωνίες. Η ηθική καθιερώνει αξίες, διέπει τις διαπροσωπικές αλληλεπιδράσεις, επηρεάζει την ανθρώπινη συμπεριφορά και επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο ένας πληθυσμός αντιλαμβάνεται την ηθική. Θα μπορούσαμε να τα κατηγοριοποιήσουμε ως "άγραφους νόμους" που μεταβιβάζονται προφορικά από τη μία γενιά στην άλλη. Αυτές οι εντυπώσεις γίνονται έθιμα καθώς εμπεδώνονται και αποκτούν έναν σταθερά επαναλαμβανόμενο ρυθμό (Πολυμέρου - Καμηλάκη, 2020).

Με άλλα λόγια, αποκτούν οικουμενικό χαρακτήρα και ακολουθούνται από όλα τα μέλη της εκάστοτε ομάδας. Μια παράδοση δημιουργείται από την επανάληψη που χαρακτηρίζει ένα έθιμο. Τα διακριτικά χαρακτηριστικά ενός εθίμου περιλαμβάνουν

τα εξής: α) το ιστορικό: μακροχρόνια, συνεπής συμπεριφορά που συνεχίζεται σε μια προσπάθεια να καθιερωθεί ως νόμος, β) το ψυχολογικό: η πεποίθηση ότι τα μέλη της κοινωνίας θα αντιμετωπίσουν κυρώσεις, όπως η δημόσια κατακραυγή και η εκτεταμένη ηθική μομφή, αν δεν τηρήσουν αυτή τη συμπεριφορά. Οι ελληνικές παραδόσεις και πρακτικές έχουν τις ρίζες τους στην αρχαιότητα και το Βυζάντιο, ενώ πολλές από αυτές συνδέονται συχνά με τον χριστιανισμό. Αυτό καταδεικνύει τον διαρκή δεσμό μεταξύ του αρχαίου και του σύγχρονου ελληνικού λαϊκού πολιτισμού (Πολυμέρου - Καμηλάκη, 2021).

Ο δεσμός μεταξύ ηθών και εθίμων έχει, ωστόσο, διακοπεί στη σύγχρονη εποχή. Τα έθιμα υπάρχουν πάντα, έστω και αν μεταβάλλονται ανάλογα με τις κοινωνικές συνθήκες. Από την άλλη πλευρά, όταν τα έθιμα επαναλαμβάνονται σταθερά δημιουργούνται παραδόσεις. Αυτό οφείλεται κυρίως στο πέρασμα της κλειστής αγροτικής κοινωνίας, η οποία αποτελούσε το πρωταρχικό πλαίσιο για την ανάπτυξη των εθίμων, καθώς και στις αλλαγές στον τρόπο που οι άνθρωποι σχετίζονται με τον χρόνο, επειδή παλαιότερα είχαν πολύ περισσότερο ελεύθερο χρόνο από ό,τι τώρα (Μερακλής, 2011).

Στην εποχή μας ήθη εξακολουθούν να υπάρχουν, έστω και αν πολλά είναι διαφορετικά. Ως αποτέλεσμα, δεν δημιουργούνται νέα έθιμα, ενώ και τα παλαιά συχνά σβήνουν, εξαιτίας του σύγχρονου τρόπου ζωής. Η λαογράφος Αικατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη (2021), σημειώνει "την ύπαρξη ανθρώπων που άλλοτε επιθυμούσαν να απαλλαγούν από πρακτικές του παρελθόντος, άλλοτε να μην χάσουν τον παραδοσιακό πολιτισμό ή και τα δύο ταυτόχρονα". Όμως, σύμφωνα με την ίδια, "ο λαϊκός πολιτισμός δεν είναι ένα μουσειακό είδος - είναι κάτι ζωντανό που εξελίσσεται διατηρώντας τμήματα από το παρελθόν και ενσωματώνοντας στοιχεία από το παρόν". Ο Μερακλής (2011), από την άλλη πλευρά, υποστηρίζει ότι, ενώ οι παλιές πρακτικές έχουν εξελιχθεί σε διακοσμητικά χαρακτηριστικά, συνεχίζουν να ασκούνται λόγω της τελετουργικής και σκηνοθετικής τους διάστασης. Επειδή διασκεδάζουν τους ανθρώπους και επίσης επειδή επιτρέπουν στους ανθρώπους να συνδεθούν με την ποίηση, συνεχίζουν να υπάρχουν και μάλιστα να ευδοκιμούν και σήμερα.

Οι παραδόσεις και τα έθιμα, όπως διαπιστώνεται, δεν τηρούνται πλέον για τους ίδιους λόγους που τηρούνταν στο παρελθόν. Στην πραγματικότητα, συχνά χρησιμεύουν για να προσελκύσουν τουρίστες ή ακόμη και για να ενθαρρύνουν τους κατοίκους των πόλεων να επιστρέψουν στις αγροτικές τους ρίζες. Ως αποτέλεσμα, ο φολκλορισμός - η αναβίωση και αποκατάσταση πτυχών του λαϊκού πολιτισμού για την κάλυψη τεχνητών αναγκών - αναδύεται (Κακάμπουρα & Σαλταπίδα, 2016). Ο φολκλορισμός δημιουργεί σύγχυση, συνήθως με αρνητική χροιά, γιατί συνδέεται με την αλλοίωση και τη νόθευση της λαϊκής δημιουργίας και την επιφανειακή μίμηση προτύπων.

Ο Βάλτερ Πούχγερ (2009), υποστηρίζει ότι αυτή η "δεύτερη" αναβίωση τελετουργιών και παραδόσεων είναι κατασκευασμένη οδηγώντας σε εξελίξεις και αλλαγές στην εξωτερική τους εμφάνιση. Ο Πούχγερ πιστεύει ότι οι αναπαραστάσεις παραδοσιακών εκδηλώσεων ειδικότερα, χαρακτηρίζονται από "κατασκευασμένη αυθεντικότητα" (Κακάμπουρα & Σαλταπίδα, 2016). Ωστόσο, δεν θα πρέπει να είμαστε τόσο αρνητικοί - ενώ μπορεί να μην αναπτύσσονται νέα έθιμα - πολυάριθμοι πολιτιστικοί οργανισμοί ανά την Ελλάδα έχουν στραφεί πρόσφατα στην αναζήτηση και αποκατάσταση εθίμων με σκοπό το βάθος της ιστορίας ενός τόπου.

2.4 Ο Παραδοσιακός Χορός

Ο χορός ως επιτέλεση ή αναπαράσταση, ως βίωμα ή διδασκαλία, συνιστά βασικό στοιχείο της νεότερης πολιτιστικής κληρονομιάς, που πλέον έχει καθιερωθεί να αποκαλείται άυλη πολιτιστική κληρονομιά. Στη χώρα μας ο παραδοσιακός χορός θεωρείται ο δημοτικός χορός ως αποτέλεσμα της προφορικής παράδοσης και συνώνυμος με έντονο το συλλογικό στοιχείο. Ένα είδος γλώσσας που εκφράζει και μεταφέρει τα μηνύματά του και τις έννοιές του. Κάθε χορός εμφανίζει μια τοπική χορευτική ιδιαιτερότητα και μια πολιτισμική επικοινωνία (Δήμας, 2010). Η αρχαιότητα καλείται να λειτουργήσει λοιπόν ως απαρχή, ως κοιτίδα του χορού. Ο νεοελληνικός χορός αναγνωρίζεται ως επίγονος του αρχαίου αλλά για αισθητικούς και ιστορικούς λόγους εξευγενίζεται και επηρεάζεται από δυτικά κυρίως πρότυπα. Οι αρχαίοι επιδίωκαν να συνδυάζεται η ευχαρίστηση με την ωφελιμότητα και η «όρχησις» είχε ακριβώς αυτά τα αποτελέσματα καθώς καλλιεργούσε το κάλλος της ψυχής και του σώματος (Χαρμαντά, 2009).

Κάθε παραδοσιακή κοινότητα έχει το δικό της χορευτικό ρεπερτόριο και ηχοχρώματα με αλλαγές στον τρόπο εκτέλεσης ανάλογα με τη περίπτωση. Το σχήμα στην πλειοψηφία του είναι ο ανοικτός κύκλος με δεξιά κίνηση με τον πρώτο χορευτή να καθοδηγεί τους υπόλοιπους συμμετέχοντες και πολλές φορές να αυτοσχεδιάζει. Εκτός από τους κύκλιους χορούς υπάρχουν οι αντικριστοί και οι ζευγαρωτοί χοροί με έντονο τον χορευτικό διάλογο μεταξύ των συμμετεχόντων (Δρανδάκης, 1993). Η συμμετοχή στον κύκλο του χορού εξαρτάται από το φύλο, την ηλικία ή την κοινωνική θέση. Οι χοροί ταξινομούνται σε ανδρικούς, γυναικείους, μεικτούς. Η ονομασία τους προέρχεται από τον τρόπο κρατήματος των χεριών των χορευτών, τον τρόπο που χορεύεται, ή λόγω του τόπου προέλευσης τους (Πραντσίδης, 2005). Αυτά τα σχήματα στο χώρο, ο λαός τα συνδυάζει με τον λόγο, το μέλος και την κίνηση για να δημιουργήσει την μουσικοχορευτική παράδοση κάθε τόπου (Δρανδάκης, 2003).

Το δημοτικό τραγούδι που αναφέρεται στον χορό ως γλώσσα και ως περιεχόμενο, έχει την εξέλιξη της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, μας δίνει πληροφορίες για θέματα

σχετικά με το χορό, το λόγο και το ύψος της μουσικής, αποτελώντας μια άρρηκτη σχέση μεταξύ τους. Οι ρίζες του χορού, της μουσικής και των τραγουδιών είναι τα μουσικά μέτρα που προέρχονται από τα αρχαία ποιητικά μέτρα. Επικρατεί ο δεκαπεντασύλλαβος στίχος με καταγωγή από τον αρχαίο ιαμβικό τετράμετρο καταληκτικό. Ο χορός ως κίνηση είναι συντηρητικό στοιχείο των παραδοσιακών κοινοτήτων, σε αντίθεση με τη μουσική που είναι σχετικά ευμετάβλητη (Δρανδάκης, 2003). Σύμφωνα με τον κ. Δρανδάκη “ο δημοτικός χορός αν και μοιάζει αδιέξοδος διότι είναι συντηρητικός με το ίδιο μοτίβο, δεν μπορεί να εξελιχθεί όπως ο έντεχνος, υπάρχει όμως αυτή η δυνατότητα, δίχως να πειραχτεί ο πυρήνας του”. Η προφορική παράδοση, διαπλάθεται, μεταλλάσσεται, συμπληρώνεται και προσαρμόζεται ανάλογα με τις συνθήκες του κάθε τόπου. Αποτελεί την πνευματική ποιητική δημιουργία του ελληνικού λαού και ως πολιτιστική δημιουργία παρουσιάζει κοινωνική ιστορία.

Η λέξη χορός παρουσιάζει εννοιολογικά ιδιαίτερη πολυσημία, δεδομένου ότι χρησιμοποιείται για να δηλώσει το χορευτικό φαινόμενο στη γενικότητά του. Ο χορός αποτελεί τη πρωταρχικότερη καλλιτεχνική έκφραση του ανθρώπου, με κάθε απόκλιση από την κανονική βάδιση/θέση του σώματος να θεωρείται χορός (Μερακλής, 1992). Οι πρώτες πληροφορίες έρχονται μέσω ξένων περιηγητών που επισκέπτονταν την Ελλάδα, οι οποίοι ήταν λάτρεις και γνώστες της αρχαίας ελληνικής ιστορίας. Ο πρώτος οδηγός χορού με βηματισμούς, χορογραφίες, θέσεις χεριών/ποδιών, στάσεις του σώματος και κανόνες χορευτικής συμπεριφοράς, χρονολογείται από τον 19^{οι} (Χαρμαντά, 2009). Ο χορός συνεπώς συνθέτει μαζί με τη μελωδία και το τραγούδι έναν ζωντανό οργανισμό. Η ποικιλομορφία του ρυθμού και της χορευτικής δημιουργίας μαζί με τη θεματολογία των τραγουδιών, είναι τα τρία στοιχεία που δίνουν έννοια στην ελληνική παραδοσιακή μουσικοχορευτική πραγματικότητα.

Η ιδέα της συνέχειας του ελληνικού πολιτισμού από την αρχαιότητα, επηρέασε την άποψη των πρώτων Ελλήνων λαογράφων και των πρώτων δασκάλων χορού (Άτζακα, 2000). Ήδη από το β' μισό του 19^{ου} είχε αναπτυχθεί ένα ρεύμα επαναπροσδιορισμού της σχέσης της Ελλάδας με τη Δύση, αμφισβήτησης του “ευρωπαϊκού κοσμοπολιτισμού” και η ανάγκη για αναβίωση στοιχείων του ελληνικού παρελθόντος

(Ανδριώτης & Πρωτόπαπα, 2010). Υπέρμαχος της τάσης απόδειξης της ελληνικής συνέχειας ήταν ο ιδρυτής και θεμελιωτής της ελληνικής λαογραφίας, Νικόλαος Πολίτης (1852-1921), ο οποίος στρέφει τους Έλληνες λογοτέχνες προς τις πηγές της λαϊκής παράδοσης. Στον πρώτο τόμο του περιοδικού που εξέδωσε η Ιστορική και Εθνολογική εταιρεία το 1882, ο Ν. Πολίτης πρότεινε τον όρο “Λαογραφία” και επισημοποιείται η νέα επιστήμη (Κατσούλης, 2015). Η ανάγκη συγκρότησης μιας εθνικής επιστήμης έγινε επιτακτική, λόγω εθνικού αυτοπροσδιορισμού ώστε να ισχυροποιηθεί η κοινωνική συνοχή. Το 1909 ιδρύει την Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία προσδιορίζοντας ότι η λαογραφία “εξετάζει τας κατά παράδοσιν δια λόγων, πράξεων ή ενεργειών εκδηλώσεις του ψυχικού και κοινωνικού βίου του λαού”. Ο πρώτος τόμος του περιοδικού *Λαογραφία* ήταν χωρισμένος σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος αποτελούσαν “τα μνημεία του λόγου” που σύγκρινε με αρχαία κείμενα και το δεύτερο μέρος “αι κατά παράδοσιν πράξεις ή ενέργειαι”, όπου περιλάμβανε την κατοικία, την ενδυμασία, την τροφή, τους χορούς, τη μουσική και τα μουσικά όργανα και καλλιτεχνία (Ολυμπίτου, 2010). Θεωρείται ότι η λαογραφία στις αρχές του 20^{ου} αιώνα είναι αρχαιόστροφη αναζητώντας την καταγωγή των λαϊκών εκδηλώσεων στη μακρινή αρχαιότητα. Η λαογραφία του Ν. Πολίτη ταυτίστηκε με τον αλτρωτισμό και την Μεγάλη Ιδέα που όπως διαπιστώνεται, μεταφέρει το ιδεολογικό ενδιαφέρον από το άστυ στην ύπαιθρο, ο λαός δηλαδή εξισώνεται με τον αγροτικό πληθυσμό (το γνησιότερο μέρος του ελληνικού λαού) που συνιστά την ουσία του έθνους.

Η ιστορία του ελληνικού χορού δεν είναι σταθερή αλλά εξελίσσεται και επηρεάζεται από κοινωνικά γεγονότα και ιδεολογίες. Η παρουσία του ελληνικού χορού στην κοινωνική πραγματικότητα αποτυπώνεται μέσα από τις καταγεγραμμένες εμπειρίες των ξένων ταξιδιωτών ήδη από τον 16^ο. Η κίνηση σε μουσικό ρυθμό εντασσόταν σε ένα ευρύ φάσμα γεγονότων της ζωής όπως θρησκευτική λατρεία, θεατρικές παραστάσεις, εκπαιδευτική και αθλητική άσκηση. Η σπουδαιότητά του έγκειται στο λειτουργικό του τρόπο στο πλαίσιο των αξιών που διαπνέουν τις δημόσιες δραστηριότητες: καθαρτικές τελετές, καλλιτεχνικοί αγώνες, παιδαγωγικές διαδικασίες και γεγονότα κοινωνικής συνοχής και προσωπικής έκφρασης. (Λάζου (2022).

Από την αρχαϊκή περίοδο έως τους Ρωμαϊκούς και Βυζαντινούς χρόνους πληροφορίες αντλούμε από σωζόμενες κυρίως πηγές (αγγεία, ψηφιδωτά, ανάγλυφα, τοιχογραφίες, νομίσματα, αγάλματα). Ο χορός διαφοροποιείται μετά την ένταξη στην Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία όπου οι χορευτικοί κώδικες, οι αναφορές στην ελληνική μυθολογία και ιστορία οι εκπαιδευτικές και εκπολιτιστικές λειτουργίες του χορού, έχασαν την σημασία τους. Πάνω από όλα χάθηκε η ηθική διάσταση του χορού ως έκφραση των κοινωνικών αξιών της μικρής ελληνικής πόλης. Ο χορός αποσυνδεδεμένος από τον λόγο και την μελωδία, έγινε παντομίμα, σύμβολο της Ρωμαϊκής περιόδου. Η ορθόδοξη και η καθολική εκκλησία στο Βυζάντιο πολέμησε ακατάπαυστα τον χορό. Εξορίστηκε από την κοινωνία ως ταυτόσημος με την αμαρτία και την ανηθικότητα (Χαρμαντά, 2009).

Την περίοδο της τουρκοκρατίας ο ελληνικός λαός είχε μεγάλη ανάγκη να διασώσει ότι τον χαρακτήριζε (γλώσσα, έθιμα, μουσικοχορευτική παράδοση), για τη διατήρηση της εθνικής συνείδησης. Τις πρώτες δεκαετίες μετά την ελληνική επανάσταση έχουμε τις πρώτες συλλογές δημοτικών τραγουδιών με φιλελληνικό πνεύμα όπου στην επαρχία ο λαός χόρευε σε κάθε ευκαιρία στην ύπαιθρο, στα πανηγύρια, στον τρύγο, στον θερισμό. Στην Αθήνα οι αστοί χόρευαν σε κάθε είδους κοινωνικές εκδηλώσεις με προτίμηση κυρίως σε δυτικά ευρωπαϊκά πρότυπα και με λιγότερο ενδιαφέρον για την τοπική παράδοση. Με την άφιξη του Καποδίστρια το 1828, γίνεται η πρώτη αλλαγή και καθιερώνονται οι χοροεσπερίδες ως επίσημη μορφή διασκέδασης. Η Οθωνική περίοδος 1832-1862, ταυτίζεται με την απότομη εισαγωγή ηθών και συνηθειών από τους Βαυαρούς με τη διαμόρφωση εθνικών συμβόλων και περιθωριοποίησης των ελληνικών χορών και ότι συνδέεται με τον παλιό κόσμο και τις συνήθειες του (Χαρμαντά, 2009). Οι Βαλκανικοί πόλεμοι φαίνεται ότι ανέκοψαν τις όποιες καλλιτεχνικές δραστηριότητες και η κοινωνία στρέφεται περισσότερο σε φιλανθρωπικές δράσεις.

Την περίοδο του Μεταξά (1936-1941), η “Νέα Ελλάδα” περιλάμβανε τον “Τρίτο Ελληνικό Πολιτισμό” ως συνέχεια της αρχαίας Κλασσικής και Βυζαντινής παράδοσης όπου στα πλαίσια της ιδεολογίας διοργανώνονται εορτές με παραστάσεις, με οργανοπαίκτες και με εθνικές τοπικές ενδυμασίες. Τομή αποτελεί η δεκαετία του

1940 με την αποδιοργάνωση της ελληνικής υπαίθρου και με το μεταναστευτικό κύμα να κόβονται οι δεσμοί με τις παραδοσιακές πρακτικές, προκαλώντας μεταβολές στη μορφή και στις πρακτικές του χορού (Άτζακα, & Λουτζάκη, 1999). Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και ο Εμφύλιος Πόλεμος δημιουργούν ένα πολύ μεγάλο ρήγμα σε όλη τη πορεία του χορού με την αποδόμηση των τοπικών πολιτισμών. Τη δεκαετία του 1950 και μετά, προβάλλεται το αίσθημα της διάσωσης της χορευτικής παράδοσης με καταγραφή των μουσικών μοτίβων και των χορευτικών μορφών. Με την επιβολή της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών το 1967, οι ελληνικοί χοροί, η μουσική και το τραγούδι, χρησιμοποιούνται ως μηχανισμός προσέγγισης των λαϊκών στρωμάτων. Στη Δικτατορία συνυπάρχουν πληθώρα από πολιτιστικές εκδηλώσεις σε εξέδρες και θέατρα και ανάπτυξη χορευτικών συγκροτημάτων με ελληνικό λαϊκό χορό. Η δεκαετία του 1980 χαρακτηρίζεται από έκρηξη εκδηλώσεων και παρουσιάσεων, αναβίωση εθίμων και άνθιση των ανθρωπιστικών σπουδών με συστηματική μελέτη των πηγών και του νοήματος του χορού.

Ένας παράγοντας που συνέβαλε σημαντικά στη μελέτη του χορού ήταν η εμφάνιση των πολιτιστικών χορευτικών συλλόγων στα αστικά κέντρα. Το έργο των συλλόγων από την ίδρυσή τους μέχρι σήμερα, εστιάζει στην προσπάθειά τους να μεταλαμπαδεύσουν τον πολιτισμό και την κουλτούρα των προγόνων τους, καθώς και να βοηθούν τα μέλη τους να συμμετέχουν στα δρώμενα, ώστε να γίνονται και αυτοί με τη σειρά τους τμήμα της παράδοσής τους (Γκότσης (2014). Κοινό χαρακτηριστικό των συλλόγων είναι η έμφαση στην εκμάθηση ελληνικών παραδοσιακών χορών και η διοργάνωση χορευτικών παραστάσεων. Το γεγονός ότι οι παραδοσιακοί χοροί εντάχθηκαν στις πρακτικές των συλλόγων επέφερε αλλαγές τόσο στη μορφή όσο και στο νόημα των χορών.

Η διδασκαλία έχει ανατεθεί στους χοροδιδασκάλους που αναλαμβάνουν να δημιουργήσουν το χορευτικό ρεπερτόριο των συλλόγων στους οποίους διδάσκουν (Λουτζάκη, 1999). Η παλαιότερη γνωστή περίπτωση εγχειριδίου χορού είναι ο *Τελειότατος οδηγός χορού* του Ηρακλή Πίγγα το 1893 που περιλαμβάνει τέσσερις ελληνικούς χορούς ανάμεσα στους ευρωπαϊκούς. Οι χοροδιδασκαλοί, εκπαιδευμένοι στην Εσπερία και με γνώσεις μουσικής, δίδασκαν κατ'οίκον και στο

χοροδιδασκαλείου τους και ήταν υπεύθυνοι για την οργάνωση χοροεσπερίδων κανονίζοντας την μουσική και το πρόγραμμα. Τα Παρθεναγωγεία αποτελούσαν τον κύριο χώρο διδασκαλίας των ελληνικών χορών.

2.5 Η γυναικεία σωματική και εκπαιδευτική κουλτούρα

Στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα ξεκίνησε η εκπαίδευση ενηλίκων στην Ελλάδα, η οποία οργανώθηκε από έναν αριθμό εκπαιδευτικών ιδρυμάτων με πρωταρχικό στόχο την εξάλειψη του αναλφαβητισμού και ευρύτερα, τη μόρφωση και την ηθική διαπαιδαγώγηση του πληθυσμού, η πλειονότητα του οποίου ήταν αναλφάβητοι (Βεργίδης/Davis/Fay/Abrahamsson,1999). Η ταραγμένη και ρευστή περίοδος οικονομικά και πολιτικά στο γύρισμα του αιώνα, αποτελεί πρόσφορο έδαφος στο οποίο οι γυναίκες θα φέρουν στο προσκήνιο το “γυναικείο ζήτημα”. Οι γυναίκες θα διεκδικήσουν, θα διαπραγματευτούν, θα διαμορφώσουν και θα αναδιαμορφώσουν τις ταυτότητές τους.

Το ελληνικό κράτος από την ίδρυση του προσπάθησε να καταπολεμήσει τις προλήψεις κατά της μόρφωσης που επιβίωναν κατά την οθωμανική περίοδο, δίνοντας σημασία στην οργάνωση της εκπαίδευσης. Οι Έλληνες λόγιοι επηρεασμένοι από τις ιδέες των Ευρωπαίων Διαφωτιστών προβάλλουν την αναγκαιότητα της εκπαίδευσης των κοριτσιών. Παρά το γεγονός ότι η δημοτική εκπαίδευση είναι υποχρεωτική από το 1834, τα επίπεδα αναλφαβητισμού των γυναικών στη χώρα είναι πολύ ψηλά. Τα επιχειρήματα των πολέμιων της γυναικείας εκπαίδευσης βασίζονται κυρίως στο ότι η μόρφωση δε συνάδει με τον «φυσικό προορισμό» της γυναίκας και επιπλέον αποτελεί άμεσο κίνδυνο για το θεσμό της οικογένειας. Τομή στην ιστορία της γυναικείας εκπαίδευσης αποτελούν οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις του Βενιζέλου το 1913 (θεσμοθέτηση του αστικού σχολείου), το 1917 (είσοδος της δημοτικής γλώσσας) και το 1929 (αλλαγή της δομής του σχολικού συστήματος), σύμφωνα με τις ιδεολογικές απαιτήσεις του αστικού καθεστώτος και στις ανάγκες της οικονομικής ανάπτυξης (Ζιώγου – Καραστεργίου, 2007).

Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση των κοριτσιών σε όλη τη διάρκεια του 19^{ου} στηρίζεται στην ιδιωτική πρωτοβουλία, με κυριότερο φορέα τη Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία. Είναι διαφοροποιημένη από την αντίστοιχη μέση εκπαίδευση των αγοριών καθώς έχει ως γνώμονά της την αντίληψη ότι ο ρόλος της γυναίκας είναι προσδιορισμένος και περιορισμένος στον ιδιωτικό χώρο. Τα χρόνια φοίτησης των κοριτσιών όπως και το περιεχόμενο των σπουδών είναι φανερά υποβαθμισμένα σε σχέση με των αγοριών (Μπακαλάκη & Ελεγκίτου, 1987). Ήδη από τη δεκαετία του 1870, κορίτσια δοκιμάζουν την είσοδό τους στη ανώτατη εκπαίδευση. Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση αποτέλεσε προνόμιο μικρής μερίδας κοριτσιών καθώς τα ακριβά δίδακτρα των Παρθεναγωγείων και η ύπαρξή τους μόνο σε μερικές μεγάλες πόλεις, λειτούργησαν ανασταλτικά. Το Διδασκαλείο ήταν διέξοδος για κοπέλες των χαμηλών οικονομικών και κοινωνικών στρωμάτων καθώς παρείχε τη δυνατότητα απόκτησης του διπλώματος της δασκάλας. Το επάγγελμα της δασκάλας ήταν πόλος έλξης για μεγάλο αριθμό μαθητριών καθώς μπορούσαν να σπουδάσουν με υποτροφίες που δίνονταν είτε από το κράτος, είτε από τη Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία (Ζιώγου-Καραστεργίου, 1986). Το Πανεπιστήμιο παραμένει άπιαστο όνειρο μέχρι το 1890 όπου εισήχθη η πρώτη φοιτήτρια στη Φιλοσοφική σχολή. Σταδιακά δημιουργούνται γυμνασιακές τάξεις σε ανώτερα Παρθεναγωγεία και το 1904 το πρώτο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συνέδριο επικεντρώνεται δημόσια για πρώτη φορά στη “γυναικεία αγωγή” (Φουρναράκη, 1987).

Η σύνδεση της εκπαίδευσης των κοριτσιών με την εργασία, διαφαίνεται αρκετά νωρίτερα όταν από το 1833 στη σχολή Χίλλ και αργότερα στο Αμαλίο Ορφανοτροφείο (1857), περιλαμβάνονται ειδικεύσεις όπως το κέντημα, το ράψιμο, ο αργαλειός (Μπακαλάκη & Ελεγκίτου, 1987). Επίσης και στο “Εργαστήριο Απόρων Γυναικών” που ίδρυσε το 1872 ο “Σύλλογος Κυριών υπέρ γυναικείας Παιδείσεως” ο οποίος στόχευε τη καταπολέμηση του αναλφαριθμητισμού, με σκοπό την εκπαίδευση νοσοκόμων και υπηρετριών (Ζιώγου, 1999). Την τελευταία δεκαετία του 19^{ου} κάτω από την πίεση των πολιτικών και κοινωνικών γεγονότων που προηγήθηκαν και με τον υπερκορεσμό του διδασκαλικού κλάδου, φαίνεται να αποτελεί επιταγή η δημιουργία νέων επαγγελματικών διεξόδων για τις γυναίκες. Η είσοδος των γυναικών στην αγορά εργασίας αποτελεί ένα ακόμη βήμα προς τη χειραφέτησή τους από τους

παραδοσιακούς τους ρόλους, χωρίς να θίγει τις πατριαρχικές δομές της οικογένειας (Φουρναράκη, 1997).

Η γυναικεία εκπαίδευση και η γυναικεία εργασία θεωρούνται απαραίτητες για την πνευματική καταξίωση των γυναικών, την οικονομική ανεξαρτησίας τους και καλύτερης ανταπόκρισής τους στο ρόλο ως μητέρων και συζύγων. Σημαντικό επιχείρημα της αναβάθμισης της γυναικείας εκπαίδευσης συνιστά επίσης η εθνική ωφέλεια και η συνεισφορά της στην πρόοδο του έθνους (Τρίμη-Κύρου, 2010).

Παρόλο που στην Ελλάδα τότε υπήρχε μία έκρηξη από συλλόγους, εταιρείες και σωματεία, οι γυναίκες δεν ήταν ιδιαίτερα ευπρόσδεκτες. Οι πρώτες γυναικείες συσπειρώσεις βρήκαν διέξοδο σε φιλεκπαιδευτικές και φιλανθρωπικές στοχεύσεις σε απόλυτη συμφωνία με ποιότητες που θεωρούνταν αυτονόητες εκροές του μητρικού ιδεώδους, και της έμφυτης τάσης της συμπόνιας και της φροντίδας (Βασιλειάδου, 2010). Ως μοναδική μορφή ομαδικής δραστηριότητας που είχαν στη διάθεσή τους οι γυναίκες, ήταν να ασχοληθούν με το έργο της εκπαίδευσης ενηλίκων στο πλαίσιο ενός ανθρωπιστικού κινήματος. Πολλές γυναικείες φιλανθρωπικές πρωτοβουλίες ξεκίνησαν τη δεκαετία του 1870 και έφτασαν στο απόγειό τους γύρω στις αρχές του αιώνα ενώνοντας γυναίκες από διάφορα κοινωνικά στρώματα, συμπεριλαμβανομένων των πλούσιων αστών, της μεσαίας τάξης και της μικροαστικής διάνοησης (Δαλακούρα & Ζιώγου-Καραστεργίου, 2016).

Όλες θεωρούν τη φιλανθρωπία ως "φυσική" εξέλιξη της μητρότητας και της εκπολιτιστικής λειτουργίας της γυναίκας και όλες τη χρησιμοποιούν ως μέσο διαφυγής από τους περιορισμούς του σπιτιού. Πωλούν αυτή την προσφορά στις εργαζόμενες γυναίκες ως ένδειξη προόδου και ανεξαρτησίας των γυναικών από τα όρια του γυναικείου δωματίου (Ρεπούση, 2003). Πρέπει να αναφερθεί ότι όλο αυτό το φιλανθρωπικό έργο έγινε εθελοντικά. Μέσα από τη συγκρότηση συλλόγων οι γυναίκες γνωστοποίησαν τη πρόθεσή τους για συμμετοχή στη σωματειακή ζωή, απέδειξαν ότι ήταν εξίσου ικανές να οργανώνονται στο δημόσιο πεδίο και αμφισβήτησαν τα αποκλειστικά ανδρικά προνόμια.

Μέσω μιας ποικιλίας φιλανθρωπικών και φιλεκπαιδευτικών οργανώσεων που δραστηριοποιήθηκαν στο δεύτερο μισό του 19^{αι} και στις αρχές του 20^{αι}, έγιναν τα πρώτα βήματα στην εκπαίδευση των ενήλικων γυναικών στην Ελλάδα. Η εκπαίδευση ενηλίκων ανδρών και γυναικών έτυχε ελάχιστης δημόσιας υποστήριξης εκείνη την εποχή και μόλις το 1929 το κράτος άρχισε να ενδιαφέρεται για την εκπαίδευση ενηλίκων. Ως εκ τούτου, η πρώτη εμβληματική γυναικεία οργάνωση "Ένωσις των Ελληνίδων"(1897) ίδρυσε σχολή εκπαίδευσης υποψηφίων δασκαλισσών γυμναστικής σε αίθουσα του Ζαπτείου, όπου κάλυψε το κενό της πολιτείας στον τομέα αυτό και έθεσε τα πρωτεία της σχολικής σωματικής αγωγής των κοριτσιών με σημαντικές και καινοτόμες πρωτοβουλίες (Φουρναράκη,2010). Οι επιλογές της οργάνωσης υπό την προεδρία της παιδαγωγού Αικατερίνης Λασκαρίδου, του εκπαιδευτικού τμήματος, εμπεριέχουν αντιλήψεις για τις σωματικές δραστηριότητες που αρμόζουν στο γυναικείο φύλο (ενόργανη γυμναστική, ρυθμική, υγιεινή, ανθρωπολογία, ιστορία). Είναι ενδεικτικό ότι η πρώτη σχολή γυμναστριών το 1891-1892 είχε προέλθει από τη συνεργασία του Πανελλήνιου Γυμναστικού Συλλόγου με την Αικατερίνη Λασκαρίδου, όπου αποφοίτησαν 34 δασκάλες γυμναστικής.

Καθ' όλη τη διάρκεια αυτής της περιόδου, παρατηρείται μία μετατόπιση του ενδιαφέροντος από τη γυμναστική στο χορό και ιδιαίτερα στην αναβίωση των παραδοσιακών χορών. Ο χορός ως ρυθμική κίνηση συνεχίζει να συνδέεται με την εκπαίδευση των κοριτσιών, να γίνεται μέρος της κοινωνικής αγωγής τους. Οι ελληνικοί χοροί συνδέονται με τη γυμναστική εκπαίδευση και οι οικείες σχολές αποτελούν τον μόνο κρατικό φορέα που παρέχει επαγγελματική κατάρτιση για τη διδασκαλία τους (Χαρμαντά, 2009). Το Λύκειο διαμόρφωσε ένα ορισμένο πρότυπο γυναικείου σωματικού πολιτισμού. Το πρότυπο αυτό αποτέλεσε σήμα κατατεθέν της κοινωνικής ταυτότητας του Λυκείου των Ελληνίδων, της αναγνωσιμότητάς του στον δημόσιο χώρο και της διάκρισής του στην γυναικεία συλλογική δράση. Χορευτικές και ρυθμικές δηλαδή σωματικές πρακτικές, σε αντιπαράθεση προς τις «ξενόφερτες» χορευτικές πρακτικές (Φουρναράκη,2010). Τελικά οι γυναίκες έμελλε να είναι εκείνες που θα καθιέρωναν τον ελληνικό χορό στον αστικό χώρο μέσω πολιτιστικών ή γυναικείων σωματείων, το σημαντικότερο των οποίων απέβη το Λύκειο των Ελληνίδων.

3. Το Λύκειο των Ελληνίδων

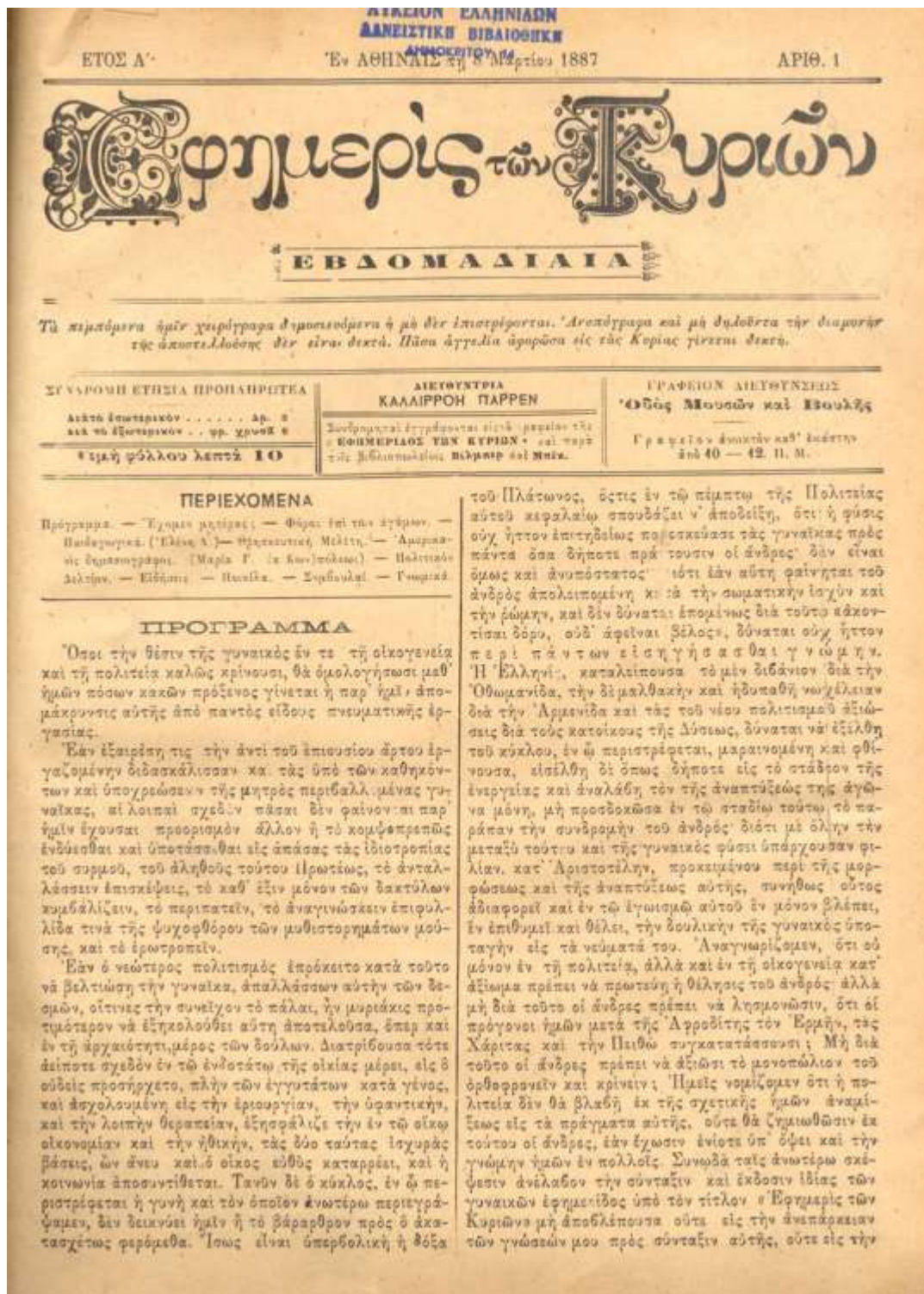
3.1 Η Καλλιρρόη Παρρέν

Η ιδρύτρια του Λυκείου Ελληνίδων, Καλλιρρόη Παρρέν, το γένος Σιγανού, πρωτοπόρο του φεμινιστικού κινήματος και του εθελοντισμού, γεννήθηκε στην Κρήτη (Ρέθυμνο) το 1859. Μετακόμισε στην Αθήνα το 1867. Αρχικά φοίτησε στη Σχολή Σουρμελή, στη συνέχεια στη Γαλλική Σχολή Πειραιά και τελικά στο Αρσάκειο, απ' όπου αποφοίτησε με δίπλωμα δασκάλας (1878). Τα επόμενα χρόνια διηύθυνε το Ροδοκανάκειο Παρθεναγωγείο της Οδησού (έως το 1882 ή 1883) και το ιδιωτικό Παρθεναγωγείο Αμηνά στην Αδριανούπολη (έως το 1884 ή 1886). Παντρεύτηκε τον δημοσιογράφο Ιωάννη Παρρέν, ιδρυτή του Αθηναϊκού Πρακτορείου. Η γνωριμία της με τον δημοσιογραφικό κόσμο επέδρασε καταλυτικά. Ως αποτέλεσμα κυκλοφόρησε την εφημερίδα *Ladies' Journal* στις 8 Μαρτίου το 1887 που αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία της γυναικείας κίνησης στην Ελλάδα με σημαντική κυκλοφορία και διάδοση στην επαρχία και σε κοινότητες του εξωτερικού, προκαλώντας την αντίδραση λογίων της εποχής (Εμμανουήλ Ροΐδη) αλλά και φανατικοί υποστηρικτές (Κωστής Παλαμάς, Γρηγόριος Ξενόπουλος), *εικ. i, ii*.

Εικόνα i Η Κ. Παρρέν στο γραφείο της πριν την ίδρυση του ΛτΕ, «Εφημερίς των Κυριών», τχ. 978 (1910), σ. 352

Αν και η συστηματική της αρθρογραφία στην *Εφημερίς των Κυριών*, η οποία κατάφερε να κερδίσει την εμπιστοσύνη των Ελληνίδων αλλά και το Τύπο, η Παρρέν έγραψε πολλά άρθρα, δοκίμια, μυθιστορήματα και θεατρικά έργα με θέμα τα κοινωνικά προβλήματα και τη θέση της γυναίκας με συμβολικό τίτλο όπως: *Γυναικός Ιστορία της* (1889), *Επιστολαί Αθηναίας προς Παρισσινήν* (1896 - 1897), *Η Μάγισσα* (1901), *Νέον Συμβόλαιον* (1901), *Η Χειραφετημένη* (1915) και άλλα. Σε ομιλία της στο Λύκειο με τίτλο “Φαιμινισταί και Φαιμινίστριαι” αναφέρει: “ο φεμινισμόςείναι ανθρωπισμός πρωτίστως” (*Εφημερίς των Κυριών*, 1916). Μεγάλη η βούλησή της με δράσεις σχετικές με την πρόνοια. Λόγω των πολιτικών της φρονημάτων της, η Παρρέν εκτοπίστηκε στην Ύδρα από την κυβέρνηση Βενιζέλου όπου αναγκάστηκε να κλείσει απότομα την έκδοση της εφημερίδας το 1918 (Μόσχου-Σακορράφου, 1990). Βοήθησε στην ίδρυση του Κυριακού Σχολείου το 1889 και των καταφυγίων για τους αθώους και τους απόρους το 1891 και το 1892. Ίδρυσε την Οικιακή και Επαγγελματική Σχολή το 1897, με εφαρμογή της πρακτικής εκπαίδευσης διατελώντας η πρώτη ισόβια πρόεδρός της.

Εἰκόνα ii Το πρώτο τεύχος της "Εφημερίδας των Κυρίων"

Η χειραφέτηση των γυναικῶν προτείνεται ως μια επώδυνη πορεία αυτογνωσίας αποδέσμευσής τους από τις αρχαϊκές κοινωνικές συμβάσεις. Κύριο μέλημα της Παρρέν ήταν ο περιορισμός των απαγορεύσεων που αντιμετώπιζαν οι γυναίκες, υποβολή νομοσχεδίων για τη μεταρρύθμιση της γυναικείας εκπαίδευσης, την

εισαγωγή των γυναικών στο πανεπιστήμιο και την εξίσωση της μισθοδοσίας των γυναικών με εκείνη των ανδρών (Αναστασοπούλου, 2003). Η πρόθεσή της είναι διάφανη: οι γυναίκες ως συλλογικό υποκείμενο, νομιμοποιούνταν να διεκδικήσουν το μερίδιό τους στην ιστορία του πολιτισμού (Rupp, 1997). Τόνισε την επιτακτική ανάγκη διεύρυνσης των δραστηριοτήτων των Ελληνίδων πέρα από το ρόλο της μητέρας και της δασκάλας ζητώντας τη συμμετοχή τους σε πατριωτικές δραστηριότητες ως μεσσιανική λύση για τη βιωσιμότητα του ελληνικού έθνους. Οι γυναίκες, κατά δήλωσή της, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στο δημόσιο κοινωνικό χώρο για την υπηρεσία της πατρίδας τους. Καθιέρωσε το φεμινιστικό κίνημα καθώς και την προώθηση των δικαιωμάτων των γυναικών στην απασχόληση και την εκπαίδευση, καθιστώντας την κορυφαία προσωπικότητα του γυναικείου κινήματος στο τέλος του 19ου αιώνα (Μπακαλάκη/Ελεγεμίτου, 1987), *εικ.iii,iv*.

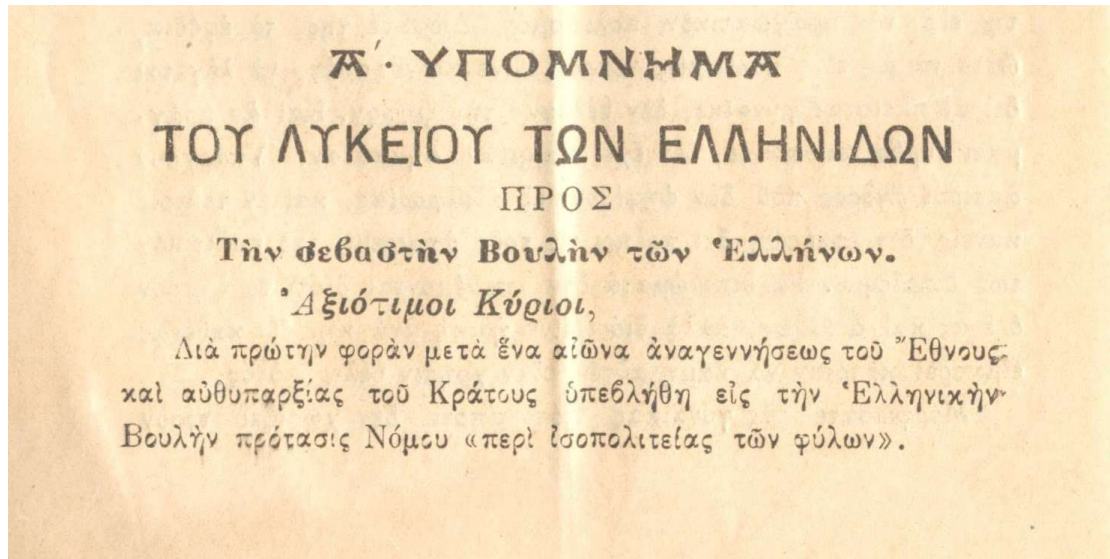
Εικόνα iii Φωτογραφικό πορτραίτο της Κ. Παρρέν, αναρτημένο στο κεντρικό κτήριο του ΑτΕ.

Εξαιτίας αυτού, συμμετείχε επίσης στο Συνέδριο Γυναικείων Πρωτοβουλιών και Θεσμών το 1889, 1891 και 1896, το οποίο πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι υπό την προεδρία του Γάλλου φιλοσόφου Jules Simon. Το 1896 εκπροσώπησε επίσης τις Ελληνίδες στο Παγκόσμιο Συνέδριο Γυναικών στο Σικάγο (Μπόμπου - Πρωτοπαππά,

1993). Έδωσε το έναυσμα για το πρώτο Πανελλήνιο Συνέδριο των Ελληνίδων το 1921, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα την υποβολή σχεδίων και προτάσεων προς τη βουλή για την ενδυνάμωση των γυναικών. Πριν όμως εμβαθύνουμε περισσότερο στις προσπάθειες της Παρρέν να προωθήσει την πνευματική και κοινωνική θέση των γυναικών, θα ήταν απαραίτητο να δούμε: (α) πόσο σημαντικό ήταν το ζήτημα του αναλφαβητισμού και ειδικότερα του γυναικείου αναλφαβητισμού στην Ελλάδα, ιδιαίτερα στο δεύτερο μισό του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα με βάση τα στοιχεία που έχουμε στη διάθεσή μας, (β) σε ποιο ακριβώς σημείο βρισκόταν η εκπαίδευση των γυναικών στην Ελλάδα κατά την περίοδο που ορίζεται μεταξύ 1828 (ίδρυση Γυναικείας Σχολής Δανέζη) και 1911 (ίδρυση του Λυκείου των Ελληνίδων). Χρησιμοποιώντας το 1852 ως σημείο τομής, μπορούμε να χωρίσουμε αυτή τη χρονική περίοδο σε δύο υποπεριόδους. Αυτή ήταν η χρονιά κατά την οποία η πρακτική της συνεκπαίδευσης των δύο φύλων, η οποία προηγουμένως ήταν ανεκτή, τέθηκε εκτός νόμου (Φουρναράκη, 1987).

Εικόνα in Η Κ. Παρρέν παρακολουθεί την προς τιμή της εκδήλωση στην αίθουσα του Φιλολογικού Συλλόγου "Παρνασσός" στις 24/5/1936, εφ. "Ελεύθερη Γνώμη", ΙΑΛΕ

Εικόνα ν Υπόμνημα του Λυκείου στη Βουλή των Ελλήνων σχετικά με τη θέση της γυναίκας. Δελτίον ΛτΕ τχ.Β' 1920. ΙΑΛΕ

Η γυναικεία χειραφέτηση και ο φεμινισμός, σύμφωνα με την Παρρέν, ήταν άρρηκτα συνδεδεμένα με τον αγώνα για το δικαίωμα σε καλύτερη εκπαίδευση και επαγγελματική εξέλιξη, την πνευματική αφύπνιση των Ελληνίδων και την αλλαγή νοοτροπίας που θα απελευθέρωνε τις γυναίκες της αστικής τάξης από μια περιττή ζωή πολυτέλειας, ψευδαίσθησης και πλήξης και τις γυναίκες της κατώτερης τάξης από μια ζωή φτώχειας και ηθικής υποβάθμισης (Anastasopoulou, 1997). Υπερασπίστηκε μια μορφή φεμινισμού που συνέδεε την απόκτηση του δικαιώματος στην εργασία με την ανεξαρτησία (Μπακαλάκη/Ελεγεμίτου, 1987). Έτσι, διαμορφώνεται ένας φεμινιστικός λόγος, κυρίως μέσα από την *Εφημερίς των Κυριών*, όπου διαφαίνεται η συνειδητοποίηση της κοινωνικής κατωτερότητας του γυναικείου φύλου και η επιθυμία να αλλάξουν κάποιες από τις συνθήκες του, όπως οι περιορισμοί στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες καθώς και στην άσκηση επαγγελμάτων (πάντα κατάλληλων για τη γυναικεία "φύση") (Φουρναράκη, 1987). Η *Εφημερίς των Κυριών* διαφοροποιείται από την ηθικολογία της εποχής και εντοπίζει τις αδράνειες και καθυστερήσεις της γυναικείας εκπαίδευσης και διαμαρτύρεται. Αποτελεί μια συλλογική γυναικεία διεκδίκηση προς τη πολιτεία για ισότιμη με την ανδρική δευτεροβάθμια εκπαίδευση, δυνατότητα επαγγελματικής μόρφωσης, πρόσβασης στο Πανεπιστήμιο καθώς και το δικαίωμα της ψήφου, *εικ.ν*. Τελικά το 1930 δόθηκε το νόμιμο δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες στις δημοτικές εκλογές.

Οι βασικές αρχές του "ωραίου φεμινισμού" της Παρρέν περιλαμβάνουν την πρόνοια, τη διδασκαλία της καθαριότητας, την παροχή εργασίας σε μη προνομιούχες γυναίκες, την επαγγελματική κατάρτιση των εργαζόμενων γυναικών, την πρόληψη των μεταδοτικών ασθενειών, την υγιεινή του κοινού σπιτιού και τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης. Αυτός ο "όμορφος φεμινισμός" επεδίωκε να αυξήσει και να αναγνωρίσει τον χώρο που δινόταν στις γυναίκες προς όφελος του κοινωνικού συνόλου και όχι να επιτύχει την ισότητα με τους άνδρες (Μπακαλάκη/Ελεγεμίτου, 1987). Ο φεμινισμός δεν περιλάμβανε απαραίτητα πολιτικά δικαιώματα για την Ελληνίδα γυναίκα, σύμφωνα με την Παρρέν. Μάλλον φοβόταν ότι η Ελληνίδα γυναίκα δεν είχε ακόμη συνειδητοποιήσει τη θέση της ως κοινωνικό ον, ότι η περιορισμένη μόρφωση ή η παντελής έλλειψη μόρφωσης, καθώς και οι κοινωνικές προκαταλήψεις, την εμποδίζουν να γίνει ένας αυτόβουλος και αυτοδρών κοινωνικός παράγοντας (Avdela & Psarra, 2005).

Ωστόσο, η θέση της αυτή επικρίθηκε ιδιαίτερα επειδή θεωρήθηκε ότι φοβόταν να οδηγήσει το κίνημα των γυναικείων διεκδικήσεων από την προφεμινιστική στην κατεξοχήν φεμινιστική φάση του, ακολουθώντας μια φυσιολογική πορεία που είχαν ακολουθήσει όλα τα γυναικεία κινήματα στον κόσμο, ακόμη και όταν οι συνθήκες ήταν ιδιαίτερα ευνοϊκές (Ψαρρά, 2010). Ως εκ τούτου, η Παρρέν, δημιούργησε την ιδεαλιστική νέα γυναικεία φιγούρα όπου σε αντίθεση με την αγράμματη, αμόρφωτη γυναίκα του παρελθόντος, η "νέα γυναίκα" ήταν μια χειραφετημένη, μορφωμένη, εργαζόμενη μητέρα με υψηλό πατριωτικό πνεύμα και πνευματική καλλιέργεια. Μία ολοκληρωμένη, αποφασιστική και συνειδητή προσωπικότητα με δυνατότητα να λειτουργεί χωρίς ανδρική παρουσία (Αναστασοπούλου, 2003).

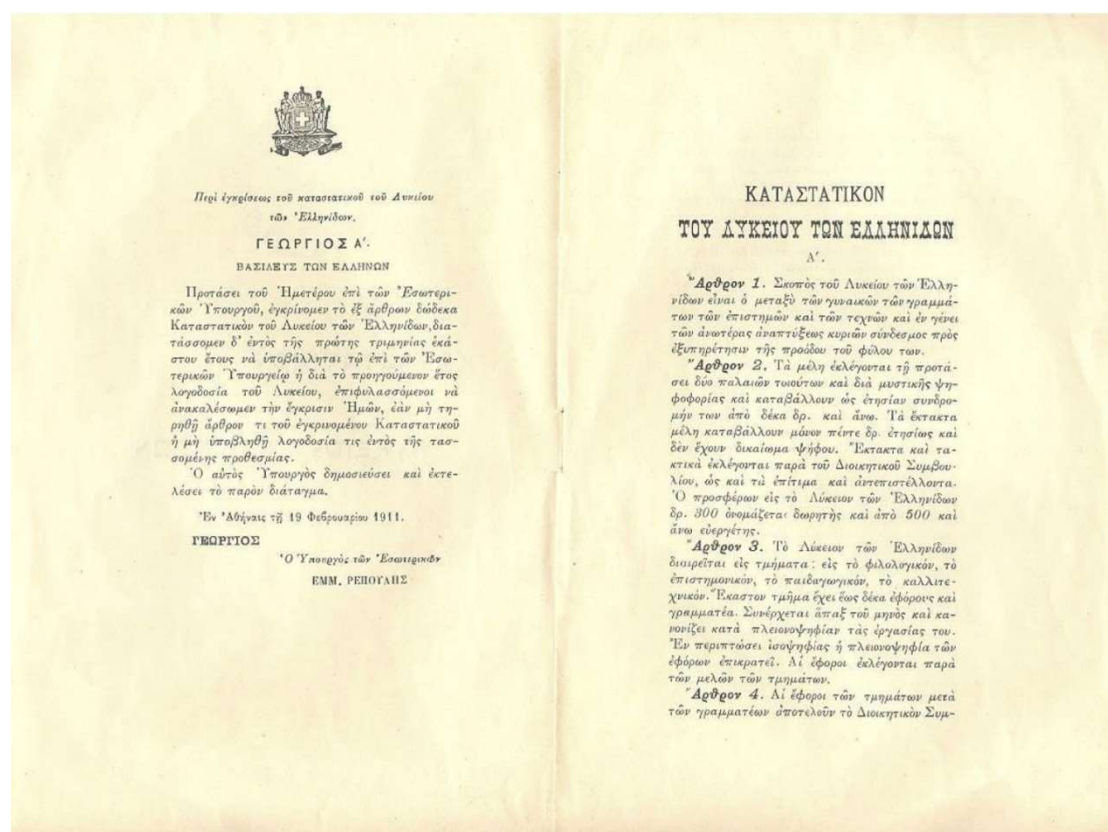
3.2 Το Λύκειο αναζητά σημάδια της Ιστορίας του

Η ίδρυση του ΛτΕ: Το Λύκειο των Ελληνίδων ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1911 από την παλαιάμαχη ήδη ελληνίδα φεμινίστρια Καλλιρόη Σιγανού-Παρρέν. Η Παρρέν είχε μια θαυμάσια προδιάθεση για το γυναικείο φύλο. Ήταν το πρώτο πρόσωπο στην Ελλάδα που διακήρυξε τα δικαιώματα των γυναικών στο σεβασμό και την εκπαίδευση, καθώς και η εκδότρια της *Εφημερίς των γυναικών* η οποία αποτέλεσε πρόδρομο του φεμινιστικού κινήματος. Η ενασχόληση των γυναικών με τη φιλανθρωπική δράση αποτελούσε βασική προϋπόθεση για την είσοδό τους στην ενεργό δημόσια ζωή στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα. Η Καλλιρόη Παρρέν ξεκίνησε τις εκστρατείες της σε μια προσπάθεια να στηρίξει τις εργαζόμενες γυναίκες που είχαν ανάγκη και να προωθήσει τα δικαιώματα των γυναικών στην απασχόληση και την εκπαίδευση (Psarra, 2007).

Αφού παρακολούθησε συνέδρια γυναικών στην Ευρώπη και την Αμερική, βοήθησε στην ίδρυση της “Ένωσης Ελληνίδων” το 1896. Η “Εθνική Ένωση Ελληνίδων”, η οποία ιδρύθηκε το 1908 και αργότερα μετονομάστηκε σε “Εθνικό Συμβούλιο Γυναικών” με πρόεδρο του νομοθετικού τμήματος την Παρρέν, λειτούργησε ως οργάνωση-ομπρέλα για όλες τις γυναικείες ενώσεις. Η Παρρέν η οποία κατείχε τη θέση του γενικού γραμματέα της “Πατριωτικής Οργάνωσης Ελληνίδων” από το 1915 (Ανδριώτης & Πρωτοπαππά, 2010), είχε την ιδέα για το Λύκειο των Ελληνίδων. Ο Σύνδεσμος ιδρύθηκε επίσημα στις 19 Φεβρουαρίου 1911, αλλά στην πραγματικότητα ιδρύθηκε στις 2 Δεκεμβρίου 1910, όταν κάλεσε τις φίλες της, μια ομάδα επτά γυναικών της πόλης, στο σπίτι της και μοιράστηκε μαζί τους την ιδέα της να ιδρύσει μια ομάδα παρόμοια με τις Λέσχες Γυναικών του Λυκείου της Ευρώπης και της Αμερικής. Το Λύκειο ενοικίασε κτήριο στην οδό Όθωνος 4 και τον Οκτώβριο του 1911 έγιναν τα επίσημα εγκαίνιά του. Η εφημερίδα *Αθήναι* της εποχής περιέγραψε: “Υπό την πνοήν μιας γυναικός,...εις εξ μήνας μέσα έγινε μία γυναικεία λέσχη, η οποία έγινε θαύμα καλαισθησίας, όραμα απλότητος, διαβεβαίωσις ελληνικότητος”,

μεταφέροντας τις εντυπώσεις που προκάλεσε η υποδοχή του Λυκείου στην Αθηναϊκή κοινωνία *εικ. vi*.

Η Παρρέν διετέλεσε επίσημα πρόεδρος του Λυκείου μέχρι το θάνατό της το 1940, αλλά στην πραγματικότητα παραιτήθηκε το 1938 λόγω ασθένειας. Τη διαδέχτηκαν κατά σειρά η Άννα Τριανταφυλλίδου (1940-1958), η Μαρία Μομφερράτου (1958-1962), η Χρυσούλα Καλλία (1962-1983), η Ιωάννα Ζαΐμη (1983-1988), η Τότα Βαληνάκη (1988-2000) και η Ελένη Τσαλδάρη (2000 έως σήμερα).

Εικόνα vi Έγκριση του καταστατικού του ΛτΕ από το Πρωτοδικείο Αθηνών στις 19 Φεβρουαρίου 1911. (δημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 2 Μαρτίου). ΙΑΛΕ

Διοίκηση και μέλη του ΛτΕ: Η λειτουργία του από την ίδρυσή του χαρακτηρίζεται από τον εθελοντισμό και την προσφορά. Ιδρυτικά μέλη ήταν: Καλλιρόη Παρρέν (πρώτη πρόεδρος), Νίνα Φωκά, Ειρήνη Καλογερή, Αμαλία Καντά, Άννα Παπαδοπούλου, Μαρία Ορλώφ, Ελένη Ρουσοπούλου, Ασπασία Σκορδέλη, Ελένη Γεωργαντή, Μυρσίνη Κλεάνθους, Ερατώ Ασπρογέρακα, Βέθρα Σ. Λέκκα, Αλεξάνδρα Μιχαηλίδη, Ουρανία Βουγιούκα, Χαρίκλεια Αλεξανδρίδου, Σμαράγδα Γεννάδη, Ειρήνη Π. Δημητρακοπούλου, Αικατερίνη Μαρούλη, Μαρία Μομφεράτου,

Ειρήνη Νικολαΐδου. Σύμφωνα με το καταστατικό του 1911, το Δ.Σ. αποτελείται από τις εφόρους και τις γραμματείες των τμημάτων, εκλέγει την πρόεδρο του Λυκείου, τις αντιπρόεδρους και μία ταμία. Τα μέλη συνεδριάζουν το πρώτο τρίμηνο κάθε έτους, ενώ η εκλογή του Διοικητικού Συμβουλίου γίνεται ανά τετραετία. Σύμφωνα με το καταστατικό του 1937, το Διοικητικό Συμβούλιο αποτελείται από 25-30 μέλη. Υπήρχε μια ιεραρχία στο εσωτερικό του Λυκείου για την ιδιότητα του μέλους όπως η διάκριση τους σε δόκιμα, τακτικά, αρωγά, επίτιμα. Το 1930 καθιερώθηκε δελτίο ταυτότητας για τα μέλη, ενώ το 1948 καταρτίστηκε εσωτερικός κανονισμός με 6 άρθρα για τα νέα μέλη. Η οικονομική υποχρέωση για την ετήσια συνδρομή δεν ήταν υψηλή ενώ τα ευπορότερα μέλη ήταν αρκετά γενναιόδωρα. Το Προεδρείο περιλαμβάνει την πρόεδρο, την αντιπρόεδρο, γραμματείες, ταμία και τη γενική έφορο οικονομικού τμήματος. Τα τμήματα χωρίζονται σε τομείς/εφορείες ανάλογα με τις δραστηριότητές τους (Ανδριώτης & Πρωτοπαπά, 2010).

Ενδιαφέρουσες και αξιοπρόσεκτες απαντήσεις και παρατηρήσεις εξήχθησαν από τη συνέντευξη με την κ. Κ. Δασκαλάκη, Ειδική Γραμματέα του ΛτΕ. Η κ. Κατερίνα Δασκαλάκη ανήκει στο διοικητικό συμβούλιο του Λυκείου και αντικαθιστά και συνδράμει τη Γενική Γραμματέα. “Σήμερα, το διοικητικό συμβούλιο έχει συγκεκριμένες θέσεις αποτελούμενο από 27 μέλη”. Η κ. Δασκαλάκη επισήμανε ότι “τα ενεργά μέλη του Λυκείου δεν έχουν συγκεκριμένες αρμοδιότητες όπως το συμβούλιο που έχει συγκεκριμένες, όμως, καθώς το σωματείο είναι αμιγώς εθελοντικό, βοηθούν ή συμμετέχουν στις εκδηλώσεις, στα συνέδρια και στις επικείμενες συναντήσεις”.

Σε ερώτηση για τα κίνητρα συμμετοχής των μελών στο σωματείο, η κ. Δασκαλάκη τόνισε ότι “τα κίνητρα των μελών έχουν να κάνουν με το πάθος που τους διακρίνει σχετικά με την ιστορία, την παραδοσιακή μουσική, τον παραδοσιακό χορό, τις παραδοσιακές φορεσιές και γενικά την λαϊκή παράδοση”. “Τα 250 εγγεγραμμένα μέλη του Λυκείου σήμερα ανήκουν σε όλες τις ηλικίες και συμμετέχουν ενεργά στα χορευτικά τμήματα”. “Η ενημέρωση των μελών στην ηλεκτρονική εποχή που ζούμε γίνεται διαδικτυακά”. “Πιο παλιά γίνονταν με επιστολές”. “Εξαίρεση αποτελούν κάποια μέλη μεγάλης ηλικίας που ενημερώνονται τηλεφωνικά, γιατί δυσκολεύονται

με τη τεχνολογία”. “Συμμετέχουν στις εκδηλώσεις ακόμα και με συνοδεία κάτι συγκινητικό και ταυτόχρονα ενθαρρυντικό”.

Συμπλήρωσε ότι: “Η διοίκηση σήμερα, ασκείται από το Διοικητικό Συμβούλιο που αποτελείται από 27 μέλη με τετραετή θητεία. Τα μέλη και η πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου του ΛτΕ είναι όλοι εθελοντές. Το «εν ενεργεία» Διοικητικό Συμβούλιο είναι ως εξής: πρόεδρος : Ελένη Τσαλδάρη, Α’ αντιπρόεδρος Μαρία Παπαμάρκου, Β’ αντιπρόεδρος: Μαρία Κώτσου, Γενική Γραμματέας Τζούλια Αρεταίου, Γενική ταμίας: Κατερίνα πολυδώρου, Ειδική γραμματέας: Κατερίνα Δασκαλάκη”.

Η κ. Ζωή Σταματούκου, έφορος του τμήματος Εθνικών Παραδόσεων και Λαογραφικού Αρχείου, σε ερώτησή μου τι την εντυπωσιάζει στη λειτουργία του Λυκείου, μου απάντησε ότι την εντυπωσιάζει “η δυναμικότητα των γυναικών που πλαισιώνουν το Λύκειο, ξεκινώντας από τη πρωτοπόρο Καλλιρρόη Παρρέν και συνεχίζοντας ως σήμερα”. “Η δυναμικότητα που πηγάζει από το Λύκειο είναι λαμπρό παράδειγμα για τη νέα γενιά”. “Είμαστε μια μεγάλη οικογένεια με δυναμικές και αξιόλογες γυναίκες διαφορετικών γενεών, με μεγάλη επιτυχία ενασχόλησης με τα κοινά, διοικητικό προσωπικό και μέλη και δεν ξεχνάμε ότι για τη Καλλιρρόη Παρρέν είμαστε ακόμη εδώ.....”. “ Τώρα έχουμε εκλογές για το διοικητικό συμβούλιο, κάθε τέσσερα χρόνια γίνεται όλο και καλύτερο και πιο δυναμικό. Η καλύτερη διαφήμιση για εμάς, είμαι πολύ ευχαριστημένη ”.

Τμήματα και λειτουργίες του ΛτΕ: Το 1911 το ΛτΕ διέθετε μόνο τρία τμήματα: α) το επιστημονικό και φιλολογικό τμήμα, το οποίο περιλάμβανε τμήματα σύγχρονης λογοτεχνίας και θετικών επιστημών, β) το παιδαγωγικό τμήμα, το οποίο περιλάμβανε μητέρες και παιδαγωγούς, γ) το καλλιτεχνικό τμήμα, το οποίο περιλάμβανε τμήματα μουσικής, εκκλησιαστικού οργάνου, γλυπτικής, κεραμικής, διακόσμησης, διακοσμητικών τεχνών, εικαστικών, ζωγραφικής, ρυθμικής και ελληνικών χορών. Παράλληλα υπήρχαν και οι δύο μοναδικές εφορείες Εορταστικών και Οικονομικών (Ανδριώτης & Πρωτοπαπά, 2010). Το 1914 η βιβλιοθήκη αποτέλεσε αυτοτελές τμήμα το οποίο αναλάμβανε φιλολογικές διαλέξεις, σερβίρισμα τσαγιού, προσφορά

εργασίας για άπορα παιδιά. Η βιβλιοθήκη είναι δανειστική για τα μέλη του Λυκείου με περίπου 250.000 τίτλους στη λαογραφία και στη λογοτεχνία. Το 1920 και το 1921 ιδρύθηκαν τα τμήματα Κοινωνικής Προνοίας και το Οικοκυρικό τμήμα. Το 1923 η Αγγελική Χατζημιχάλη δημιούργησε τμήμα Εκθέσεων (ταπήτων και αγγειοπλαστικής). Το τμήμα Μητέρων και Παιδαγωγών, με έφορο την Άννα Τριανταφυλλίδου, διαρθρώθηκε σε 6 εφορείες (Μπόμπου-Πρωτοπαππά, 1993). Οι εφορείες εισήχθησαν και αφαιρέθηκαν ανάλογα με τις ανάγκες κατά τη διάρκεια των τροποποιήσεων με την πάροδο του χρόνου. Οι εφορείες στήριζαν τις εργαζόμενες γυναίκες, βοηθούσαν τους φτωχούς και τα παιδιά τους και εκπαιδευαν τις γυναίκες. Το 1937 η Α. Τριανταφυλλίδου ίδρυσε – και έγινε η πρώτη έφορός του – το τμήμα Εθνικών Παραδόσεων, το οποίο περιλάμβανε τις εφορείες Συγκεντρώσεως και μελέτης εθνικών στοιχείων, Διαδόσεως και πρακτικής εφαρμογής, Οικοτεχνίας, Συγκεντρώσεων οικογενειακής ψυχαγωγίας. Το τμήμα Χορών μετονομάστηκε σε Εθνικών Χορών και Ρυθμικής Γυμναστικής το 1935. Το τμήμα Ρυθμικής συμμετέχει στην τελετή Αφής της Ολυμπιακής φλόγας. Το 1938 ιδρύθηκε το τμήμα Επαγγελματικής τέχνης που οργάνωσε την Εσπερινή Επαγγελματική Σχολή στην οποία παραδίδονταν μαθήματα αργαλειού, βιβλιοδεσίας και διακοσμητικής τέχνης. Τα μαθήματα παιδικής μουσικής ξεκίνησαν το 1962 υπό τη διδασκαλία της Ε. Κεφάλου-Χόρς (Ανδριώτης & Πρωτοπαππά, 2010). Η Χ. Καλλία έδωσε στο ΛτΕ πνεύμα εκσυγχρονισμού και αναγέννησης το 1963. Στόχοι της ήταν τα τμήματα να είναι πολυάσχολα και το Λύκειο να αλλάζει με την εποχή. Σύμφωνα με αυτό, συγκροτήθηκε μια ομάδα επιτόπιας μελέτης για τη συλλογή στοιχείων σχετικά με τα έθιμα, την ενδυμασία, το χορό και τη μουσική. Καταβλήθηκε πολλή δουλειά για την εξεύρεση κονδυλίων, την προβολή του Λυκείου στα μέσα ενημέρωσης και την ενεργή προώθηση του Λυκείου στο εξωτερικό (Ανδριώτης & Πρωτοπαππά, 2010).

Το 1972, σύμφωνα με το καταστατικό λειτουργούσαν 21 τμήματα και το 1975 ιδρύθηκε το τμήμα Προβλημάτων γυναίκας και παιδιού. Μετά την τροποποίηση του καταστατικού το 1988 υπήρξαν αλλαγές. Συγχωνεύτηκαν τα τμήματα Λαογραφίας και Εθνικών παραδόσεων, το τμήμα Ιστορίας μετονομάστηκε σε τμήμα Ιστορικού Αρχείου, το τμήμα Τύπου μετεξελίχθηκε στο τμήμα Δημοσίων σχέσεων και το τμήμα Ηθικής προστασίας συγχωνεύτηκε με το τμήμα Προβλημάτων γυναίκας και παιδιού.

Το 1994 δημιουργήθηκε η Επιτροπή Επιστημόνων για τα Γυναικεία θέματα και την Ισότητα και το 1998 το τμήμα Περιβάλλοντος (Ανδριώτης & Πρωτοπαππά, 2010).

Η κ. Δασκαλάκη τόνισε ότι “το Λύκειο δεν έχει μόνο εκδηλώσεις στο χορό, όπως οι περισσότεροι νομίζουν”. “Από το 2019, από το Νοέμβριο ως τέλος Μαΐου στο χώρο της βιβλιοθήκης οργανώνεται κάθε Δευτέρα απόγευμα 6 – 8 μια επιστημονική συνάντηση υψηλότερου επιπέδου με κορυφαίους ομιλητές σε ποικιλία θεμάτων”. “Το 2021 ασχοληθήκαμε με ιστορικά θέματα σε σχέση με την Παλιγγενεσία και με τις ελληνοτουρκικές σχέσεις”. “Το 2022 είχαμε αφιερώματα στην Μικρασιατική καταστροφή, παράλληλα όμως με διάφορα λαογραφικά ζητήματα και επιστημονικά όπως το πολυσυζητημένο “ενεργειακό ζήτημα”. “Πολλά από τα θέματα είναι τοποθετημένα σε συγκεκριμένες περιόδους, όπως τα Χριστούγεννα που μας πέρασαν με καλεσμένο έναν διακεκριμένο θεολόγο, μιλήσαμε για το νόημα των Χριστουγέννων”. “Η πρόσκληση γίνεται από το Λύκειο”.

Σε ερώτηση για τα σημερινά τμήματα που λειτουργούν, η κ. Δασκαλάκη απάντησε πως “υπάρχει Επιτροπή Επιστημόνων, το διαχρονικό τμήμα Μητέρας και Παιδιού με απλωμένες όμως αρμοδιότητες προσαρμοσμένες στην τωρινή εποχή, ασχολούμαστε δηλαδή με γυναικεία θέματα, όπως η βία κατά των γυναικών, η κακομεταχείριση από συζύγους, η υποτίμηση, ο χωρισμός”. “Συνήθως είναι πρωινές εισηγήσεις ενώ το απόγευμα γίνεται η εκδήλωση του τσαγιού και οι συναντήσεις της επιτροπής επιστημόνων”.

Η κ. Ζωή Σταματούκου, (έφορος του τμήματος Εθνικών Παραδόσεων και Λαογραφικού Αρχείου), μου έδωσε σημαντικές πληροφορίες για το συγκεκριμένο τμήμα και γενικά για τη σημερινή λειτουργία του Λυκείου. Στην πρώτη ερώτηση που αφορά τη θέση της μέσα στο Λύκειο, απάντησε πως: “το τμήμα αυτό είναι ένα από τα βασικά και πρώτα τμήματα του Λυκείου ήδη από την ίδρυσή του, αρχικά ως τμήμα εθίμων και από το 1937 με τη σημερινή του μορφή”. “Το αρχικό καταστατικό είχε πρώτα από όλα τη βελτίωση της θέσης της γυναίκας καθώς και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς”. “Το 1963 μετά από πρόταση της τότε προέδρου Χρυσούλας Καλλίας το τμήμα ασχολήθηκε με τη σύσταση του αρχείου λαογραφίας,

τη πλήρη μελέτη χορών, ενδυμασιών, μουσικής, ιστορίας, αρχιτεκτονικής”. “Άρχισαν οι λαογραφικές καταγραφές με περιοδείες σε διάφορα μέρη της Ελλάδας σε συνεργασία μεγάλων λαογράφων, όπως: η κ. Μαρία Μπαρμπαρίγου, ο Γεώργιος ο Μέγας και η ερευνητική του ομάδα και τελευταία η κ. Λίλυ Άντζακα με πλούσια αρθρογραφία για το Λύκειο *εικ vii*. “Σκοπός του τμήματος είναι η ανάδειξη του λαογραφικού αρχείου μέσα από τις διαλέξεις, τις εκδόσεις αλλά και της τεκμηρίωσης της λαογραφικής ύλης”. “Τώρα ασχολούμαστε με εργασίες ψηφιοποίησης συλλογής πληροφοριών”. “Συνεχίζουμε τις επιτόπιες έρευνες για καταγραφή των κατά τόπων λαογραφικών φαινομένων με περιοδείες και κύκλους λαογραφικών διαλέξεων/μαθημάτων από ειδικούς γνώστες”. “Σήμερα το αρχείο διαθέτει υλικό από κασέτες ήχου, μαγνητοταινίες, ταινίες 8mm και φωτογραφίες από εθιμικά δρώμενα και διάφορες τελετουργίες”. Επίσης: “Το λαογραφικό Αρχείο ανήκει στο τμήμα Εθνικών Παραδόσεων και Λαογραφικού Αρχείου με καταγραφές εθίμων και χορών από διάφορες περιοχές της Ελλάδας”. Το Ακουστικό/Οπτικοακουστικό Αρχείο περιλαμβάνει μαγνητοταινίες από τη δεκαετία του 1960, κασέτες ήχου και επαγγελματικές μαγνητοταινίες υπό την εποπτεία του Λ. Δρανδάκη. Αποτελείται από 80 ταινίες super 8 με ήχο από τη δεκαετία του 1970 και ένα μεγάλο αριθμό ταινιών video (αναλογικό και ψηφιακό από το 1990. Το φωτογραφικό Αρχείο αποτελείται από φωτογραφίες, αρνητικά και θετικά (slides) και καλύπτουν χρονικά σχεδόν όλη τη διαδρομή του σωματείου. Μεγάλο μέρος έχει ψηφιοποιηθεί. Το Δισκογραφικό Αρχείο αποτελείται από δισκογραφικές εκδόσεις παραδοσιακής μουσικής. Ο εμπλουτισμός του γίνεται με αγορές. Το μεγαλύτερο μέρος είναι καταγεγραμμένο

ηλεκτρονικά.

Εικόνα vii Στιγμιότυπο από τη πρώτη εξόρμηση του νεοσύστατου τότε Λαογραφικού Αρχείου στη Στενή Ευβοίας το 1963, ΦΑΛΕ

“Σήμερα, τα τμήματα, Απόδημος Ελληνισμός, Φιλολογία, Βιβλιοθήκη, Διεθνείς Σχέσεις, Δημόσιες Σχέσεις, Εργαστήριο Εθνικής Ενδυμασίας, Οικοτεχνία, Μουσική, Τέχνη, Ρυθμός, Εθνικών Χορών, Ιστορικό Αρχείο, Περιβάλλον, Εθνικών Παραδόσεων, Μητέρων και Παιδαγωγών, Ηθικής Προστασίας του Παιδιού και η Επιτροπή Επιστημόνων για θέματα Γυναικών και Ισότητας είναι μεταξύ των 18 παραρτημάτων του κεντρικού ΛτΕ στην Αθήνα που δραστηριοποιούνται σήμερα”.

Βιβλιοθήκη Βυζαντινού ρυθμού Λυκείου 'Ελληνίδων

Εικόνα viii Η αίθουσα "Βυζαντινού ρυθμού" του ΛτΕ. «Εφημερίς των Κυριών», τχ.1038 (1913) σ.2347 ΙΑΛΕ

Το κεντρικό κτήριο του ΛτΕ: Τον Οκτώβριο του 1911, η Παρρέν αποφάσισε να χρησιμοποιήσει την ευκαιρία με το τμήμα ζωγραφικής και συνεργάστηκε με τους βυζαντινολόγους Α. Ζάχο και Α. Αδαμάντιο, τον αρχιτέκτονα Ε. Τσίλλερ και άλλους, για να χρωματίσει και να επιπλώσει το εσωτερικό του κτιρίου. Τα αρχαία ελληνικά, τα βυζαντινά και τα σύγχρονα ελληνικά ήταν τα θέματα που χρησιμοποιήθηκαν στο σχεδιασμό των τριών δωματίων. Το έμμισθο προσωπικό περιλάμβανε τον διευθυντή, δύο χοροδιδασκάλους, έναν οργανίστα, έναν θυρωρό, έναν υπάλληλο υπηρεσιών και ένα συνεργείο καθαρισμού (Ανδριώτης & Πρωτοπαππά, 2010).

Όλα τα τμήματα του ΛτΕ συναντώνται στη βιβλιοθήκη. Επιπλέον, περιλαμβάνονται μια δανειστική βιβλιοθήκη και δύο αναγνωστήρια. Από το 1935 στεγάζεται στο υπόγειο της δομής επί της οδού Δημοκρίτου 14. Μια έκθεση του 1957 δείχνει 13.835 τόμους, συμπεριλαμβανομένων των περιοδικών, 3.460 στα ελληνικά, 7.825 στα γαλλικά και 2.550 στα αγγλικά. Η Χ. Καλλία είχε την ιδέα το 1963 και ο πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής δώρισε 500.000 δρχ. για τη δημιουργία Λαογραφικού Αρχείου. Μεταξύ των διαφόρων τμημάτων του Λυκείου αναπτύχθηκαν με την πάροδο του χρόνου και τα Λαογραφικά Αρχεία. Το Ιστορικό Αρχείο του Λυκείου μετακόμισε στο σπίτι του καθηγητή Δ. Αντωνόπουλου στην οδό Αλεξάνδρας 4 το

1997, ως αποτέλεσμα του κληροδοτήματός του. Στον ίδιο χώρο φιλοξενούνται από το 1998 μαθήματα γλώσσας και πολιτισμού για αλλοδαπές και ομογενείς γυναίκες. (Ανδριώτης & Πρωτοπαπά, 2010).

Εικόνα ix Η αίθουσα 'αρχαίου ρυθμού' του ΛτΕ, "Εφημερίς των Κυριών", τχ.1036 (1913), σ. 2336.

Εικόνα x :Άποψη της Βιβλιοθήκης όπως είναι σήμερα.

Στη διασταύρωση της Λεωφόρου Αμαλίας και της Περιάνδρου 1 βρισκόταν το σπίτι της Μακκά, όπου το ΛτΕ μετεγκαταστάθηκε το 1919 πληρώνοντας ενοίκιο. Το Λύκειο αγόρασε την οικία Γαλάτη, που βρισκόταν στην οδό Ακαδημίας 25 και Λυκαβηττού, όπου εγκαταστάθηκε, μετά από χρόνια εργασίας. Η οικονομική έκθεση των ελεγκτών το 1932 υπογράμμιζε την ανισορροπία μεταξύ εσόδων και εξόδων καθώς και την προκλητική αποπληρωμή του δανείου προς την Κτηματική Τράπεζα. Ως αποτέλεσμα, τον Απρίλιο του 1933, το κτίριο στην οδό Ακαδημίας πωλήθηκε. Η κατοικία Χρυσάκη στην οδό Δημοκρίτου 14, όπου βρισκόταν από το 1935, έχει πλέον νέα στέγη (Ανδριώτης & Πρωτοπαππά, 2010) *εικ.χ.χί*. Το Λύκειο έδωσε μεγάλη έμφαση στη διατήρηση ιστορικών φωτογραφιών και χορών, *εικ.viii*. Έκανε προσπάθεια να απεικονίσει τον αρχαίο κόσμο μέσα από τη μελέτη πρωτογενούς υλικού, προσθέτοντας στη συνέχειά του τα νεοελληνικά ιδιώματα *εικ.ix*. Στους τροποποιημένους νόμους του 1914 ανέφερε την απόκτηση ελληνικών μελωδιών, χορών και ενδυμασιών μεταξύ των δραστηριοτήτων του, μαζί με την έναρξη μαθημάτων χορού (Ολυμπίτου, 2010).

Η φορολόγηση της ακίνητης περιουσίας του ΛτΕ, το κτίριο της οποίας παραχωρήθηκε από τα μέλη του ΛτΕ, αποτελεί μια οικονομική πρόκληση. Οι πόροι του ΛτΕ προέρχονται κυρίως από τις εκδηλώσεις του ΛτΕ, οι οποίες είναι επίσης λιγιστές (όπως η περιστασιακή συμμετοχή σε συνέδρια διαφόρων επαγγελματικών κλάδων στην Αθήνα - υπήρχαν περίοδοι κατά τις οποίες συμμετείχε σε 15 συνέδρια την εβδομάδα). Το Υπουργείο Πολιτισμού προσφέρει περιστασιακά ειδική οικονομική βοήθεια για την πληρωμή δαπανών που συνδέονται με συγκεκριμένες προσπάθειες, όπως η εκτύπωση υλικού συνεδρίων ή παραστάσεων. Οι Πρόεδροι της Δημοκρατίας και ο αρχηγός του κράτους παρείχαν στο Λύκειο την υποστήριξή τους αυτοπροσώπως. Έχει επίσης λάβει ορισμένες σημαντικές δωρεές. Συγκεκριμένα, ο Χ. Βολάτος, ένας Αιγύπτιος ομογενής, έδωσε στη βιβλιοθήκη 5.000 δρχ. τον Σεπτέμβριο του 1911 για να βοηθήσει στην έναρξη λειτουργίας της.

Εικόνα xi Το κεντρικό κτήριο του Λυκείου των Ελληνίδων επί της οδού Δημοκρίτου 14 στο Κολωνάκι

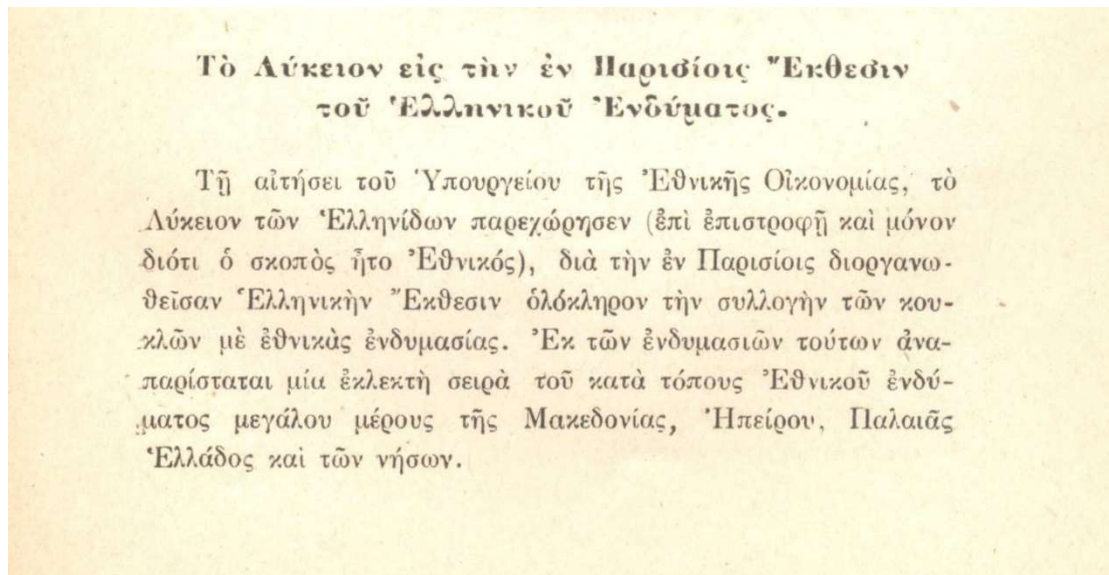
Ελληνική παραδοσιακή ενδυμασία: Η συλλογή των ελληνικών τοπικών φορεσιών εντάσσεται πολύ γρήγορα στις δραστηριότητες του Λυκείου εφόσον αντιμετωπίζονται ως τμήμα της λαϊκής δημιουργίας “των ελληνικών εθίμων και παραδόσεων και διατήρησής του” που ορίζεται ως σκοπός του σωματείου. Με τη

συγκρότηση της συλλογής ασχολήθηκε το Καλλιτεχνικό τμήμα από το 1914 για να καλύψει τις ενδυματολογικές ανάγκες των πρώτων χορευτικών εμφανίσεων του Λυκείου. Με δωρεές, κατασκευές και αγορές συνόλων αλλά και μεμονωμένων εξαρτημάτων συγκεντρώνεται σημαντικό ενδυματολογικό υλικό. Η κατασκευή της ενδυμασίας αποτελεί μια ιεροτελεστία με ιδιαίτερη σημασία, επηρεάζεται και καθορίζεται από την οικονομική και κοινωνική ιστορία του τόπου, του κλίματος, της εργασίας, της εθιμικής και καθημερινής ζωής και φυσικά της αισθητικής (Αυδίκος, 2009). Η λογική με την οποία διαμορφώνεται η τότε ενδυματολογική συλλογή του Λυκείου είναι στενά συνυφασμένη με το γενικότερο κλίμα της εποχής με κύριο ζητούμενο την ανάπτυξη μιας ελληνικής υψηλής καλαισθησίας με χαρακτήρα εθνικό. Στην ενδυματολογική συλλογή εντάσσεται μια ολοκληρωμένη σειρά αποτυπώνοντας τις περιόδους της Αρχαιότητας, του Βυζαντίου και του Νεότερου Ελληνισμού (Μπιζούμη, 2010). Σήμερα το ΛτΕ έχει τη μεγαλύτερη συλλογή στην Ελλάδα με πάνω από 2500 φορεσιές.. Σημαντική επίσης είναι η πολύτιμη συλλογή πορσελάνινων κουκλών ντυμένων με παραδοσιακές τοπικές φορεσιές, δωρεά στο ΛτΕ της Βασίλισσας Όλγας, το 1914, *εικ.xii, .xiv, xiii*.

Για το Μουσείο Ελληνικής Ενδυμασίας, η κ. Δασκαλάκη επισήμανε ότι κάνει μια εξαιρετική δουλειά και ελπίζει στην επέκτασή της στο μέλλον. Υπεύθυνη σήμερα είναι η μουσειολόγος κ. Τ. Βελίσκου. Συγκεκριμένα, η κ.. Δασκαλάκη είπε: “Η ιματιοθήκη έχει δύο λειτουργίες: από τη μία είναι επιφορτισμένη για τις ανάγκες των παραστάσεων, δηλαδή είναι χρηστική όπου κατασκευάζονται πιστά αντίγραφα και από την άλλη, λειτουργεί ως έκθεση με τις αυθεντικές φορεσιές”. “Η συλλογή είναι ανά γεωγραφική περιοχή με ψηφιακή βάση δεδομένων”. “Το Μουσείο συνεργάζεται με το εθνικό αρχείο ενδυμασίας”. “Το 2022 μετονομάστηκε ΜΕΛΕ (Μουσείο Ενδυμασίας Λυκείου των Ελληνίδων) - το μοναδικό μουσείο στη Ελλάδα με αποκλειστικές φορεσιές της προβιομηχανικής κοινωνίας - ένα πανόραμα ιστορίας”. “Χορηγός το ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος”. Το Μουσείο του ΛτΕ ανήκει στο διεθνές συμβούλιο Μουσείων (ICOM), (από ενημερωτικό δελτίο της κ. Βελίσκου). Η δημιουργία της Ενδυματολογικής Συλλογής ξεκίνησε το 1914 με δωρεές ή αγορές, και στη συνέχεια εμπλουτίστηκε και με κατασκευές από το Εργαστήριο Εθνικών Ενδυμασιών. Περιλαμβάνονται ενδύματα από τη μινωική εποχή, αρχαϊκή,

ελληνιστική και τη βυζαντινή αλλά και αντίγραφα που κατασκευάστηκαν κυρίως για τις ανάγκες της χορευτικής ομάδας”. “Στην Ιματιοθήκη (Δημοκρίτου 7) ανήκει και η συλλογή από κούκλες με παραδοσιακά ενδύματα, δωρεά της βασίλισσας Όλγας και η συλλογή φωτογραφιών του Αιμίλιου Λέστερ”.

Η Μελίνα Μερκούρη, υπουργός Πολιτισμού, εγκαινίασε το Μουσείο του Λυκείου τον Μάρτιο του 1988, *εικ.χν*. Το Μουσείο έχει ενταχθεί στο ερευνητικό πρόγραμμα του Εθνικού Αρχείου Ενδυμασίας για την καταγραφή των μουσειακών αντικειμένων του Λυκείου.

Εικόνα xii Λογοδοσία του Λυκείου των Ελληνίδων. Αθήνα 1919 σ.5. ΙΑΛΕ

Εικόνα xiii Η συλλογή από πορσελάνινες κούκλες της βασίλισσας Όλγας ντυμένες με τοπικές φορεσιές. *Angélique Hagimihali. "L'art populaire grec". Εκδ. Πυρσός, Αθήνα 1937, σ.71*

Εικόνα xiv Ένδυμα από τη συλλογή αντιγράφων Βυζαντινών Ενδυμάτων του ΛτΕ, 1936. ΦΑΛΕ

Εικόνα xv Εγκαίνια του Μουσείου Ιστορίας της Ελληνικής Ενδυμασίας του ΛτΕ στο κτήριο της οδού Δημοκρίτου 7 από την υπουργό Πολιτισμού Μελίνα Μερκούρη. Δεξιά η έφορος Εθνικών Ενδυμασιών Αλεξάνδρα Βασσενχόβεν, 8/3/1988. ΦΑΛΕ

Τα πρώτα μαθήματα χορού στο Λύκειο: Από το πρώτο έτος της ίδρυσής του Λυκείου ο Α. Ανδρεόπουλος, επαγγελματίας χοροδιδάσκαλος, προσφέρεται να διδάξει στο Λύκειο χορούς δωρεάν για ένα μήνα. Η άποψή του για τη σύμπτωση της μουσικής με τη χορευτική φράση και την στενή σχέση της με την αρχαιότητα τον καταξίωσε. Το επόμενο διάστημα το Λύκειο αποφασίζει να τον πληρώσει κανονικά και να του αναθέσει τακτικά μαθήματα χορού (Αντζακα-Βέη, 2010). Οι χοροί που διδάσκονται είναι επτά με πρώτο τον *καλαματιανό*. Ως βοηθός του Ανδρεόπουλου καταγράφεται ο Χ. Σακελλαρίου, ο οποίος απέβη εξαιρετικά σημαντικός για τη διδασκαλία του ελληνικού χορού όχι μόνο στο Λύκειο αλλά και σε επαγγελματικές σχολές χορού, σε ιδιωτικά εκπαιδευτήρια, καθώς και στη Γυμναστική Ακαδημία. Ο Χ. Σακελλαρίου συνεχίζει το έργο του Ανδρεόπουλου εξοικειώνοντας ολόκληρες γενιές με τους χορούς. Το 1940 εκδόθηκε το βιβλίο του *Ελληνικοί χοροί- Fifty Greek Dances*, όπου έμελλε να μείνει για πολύ καιρό ως η *επίσημη βίβλος του ελληνικού χορού* εικ. xv. Οι λαϊκοί χοροί αρχικά καταγράφηκαν, παρουσιάστηκαν και στη

συνέχεια διδάχθηκαν καθ' όλη τη διάρκεια των πρώτων χρόνων της οργάνωσης. Η παράθεση στο βιβλίο με πατούσες βοήθησε στην εκμάθησή τους. Αρχικά οι χοροί παρουσιάζονταν ως μονωδίες ενώ αργότερα το Λύκειο εισήγαγε τη *σουίτα* – ομαδοποίηση χορών με την ίδια καταγωγή – κατά το πρότυπο φολκλορικών συγκροτημάτων.

Το Λύκειο ανακαλύπτοντας επίσης τη μαγεία των ελληνικών χορών, τους εντάσσει ως καλλιέργεια και παιδεία με όρους θεατρικότητας και καλλιτεχνικής αξίας και δημιουργείται τμήμα Εθνικών Χορών με υπεύθυνη την Άννα Κρεστενίτου (πρόταση από την Κ. Παρρέν) - γνωστή για την αρχαιολατρία της - θεωρώντας αναγκαία διαδικασία την αρχαιογνωσία για τη κατανόηση των χορών με σημαντική συνεισφορά στην διάδοση τους. Ο πυρήνας της χορευτικής ομάδας του Λυκείου δημιουργείται σχεδόν ταυτόχρονα με την ίδρυση του ως πολιτιστικού και κοινωνικού σωματείου. Οι ποικίλες παράλληλες δραστηριότητες υποστηρίζουν έμπρακτα την άποψη πως είναι θετική η ενεργή συμμετοχή των γυναικών όχι μόνο στην εθνική ζωή, αλλά και στην καλλιτεχνική, την πνευματική και την οικονομική ζωή. Λόγω της συμμετοχής τους στην παραδοσιακή κληρονομιά, μπόρεσαν να συνδεθούν με τη Λαογραφική Εταιρεία και με άλλους ανθρώπους που μοιράζονταν αυτό το ενδιαφέρον, όπως η Αγ. Χατζημιχάλη, η Άννα Αποστολάκη, ο Ν. Πολίτης, ο Γ. Μέγας κ.ά. (Ανδριώτης & Πρωτοπαπά, 2010).

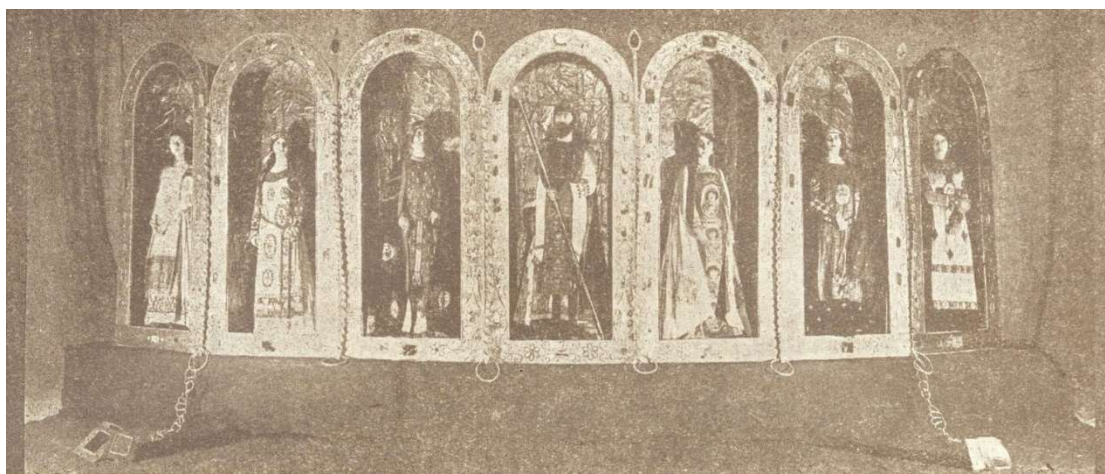

Εικόνα xvi Ο Χαράλαμπος Σακελλαρίου με τις μαθήτριάς του στο ΛτΕ το 1950. 12344 ΦΑΛΕ

Τα «Ανθεςτήρια»: Η πρώτη επίσημη εμφάνιση ελληνικών χορών έγινε στο ξενοδοχείο “Ακταίον” σε εκδήλωση προς τιμή της Καναδής αντιπροέδρου του Διεθνούς Συνδέσμου Γυναικών Chamfort. Την Πρωτομαγιά του 1911 στο περιστύλιο του Ζαπείου πραγματοποιήθηκε, παρουσία του πρωθυπουργού Ε. Βενιζέλου, η πρώτη επίσημη γιορτή των λουλουδιών του Λυκείου, τα “Ανθεςτήρια” με τη συμμετοχή 30 “λευκοφόρων κορασίων” και με μουσική μαντολινάτας με ανθοπόλεμο στο τέλος της παράστασης. Τα “Ανθεςτήρια” αποτελούν έμπνευση της Παρρέν σε εκτέλεση της Κρεστενίτου, μουσική της Φωκά και χορευτικό υλικό από τον Ανδρεόπουλο. Η Παρρέν χαιρέτησε την εμφάνιση του ΛτΕ ως “θαυμάσιο μείγμα” του αρχαίου με το νέο (Ολυμπίτου, 2010), *εικ.xvi*. Η κοσμοσυρροή οδήγησε στην επανάληψή της στο Δημοτικό Θέατρο Αθηνών. Η παράσταση των “Ανθεςτηρίων” σηματοδοτεί την αρχή μιας μακράς πορείας που χαρακτηρίζεται από τις ποικίλες προσεγγίσεις των ελληνικών χορών για μια δημιουργική επαναδιατύπωσή τους με εθνική ιστορική προοπτική ως τις μέρες μας (Χαρμαντά, 2009). Ακολούθησε η «εορτή της Πήττας» στο Βασιλικό θέατρο με ελληνικούς χορούς και πλαστικές εικόνες εμπνευσμένες από ιστορικές περιόδους: αρχαία (Νίκη) – βυζαντινή (βυζαντινό στέμμα) – νεότερη (ένταξη των χωρών μετά τους βαλκανικούς πολέμους), με διανομή κομματιών πίτας *εικ.xvii, xviii*.

Εικόνα χvii "Η παρέλασις των χορευτριών" στα Ανθεστήρια, Ζάππειο 1911. Εφημερίς των Κυριών, τχ. 1004-5 (1911), σ.1592, ΙΑΛΕ

ΤΟ ΣΤΕΜΜΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΜΟΝΟΜΑΧΟΥ

Πλαστική εικὼν κατὰ τὴν ἐν τῷ Βασιλικῷ Θεάτρῳ ἐορτὴν (1914).

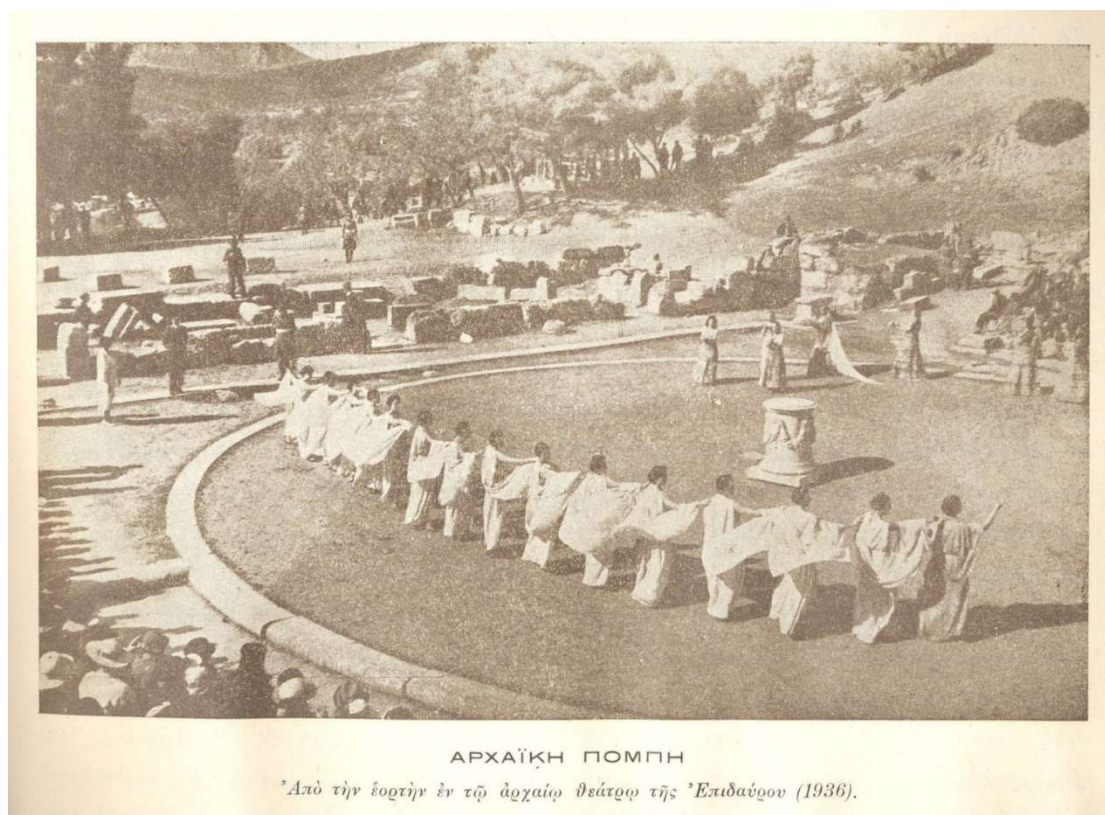
Εικόνα χvii Πλαστική εικόνα "Το βυζαντινόν στέμμα», ιδέα του βυζαντινολόγου Αδ. Αδαμαντίου, από τη "γιορτή της Πήττας" στο Βασιλικό θέατρο, 1914, Εφημερίς των Κυριών τχ. 1049 (1914), σ.2528

Εικόνα xix Η αυλή της βασιλίσσης Αμαλίας από τη γιορτή της "Πήττας", 6/1/1912. Εφημερίς των Κυριών, τχ. 1015 (1912), σ. 1848, ΙΑΑΕ

Οι επίσημες παραστάσεις του Λυκείου: Η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα το 1896 και το 1906, καθώς και οι Δελφικοί εορτασμοί και παραστάσεις στην Επίδαυρο που ακολούθησαν, λειτούργησαν ως έναυσμα για την ενίσχυση και την αναβίωση του παρελθόντος σε ένα περιβάλλον όπου παρουσιάστηκε η υπεροχή των Νεοελλήνων έναντι των άλλων βαλκανικών λαών. Το Λύκειο οφείλει στη Μαρία Χόρς την επί πολλά χρόνια ανάληψη της διοργάνωσης και παρουσίασης της τελετής παράδοσης της ολυμπιακής φλόγας. Το Παναθηναϊκό Στάδιο φιλοξένησε έναν εορτασμό *η εορτή της Ανοίξεως* τον Απρίλιο του 1914, με την παρουσία της βασιλικής οικογένειας ο οποίος σημείωσε τεράστια επιτυχία και έκτοτε συνεχίζεται κάθε χρόνο. Η εορτή καθιερώθηκε ως η “εορτή του Σταδίου” και περιλάμβανε ελληνικούς χορούς με ενδυμασίες, ελληνική παραδοσιακή μουσική από το Ωδείο Αθηνών, χορωδία και πλαστικές εικόνες – αναπαράσταση σκηνών - η ελληνική ιστορία ξαναζωντάνεψε. Το Λύκειο με την ευκαιρία της γιορτής απήλυθε αίτημα για την παραχώρηση εθνικών στολών με μεγάλη ανταπόκριση. Τα τρία μέρη της ελληνικής ιστορίας – Αρχαιότητα - Βυζάντιο και - Νεότερη Εποχή - που πρότεινε ο

Παπαρρηγόπουλος (1925), εκπροσωπήθηκαν στους εορτασμούς του Σταδίου, που για πολλά χρόνια αποτελούσε το κορυφαίο γεγονός *εικ.χix,xx,xxi,xxii*.

Εικόνα xx Η αρχαϊκή πομπή από την εορτή του 1936 στα αρχαία θέατρο της Επιδαύρου για τους συμμετέχοντες στο Διεθνές Συνέδριο της Συγκριτικής Παθολογίας. Λεύκωμα «Εικοσιπενταετηρίς του ΑτΕ 1911-1936. ΙΑΛΕ

Εικόνα xxι Συμμετοχή του ΛτΕ στον εορτασμό της Εκατονταετηρίδας του Πανεπιστημίου Αθηνών στην Ακρόπολη με εμφάνιση ιερειών της Αθηνάς (Απρίλιος 1937), 10609. ΦΑΛΕ

Εικόνα xxii Συμμετοχή του ΛτΕ με μαθήτριες του τμήματος Ρυθμικής ως ιέρειες στη πρώτη μεταπολεμική τελετή της Αφής της Ολυμπιακής φλόγας στην Ολυμπία, πριν τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Τόκιο 1964, ΦΑΛΕ

Εικόνα xxiii Στη μεγάλη γιορτή του ΛτΕ στο Στάδιο το 1926, με την αναπαράσταση του Μινωικού πολιτισμού, ασχολήθηκε η αρχαιολόγος Άννα Αποστολάκη, με τα αρχαϊκά η Εύα Σικελιανού, με τα του Βυζαντίου η βυζαντινολόγος Μαρία Σωτηρίου, με τις «χωρικές» ενδυμασίες η Αγγελική Χατζημιχάλη. Παναθηναϊκό Στάδιο, 1926, 10493.ΦΑΛΕ

Το χορευτικό συγκρότημα του Λυκείου έχει δώσει παραστάσεις τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό όλα αυτά τα χρόνια. Το Λύκειο επίσης ήταν ο φορέας που ανέλαβε να διεκπεραιώσει έναν κατ' εξοχήν νεοελληνικό εορτασμό στο Στάδιο την Εκατονταετηρίδα του ελληνικού κράτους (1930) – συντελεστών της εθνικής αναγέννησης και ηρώων της Επανάστασης – (Αντζακα-Βέη, 2010). Έχει λάβει μέρος σε φεστιβάλ με παγκόσμια φήμη, όπως το αγγλικό φεστιβάλ Bach, της Φλάνδρας, της Λωζάννης, στη Ντιζόν, της Βερόνας, της Susa, της Gorizia, της Palma de Mallorca, του Νουόρο της Σαρδηνίας, στις εκδηλώσεις στην όπερα της Οδησού και στο Φεστιβάλ του Ακράγαντα. Το 1925 συμμετείχε στη Διεθνή έκθεση στο Παρίσι, ενώ το 1927 απέσπασε το χρυσό βραβείο στη Διεθνή έκθεση Θεσσαλονίκης για τα χειροτεχνήματά του. Αργότερα, υπό την καλλιτεχνική επιμέλεια του Λ. Δρανδάκη, το χορευτικό συγκρότημα εμφανίζεται στο Ηρώδειο τον Σεπτέμβριο του 1989, στο

Μέγαρο Μουσικής και στο Δημοτικό θέατρο

Εικόνα xxiv Από την πρώτη μεταπολεμική μεγάλη υπαίθρια γιορτή του Λυκείου με εμφάνιση ενδυμασιών από τα Δωδεκάνησα στον Όμιλο Αντισφαιρίσεως το 1947, με θέμα "Επιστροφή από τον θερισμό", ΦΑΛΕ 11498

Πειραιά, σημειώνοντας μεγάλη επιτυχία (Ανδριώτης & Πρωτοπαππά, 2010), *εικ.xxiii,xxiv,xxv,xxvi,xxvii,xxviii,xxix,xxx,xxxi,xxxi..*

Η επόμενη ερώτηση που τέθηκε στην κ. Δασκαλάκη ήταν για τον αριθμό των εκδηλώσεων τη χρονιά που πέρασε και το χαρακτήρα τους. Η κ. Δασκαλάκη εξήγησε ότι “η συχνότητα των εκδηλώσεων είναι μεγάλη και συνήθως είναι θεματικές”. “Το χειμώνα δώσαμε μια παράσταση στο Christmas theatre”.

Σχετικά με το μελλοντικό προγραμματισμό των παραστάσεων του Λυκείου, η κ. Σταματούκου δεν είχε κάτι συγκεκριμένο να μου πει, αλλά γενικά τόνισε ότι ο στόχος του Λυκείου είναι να πραγματοποιήσει μία μεγάλη παράσταση χωρίς να κρύψει την απογοήτευσή της ότι δεν συμμετέχουν φέτος στο φεστιβάλ Αθηνών, λόγω αλλαγής του προγράμματος. “Πάντα στοχεύουμε σε μεγάλες παραστάσεις και εκδηλώσεις, όπως στο Ηρώδειο και στο Μέγαρο Μουσικής”. “Επίσης προγραμματίζουμε τη

συμμετοχή μας σε διεθνή συνέδρια και πρόσκληση επιστημόνων από το εξωτερικό που ενδιαφέρονται για το παραδοσιακό χορό”.

Εικόνα xxv Χορευτική παράσταση στο Palais de Beaulieu της Λωζάννης (εφημερίδα "Tribune de Lausanne", 20/9/1961. IALE

Εικόνα xxvι Διεθνές Φεστιβάλ Λαϊκών Χορών στη Ντιζόν: "Αυτή η νέα κοπέλα από την Ελλάδα προσφέρει τα σταφύλια της φιλίας σε ηλικιωμένους" (εφημερίδα Le Bien Public 6/9/1965). IALE

Εικόνα χxvii Συμμετοχή του ΛτΕ στους εορτασμούς για την Απελευθέρωση από τη κατοχή με την έπαρση της ελληνικής σημαίας στο βράχο της Ακρόπολης από τον πρωθυπουργό Γεώργιο Παπανδρέου. Περιοδικό "Αέρα" τ.72 (Νοέμβριος 1944) ΙΑΛΕ

Εικόνα χxviii Το τιμητικό δίπλωμα που έλαβε το ΛτΕ στη Διεθνή Έκθεση Σύγχρονων Διακοσμητικών και Βιομηχανικών Τεχνών στο Παρίσι το 1925, αναρτημένο στο κεντρικό κτήριο του Λυκείου

Εικόνα xxix Χορευτική εμφάνιση στο θέατρο Romano της Βερόνας. Προσωπικό Αρχείο.

Εικόνα xxx Πρώτη χορευτική παράσταση του ΛτΕ στο Ηρώδειο στο Φεστιβάλ θεάματος Αθηνών. Ενδυμασία Ανωγείων χορός σούστα (Κρήτη), 19/6/1962. ΙΑΛΕ

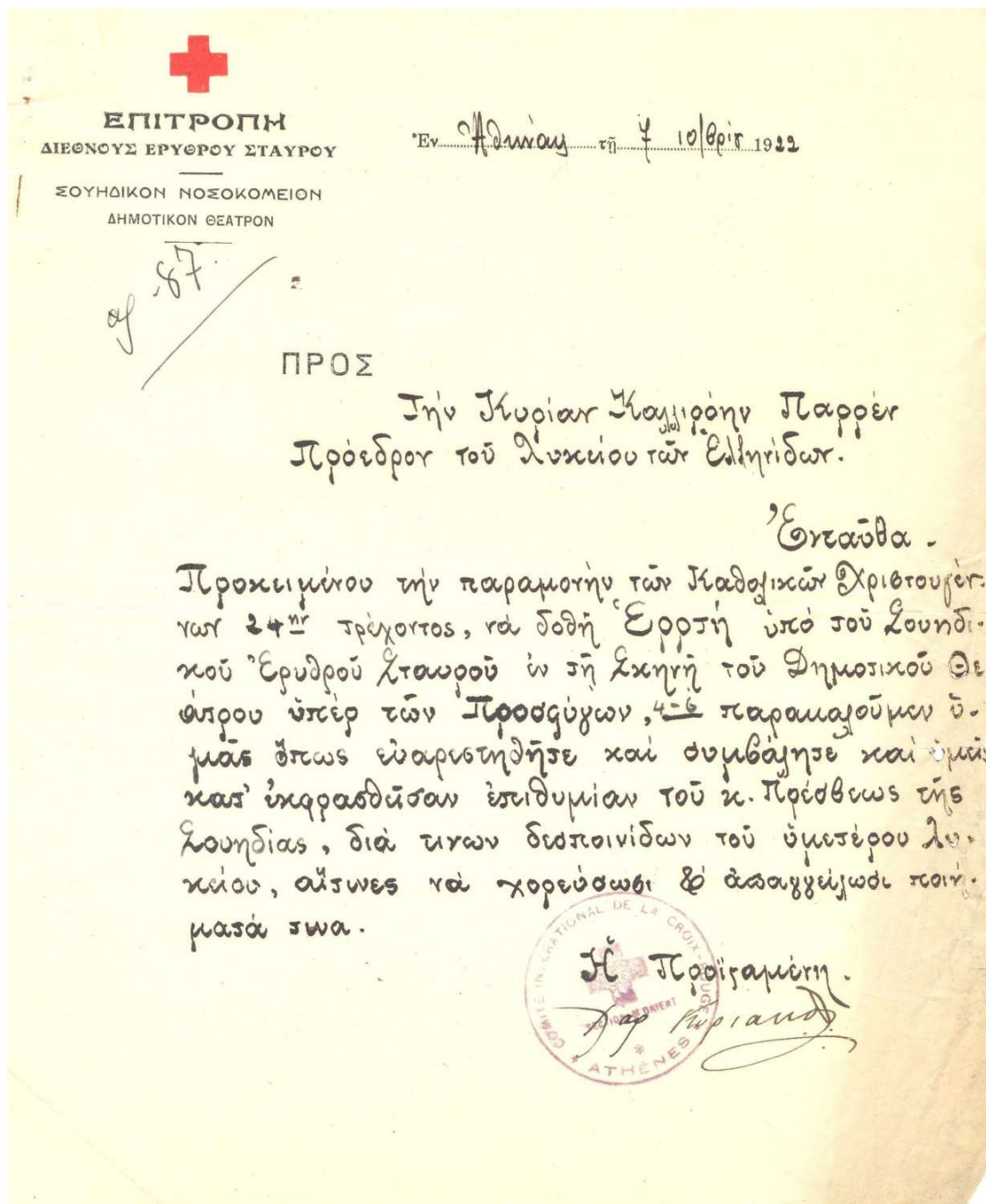

Εικόνα xxxi Το δίπλωμα που έλαβε το ΛτΕ στη Β' Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης το 1927, αναρτημένο στο κεντρικό κτήριο του Λυκείου . ΓΑΛΕ

Εικόνα xxxii Συμμετοχή του Λυκείου στον εορτασμό στο Παναθηναϊκό Στάδιο στις 7 Ιουλίου 1946 για την απόδοση των Δωδεκανήσων στην Ελλάδα, κρατώντας το δάφνινο στεφάνι, 12105. ΦΑΛΕ

Η κοινωνική προσφορά του Λυκείου: Το ΛτΕ προσαρμόζεται σε καταστάσεις περιόδων ακραίων συγκρούσεων και κοινωνικών αλλαγών, συνεπές στον πατριωτικό του προσανατολισμό. Βοήθησε τις συζύγους των στρατιωτών, υποστήριξε το μέτωπο με την παραγωγή μάλλινων ενδυμάτων, εκπαίδευσε νοσηλεύτριες επί τόπου, οργάνωσε λαχειοφόρο αγορά και διοργάνωσε εκθέσεις τέχνης καθ' όλη τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων. Συμμετείχε σε ειρηνευτικές διασκέψεις. Τους δίδαξε πώς να ράβουν ενώ βοηθούσε στη σίτιση των προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής και στη περίθαλψη ορφανών παιδιών. Καθ' όλη τη διάρκεια των ετών 1940 και 1941, το ΛτΕ επικεντρώθηκε μόνο στη βοήθεια του στρατού, συγκεντρώνοντας ρούχα, παραδίδοντας επιστολές και δέματα στα στρατεύματα, επωφελούμενη από το Φεστιβάλ Σταδίου. Κατά τη διάρκεια της κατοχής, από το κεντρικό κτήριο λειτουργούσαν συσσίτια, ενώ από τον Ιανουάριο έως τον Απρίλιο του 1944 φιλοξενήθηκαν εκεί τα θύματα των βομβαρδισμένων του Πειραιά, *εικ. Χχxi, χχxii, χχxiii, χχxiv*. Καταλυτικής σημασίας θα αποδεχθεί η αναβίωση της Εορτής του Σταδίου (1925), ως εξύμνησης της Ελληνικής Επανάστασης η οποία καθιερώνεται ως ετήσιο γεγονός εθνικής εμβέλειας. Το Λύκειο παραμερίζει την καλλιτεχνική δράση, στοχεύοντας στην ανατροφοδότηση του εθνικού ιδεώδους και πατριωτισμού.

Εικόνα xxxiii Επιστολή της Επιτροπής του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού προς την πρόεδρο του ΛτΕ. ΙΑΛΕ

Εικόνα xxxiv Φόρτωση κιβωτίων με εφόδια έξω από το κτήριο του κεντρικού Λυκείου, τον Απρίλιο του 1950 για τους κατοίκους του χωριού Ακρίτας.. ΙΑΛΕ, Αρχείο Τύπου.

Εικόνα xxxv Δίπλωμα που απονεμήθηκε στην Κ. Παρρέν από τον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό για τη δράση της το 1936, αναρτημένο στο κεντρικό κτήριο του ΑΤΕ.

Εικόνα xxxvi Ο Δήμος Αθηναίων απονέμει το χαλκούν μετάλλιον της πόλης στην Κ. Παρρέν το 1936, αναρτημένο στο κεντρικό κτήριο του ΛτΕ.

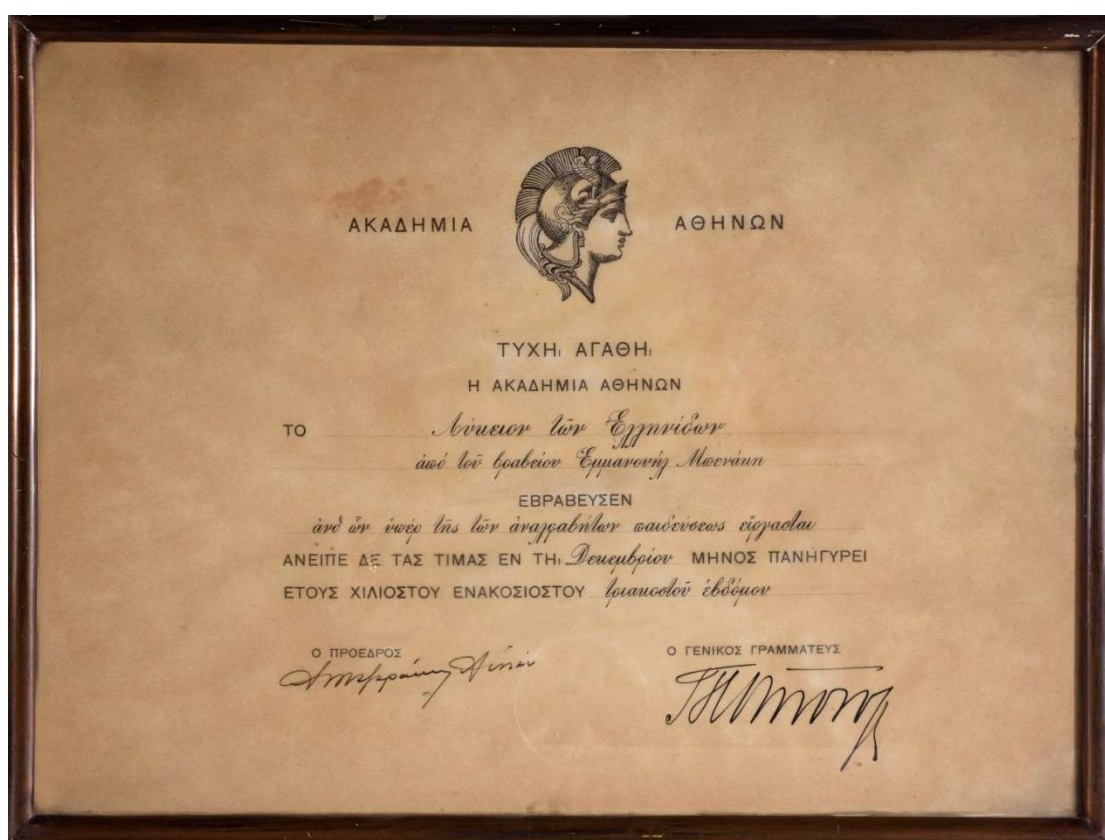

Εικόνα xxxvii Το πρώτο "πλεκτικό" τείον για τη μέριμνα του στρατιώτη στις 10 Οκτωβρίου 1939. Εφημερίδα "Βραδυνή" 11/10/1939. ΙΑΛΕ

Υπέγραψε το 1950 υπέρ της ένωσης της Ελλάδας και της Κύπρου και κατά των τουρκικών και βρετανικών εχθροπραξιών στην Κωνσταντινούπολη. Τέσσερις γυναίκες ντυμένες με ελληνικές φορεσιές μετέφεραν την ελληνική σημαία στην Ακρόπολη την ημέρα του εορτασμού της απελευθέρωσης, στις 15 Οκτωβρίου 1944, ώστε να κυματίσει (Ανδριώτης & Πρωτοπαππά, 2010). Το ΛτΕ έθεσε από την αρχή ως στόχο την εκπαίδευση και την απασχόληση γυναικών, με κίνητρο την έννοια της Παρρέν για τα δικαιώματα των γυναικών. Ενθάρρυνε τη μητρότητα και τα παιδιά και προσέφερε εκπαιδευτικά προγράμματα σε μη προνομιούχες γυναίκες. Για τις πράξεις του αυτές έλαβε τιμητικές διακρίσεις από την Ακαδημία Αθηνών το 1937 και από το Υπουργείο Παιδείας και την Unesco το 1959 για το έργο του στην καταπολέμηση του αναλφαριθτισμού (Ανδριώτης & Πρωτοπαππά, 2010). Οι μετανάστριες διδάσκονται ακόμη και σήμερα ελληνική γλώσσα, ιστορία και τον ελληνικό πολιτισμό από

εθελοντές εκπαιδευτές που είναι μέλη του ΛτΕ. Για τις μετανάστριες που έχουν ανάγκη, συγκεντρώνονται ταυτόχρονα ρούχα και βασικές προμήθειες *εικ. Χχχν, χχχνι, χχχνii, χχχνiii.*

Στο Λύκειο σήμερα επίσης πραγματοποιούνται μαθήματα κρουστών, χορωδιακού τραγουδιού, παραδοσιακών χορών, ρυθμικής γυμναστικής, ζωγραφικής και θεατρικών παιχνιδιών, καθώς λειτουργεί και ως περιβάλλον μάθησης.

Εικόνα χχχνiii Η Ακαδημία Αθηνών απένειμε στο ΛτΕ το βραβείο Εμμανουήλ Μπενάκη για τη δράση του κατά του αναλφαβητισμού, αναρτημένο στο κεντρικό κτίριο του Λυκείου.

Εικόνα xxxix Ο Δήμος Αθηναίων απένειμε στο ΛτΕ δίπλωμα για την εθελοντική του δράση, 1970. ΙΑΛΕ

Εικόνα xl Μέλη του ΛτΕ με εθνικές ενδυμασίες σημαίνουν την έναρξη εράνου υπέρ του Κυπριακού αγώνα και πρωταγωνιστούν στη διεξαγωγή του. Εφημερίδα Βήμα 21/10/1955. ΙΑΛΕ

Η εκπαιδευτική λειτουργία του ΛτΕ: Το ΛτΕ έχει οργανώσει εκδηλώσεις σχετικές με την παράδοση καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας της, με εξαίρεση την εποχή του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, όπως μαθήματα, παραστάσεις, συνέδρια, έρευνες, έκδοση αρχείων και εκδόσεις. Δημοφιλείς προσωπικότητες της εποχής, όπως ο Γ. Ιακωβίδης, ο Ε. Τσαρούχης κ.ά., στήριξαν τις προσπάθειες του Λυκείου. Το Λύκειο διατηρούσε επίσης σχέσεις με πολιτικούς ηγέτες σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας του, όπως με τον Ε. Βενιζέλο. Το Λύκειο ήταν "υπό την πρόεδρο" της κάθε βασίλισσας, διότι η πρόεδρος Α. Τριανταφυλλίδου ήταν καθηγήτρια της βασιλικής οικογένειας, και οι πριγκίπισσες χρημάτισαν επίτιμες έφοροι του τμήματος (Ανδριώτης & Πρωτοπαπά, 2010). Η οικογενειακή και συγγενική δομή ανάμεσα στα ιδρυτικά μέλη του Λυκείου είναι φανερή στον πυρήνα του ΛτΕ με τη διαδοχική επανάληψη των ίδιων οικογενειακών ονομάτων.

Για τη μετάδοση της οικογενειακής παράδοσης μίλησε η κ. Δασκαλάκη και ήταν κατηγορηματική: “Το λύκειο μετρά 112 χρόνια”. “Εδώ ήταν η γιαγιά μου, η μάνα

μου, εγώ από παιδί”. “Η σημερινή πρόεδρος αντίστοιχα, ήταν η γιαγιά της, η θεία της, η μητέρα της, όπως και οι περισσότερες κυρίες του Λυκείου, άρα το Λύκειο περνάει μια σκυτάλη στις νέες γενιές”. “Έχουμε πάρα πολλά νέα κορίτσια και αγόρια που έρχονται”.

Η. κ. Δασκαλάκη σε ερώτηση αν κατά τη γνώμη της επαρκεί η εκπαίδευση των σχολείων για την πολιτισμική μας κληρονομιά, είπε: “Είναι ηλίου φαεινότερο ότι δεν επαρκεί”. “Είναι ζήτημα και αν υπάρχει”. “Ελλιπές το σχολικό πρόγραμμα, ολέθρια η σχέση με τους γονείς, υπαρκτή η βία στα σχολεία”. Τόνισε ότι: “σήμερα στο πρόγραμμα σπουδών των σχολείων, δεν είναι υποχρεωτική η μάθηση των παραδοσιακών χορών, κάτι που παλιά ήταν”. “Ήταν επίσης υποχρεωτικό κομμάτι στις σχολικές επιδείξεις”. “Από όσο γνωρίζω σήμερα δεν είναι”. “Στο μάθημα της γυμναστικής κυριαρχεί τα χεράκια πάνω - κάτω και πάρτε μία μπάλα να παίξετε”. Συμπλήρωσε πως: “εδώ όμως έρχονται από πέντε χρονών παιδάκια και μαθαίνουν, αγόρια και κορίτσια”. “Στόχος του τμήματος είναι να έρθουν οι μαθητές σε επαφή με τη λαϊκή παράδοση, να τη γνωρίσουν, να κατανοήσουν τον τρόπο που λειτουργούσε κάποτε και να την εντάξουν στη καθημερινότητά τους”.

Μια αποτελεσματική προσέγγιση κατά την ίδια, ενός μικρού παιδιού για να αγαπήσει το τόπο του, θα ήταν να ξεκινήσει από ένα χάρτη με τα μέρη της Ελλάδας. “Ποια είναι η καταγωγή του, ποια η ιστορία του τόπου, ποιος ήρωας έζησε εκεί, όλα μέσα από ένα παραμύθι”. “Είναι δύσκολο σήμερα γιατί δεν ενδιαφέρονται τα περισσότερα παιδιά, είναι έξω από την εποχή τους”.

Τελειώνοντας την συνέντευξη, η κ. Δασκαλάκη θέλησε να μιλήσει ελεύθερα για τη παράδοση στις μέρες μας. Επεσήμανε: “μια καινούργια τάση παρατηρώ”. “Παλιότερα, τη δεκαετία του ‘80 είχαμε μια ξενομανία”. “Όλοι πίναμε ούισκι ακόμα και στο πιο απομακρυσμένο χωριό”. “Τώρα έχουμε μια πιο θετική ματιά απέναντι στη παράδοση”. “Ενδιαφέρονται περισσότερο για κάποια ελληνικά πράγματα”. “Αρχίσαμε και πίνουμε τσίπουρο, προτιμούμε την ελληνική μαγειρική”. “Φαίνεται πως η παράδοση θα “μιλάει” πάντα στη καρδιά του Έλληνα”!.

Η κ. Σταματούκου απάντησε για τις πρόσφατες λαογραφικές εξορμήσεις του Λυκείου: “το Λύκειο συμμετέχει στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά με υπεύθυνο μέλος τη κ. Κ. Δασκαλάκη”. “Είμαστε στο κατάλογο της Unesco”. “Ως εκ τούτου συμμετέχουμε ενεργά στα έθιμα της χώρας”. “Για παράδειγμα σας αναφέρω την αναβίωση της Τράτας το Πάσχα στα Μέγαρα που το αναλαμβάνει το Λύκειο Μεγάρων με τοπικές φορεσιές οικογενειακής παράδοσης”. “Σήμερα βέβαια γίνεται πιο οργανωμένα με μουσική, το βέβαιο είναι ότι η παράδοση συνεχίζεται”. “Η τελευταία μας γεωγραφική εξόρμηση ήταν στη Μελίκη της Ημαθίας με παρατηρούμενο το έθιμο του “Καλόγερου” από Θρακιώτες που μετοίκησαν στη Μελίκη και το μετέφεραν”. “Το έθιμο έχει καταγραφεί από το 1976 στην περίοδο της Αποκριάς και κληροδοτήθηκε στη νέα γενιά σχεδόν αναλλοίωτο” “Το Λύκειο διαθέτει δύο dvd με οπτικοακουστικό υλικό του εθίμου με χορηγό το Σωματείο: “Φίλοι του ΛτΕ”. “Πολλά έθιμα και εκδηλώσεις λαϊκής λατρείας και άλλο ανέκδοτο υλικό, έχουν χρησιμοποιηθεί στις δισκογραφικές εκδόσεις του Λυκείου, σε προγράμματα παραστάσεων και σε λευκώματα”.

Σε ερώτηση ποια είναι η σχέση της νέας γενιάς με τη παράδοση, η κ. Σταματούκου επισήμανε: “το θέμα είναι πώς ορίζεται η παράδοση”. “Αν είναι κάτι στατικό, μια στατική αναδιατύπωση ηθών και εθίμων, τότε δεν είναι ελκυστικό για τους νέους”. “Αν όμως ορίζεται ως μια συνεχιζόμενη και αέναη διαδικασία, μιλάμε για κάτι διαφορετικό”. “Παρατηρώ ότι έχουμε μια έξαρση μαθητών στα μαθήματα, μία στροφή των νέων στις παραδοσιακές τεχνικές και σε παραδοσιακές διαδικασίες της τοπικής κοινωνίας, όπως έθιμα, δρώμενα, κ.ά.”. “Ένα νέο παιδί θα καταλάβει τις διαφοροποιήσεις του χρόνου, τις εποχές μέσα από τα τραγούδια, θα μάθει την ομαδικότητα μέσα από τις αισθήσεις”. “Το Λύκειο δίνει το έναυσμα για την ανακάλυψη του παρελθόντος ενός τόπου, για πληροφορίες και σκέψεις για το τρόπο ζωής”. “Αυτή είναι και η σημασία των 55 παρατηρημάτων στην Ελλάδα, παράγεται τοπικός πολιτισμός” *εικ. Χχχίχ*.

Εικόνα xli Από το δρώμενο του Καλόγερου στη Μελίκη Ημαθίας τις Απόκριες του 1976, Εκδ. Λαογραφικές καταγραφές, τετράδ. 4, ΦΑΛΕ.

Όσον αφορά στα μαθήματα που διενεργούνται στο Λύκειο θεωρεί ότι η εκπαίδευση που παρέχεται είναι η καλύτερη δυνατή, χαροποιεί πολύ τα παιδιά, αναπτύσσουν και καλλιεργούν χαρακτήρα. Χαρακτηριστικά η κ. Σταματούκου είπε: “Δίνουμε στοιχεία ιστορίας, πληροφορίες για ρούχα, γεωγραφία, τόπος, μουσικά όργανα”. “Μπαίνουν δηλαδή τα παιδιά σε διαδικασία να μάθουν το ιστορικό πλαίσιο των εθίμων σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, Χριστούγεννα, Πάσχα, Απόκριες κοινωνικά γεγονότα, γάμοι, βάπτιση και όχι στεία γνώση των βημάτων και των κινήσεων”. “Βλέπω μια μεγάλη αλλαγή στα παιδιά, τους ενδιαφέρει πολύ ο χορός, επεξεργάζονται τις πληροφορίες που δέχονται”.

Παρατηρήματα του ΛτΕ: Από το 1914-1915 το Λύκειο αποκτά τα πρώτα επαρχιακά παρατηρήματά του στην Πάτρα, τη Θεσσαλονίκη, τη Σύρο και τα Χανιά. Το ΛτΕ στηριζόμενο στο πλούσια εμπειρία του αριθμεί σήμερα 15.000 μέλη, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Διαθέτει 55 παραρτήματα εντός των ορίων της και 14 γραφεία Λυκείου στο εξωτερικό, εκ των οποίων 4 Λύκεια στην Κύπρο. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι κάθε παράρτημα του Λυκείου έχει τη δική του διοίκηση, ωστόσο ο κοινός τους στόχος τα ενώνει όλα μαζί. Το κεντρικό Λύκειο ανοίγει διάυλο

επικοινωνίας με τα παραρτήματά του με σκοπό την ενημέρωση, τη δημιουργία συνεργασιών, τη μεταλαμπάδευση της γνώσης και την προώθηση της καινοτομίας. Τα παραρτήματα αντιπροσωπεύονται στις γενικές ετήσιες συνελεύσεις του κεντρικού, έχουν την ίδια σφραγίδα με την προσθήκη του ονόματος της εκάστοτε πόλης στην οποία εδρεύουν, το ίδιο σήμα και αντιπροσωπεύονται από το Λύκειο Αθηνών στο Διεθνή Σύνδεσμο των Λυκείων. Τα μέλη των παραρτημάτων έχουν τα ίδια προνόμια με αυτά του κεντρικού.

Σύμφωνα με τα λεγόμενα της κ. Δασκαλάκη: “η σχέση του Λυκείου με το εξωτερικό είναι σημαντική”. “Τον Οκτώβριο εγκαινιάστηκε το γραφείο της Βιέννης, που υπήρξε τόπος των Ελλήνων”. “Τα γραφεία είναι 14 στο εξωτερικό, και 4 στη Κύπρο”. “Στην Ελλάδα τα παραρτήματα είναι 55 με τελευταία και όχι τυχαία, πολύ σημαντικά για τον Ελληνισμό, της Κάσου και του Καστελόριζου”. “Στην Αθήνα υπάρχουν 10 περιφερειακά τμήματα χορού και η επιτροπή επιστημόνων”. “Τα σημερινά τμήματα του κεντρικού Λυκείου είναι: χορωδίας, ζωγραφικής, γυμναστικής, ρυθμικής και χορού”. Πρόσθεσε: “Το Λύκειο έχει βραβευτεί δύο φορές από την Ακαδημία Αθηνών, ενώ το 2012 πιστοποιήθηκε ως συμβουλευτικός οργανισμός της Ουνεσκο για τη προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς”.

Η ενημέρωση για τις πολιτιστικές οργανώσεις για το κοινό, η κ. Δασκαλάκη μου απάντησε πως γίνεται με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και με την ηλεκτρονική αλληλογραφία και τα κατά τόπους παραρτήματα ενημερώνουν τον κόσμο τους, με τα τοπικά ήθη και έθιμα, ανεξάρτητα από το κεντρικό Λύκειο.

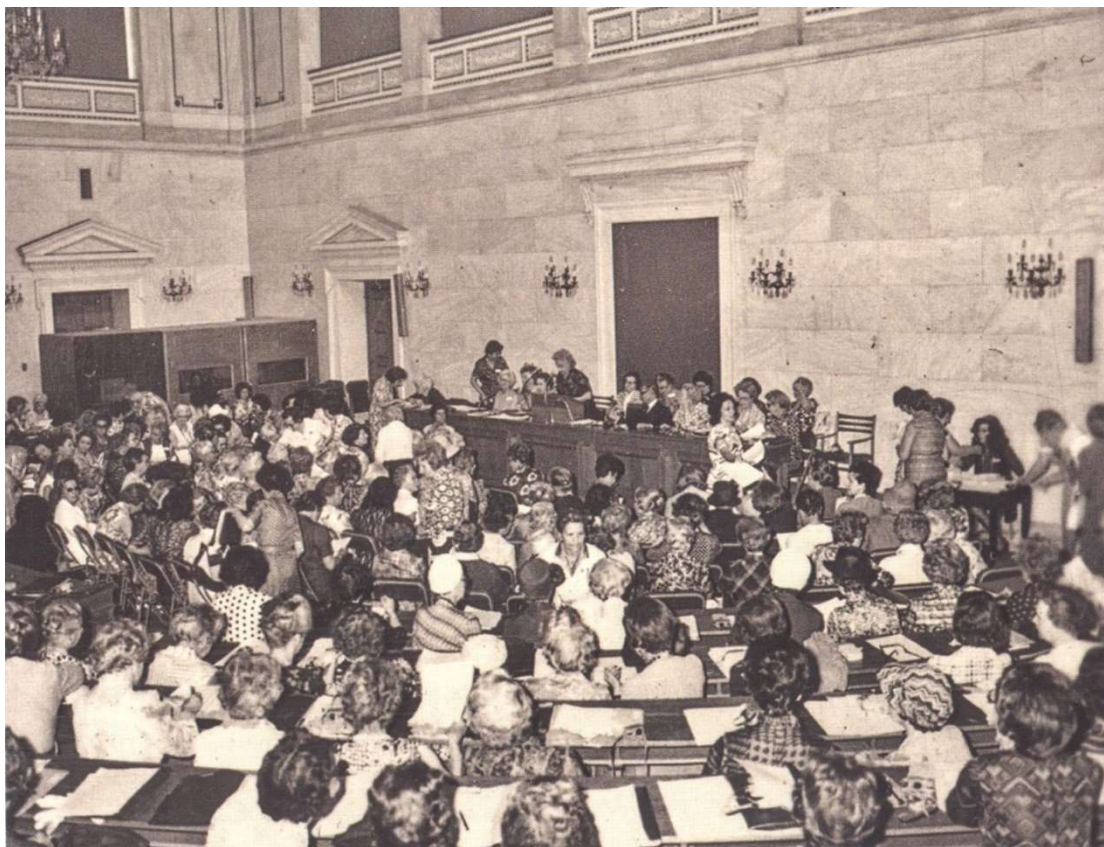
Σε ερώτηση αν το Λύκειο σήμερα αξιοποιεί τις νέες τεχνολογίες, η κ. Σταματούκου ήταν κατηγορηματική: “Φυσικά, το Λύκειο λειτουργεί 112 χρόνια, πρέπει να ακολουθεί τη τάση της εποχής”. “Πρέπει το Λύκειο να κρατηθεί στο σήμερα”. “Έχουμε καινούργια ανανεωμένη ιστοσελίδα, έργο που κατέστη δυνατό χάρη στην ανεκτίμητη δωρεά του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος, Facebook, instagram για προσέλκυση φίλων”. “Θα σας μιλήσω όμως για το τμήμα μου που το τρέχω εγώ: “είμαστε στη διαδικασία ψηφιοποίησης του Λαογραφικού αρχείου με βοήθεια χορηγού”. “Έχουμε παλιά φιλμ και σλάιντς με φθορές από τη δεκαετία του 60 & 70

όπου μπορούμε από το αρνητικό τους να βγάλουμε φωτογραφίες που δεν έχουμε δει ποτέ, κάτι που είναι πολύ ενδιαφέρον”.

Σχετικά με τη πολιτική που ακολουθεί το Λύκειο για τη λειτουργία του, η κ. Σταματούκου τόνισε πως “το Λύκειο είναι ανοικτό σε ερευνητές, σε κοινό, σε εθελοντές, σε αρχεία”. “Πέρα από το χορό, το Λύκειο διοργανώνει διαλέξεις και on line, κάτι που δηλώνει την έντονη εξωστρέφεια του Λυκείου”. “Τώρα είμαστε σε διαδικασία δημοσιοποίησης των αρχείων που όμως δυσκολευόμαστε αρκετά γιατί απαιτεί πολύ χρόνο και γίνεται μόνο από εθελοντές”.

Το ενδιαφέρον για την ίδρυση γραφείων στο εξωτερικό ήταν μεγάλο. Το πρώτο παράρτημα στο εξωτερικό ιδρύθηκε το 1952 στο Σίδνεϋ (The Sydney Hellenic Lyceum Club) με πρωτοβουλία του γραμματέα του προξενείου Άγγελου Γκούμα και πρώτη πρόεδρο τη Νένα Φωστηροπούλου. Το Λύκειο του Σίδνεϋ είχε σκοπό την ενδυνάμωση της θέσης της γυναίκας, την προστασία της Ελληνίδας μετανάστριας, τη διατήρηση των εθίμων και παραδόσεων, την προβολή της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής και χορών, την προώθηση της ελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας και τη συλλογή και επίδειξη παραδοσιακών ενδυμασιών (Ανδριώτης, 2010), *εικ.xlii,xliii..* Στις σχέσεις του Λυκείου με την Ομοσπονδία Λυκείων Λεσχών παρουσιάζονταν διάφορα διαδικαστικά θέματα. Γενικά το Λύκειο πέρα από τις απόπειρες ίδρυσης εκτός Ελλάδας, είχε επαφή με ελληνικές οργανώσεις στο εξωτερικό.

Σε ερώτηση αν συνεργάζονται με άλλους φορείς, η κ. Δασκαλάκη τόνισε ότι: “είμαστε πάντα ανοικτοί σε συνεργασίες με άλλους φορείς πολιτισμού”. “Συνεργαζόμαστε με κρατικές και δημοτικές αρχές, με άλλα γυναικεία σωματεία και οργανώσεις και ξένους οργανισμούς με κοινούς στόχους και δράσεις”. Αν είναι ευχαριστημένη με την επικοινωνιακή πολιτική του Λυκείου και τι παραπάνω θα μπορούσε να γίνει, απάντησε: “Όποιος είναι ευχαριστημένος κάτι δεν κάνει καλά”. “Πρέπει να κοιτάς παραπέρα και παραπάνω”!.

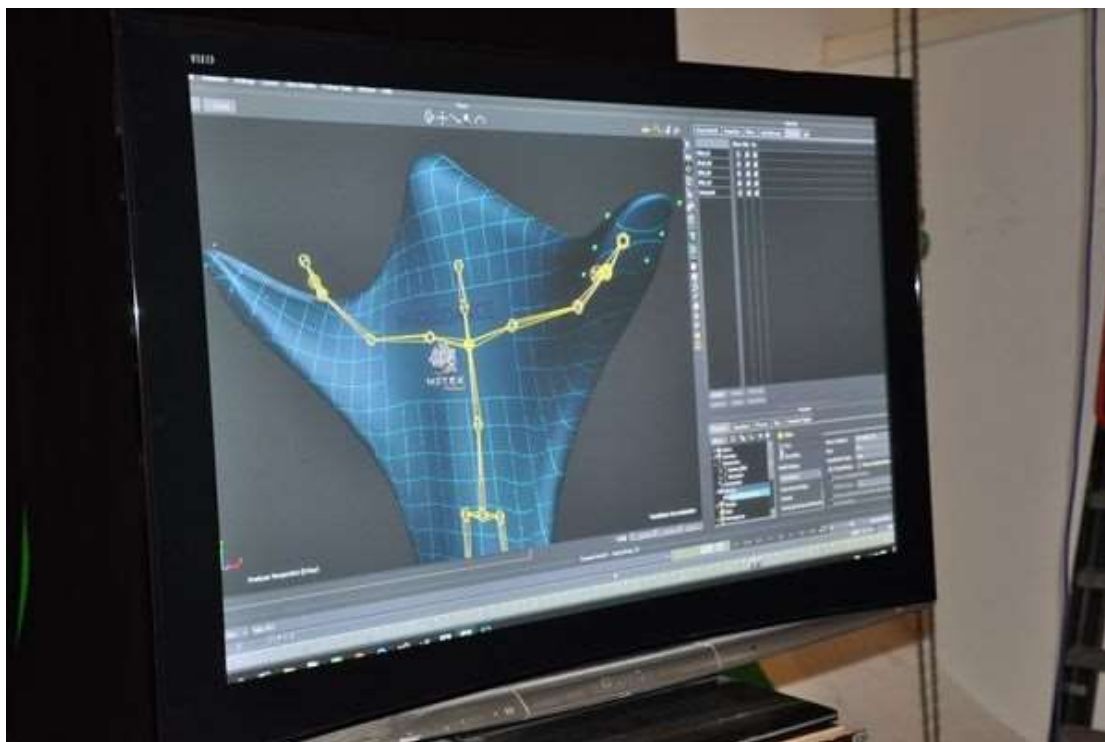

Εικόνα xlii Η έναρξη των εργασιών του 19ου Συνεδρίου της Διεθνούς Ομοσπονδίας Λυκείων Λεσχών στις 27/5/1974 στο χώρο της Παλαιάς Βουλής, ΦΑΔΕ 17221

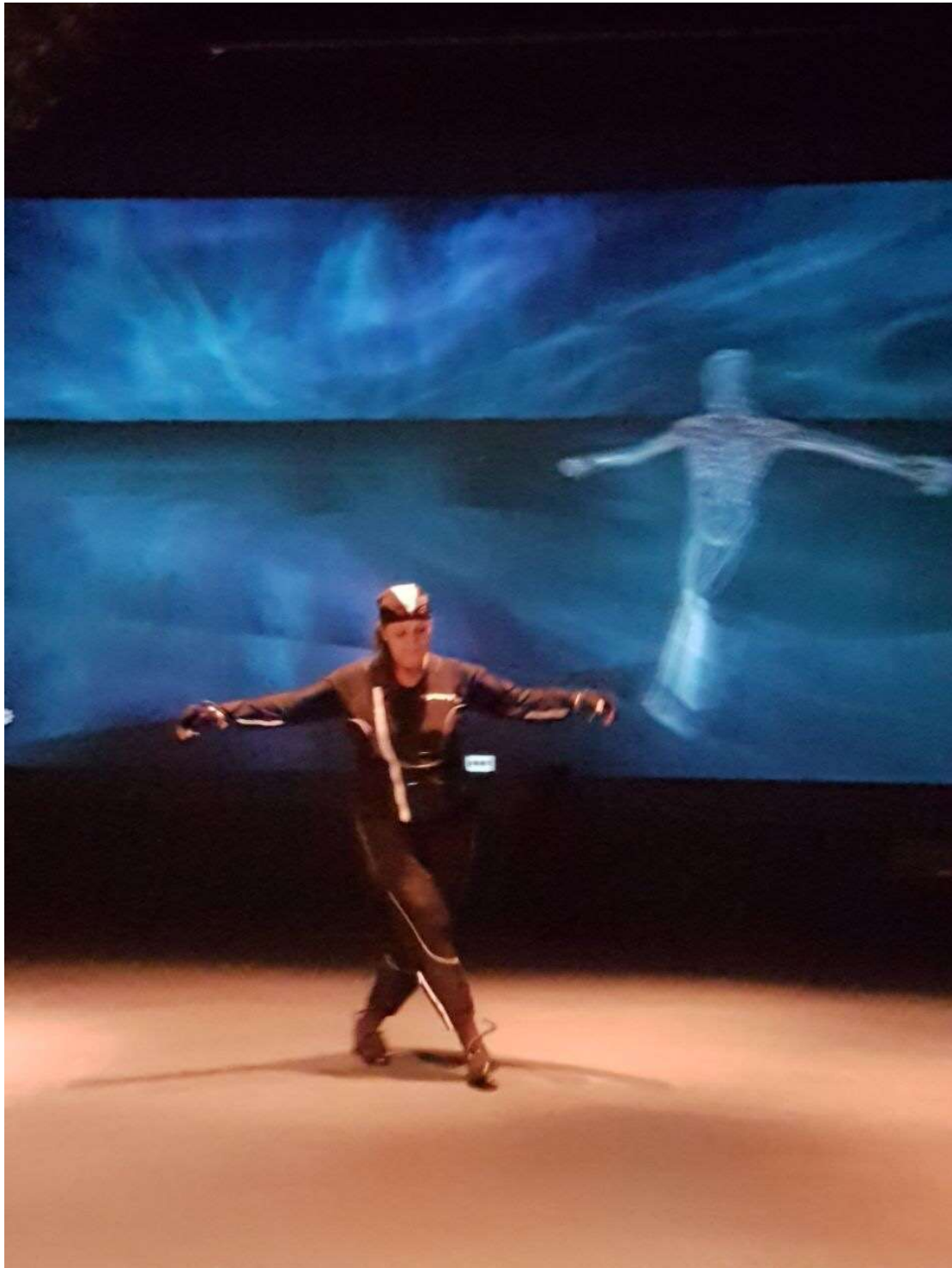
Η κ. Σταματούκου πρόσθεσε: “Μία άλλη τελευταία συνεργασία τού Λυκείου με το εξωτερικό ήταν η συμμετοχή μας στο πανευρωπαϊκό πανεπιστημιακό πρόγραμμα WhoLoDancE, εικονική πραγματικότητα και χορογραφική πρακτική, με τοποθετημένους σένσορες στα σώματα των χορευτών, αποτυπώνοντας τις κινήσεις στον υπολογιστή”. “Μία καινοτομία για την έρευνα, μία σύγχρονη τεχνολογία στην εκπαίδευση του χορού”. “Τα είδη του χορού που μελετήθηκαν ήταν ο κλασικός και ο σύγχρονος χορός, το φλαμέγκο και οι ελληνικοί χοροί”. “Πενήντα δύο ελληνικοί χοροί αποτυπώθηκαν για πρώτη φορά με τη σύγχρονη τεχνολογία σύλληψης της κίνησης και καταχωρήθηκαν στη μεγάλη ηλεκτρονική βιβλιοθήκη των χορευτικών κινήσεων του προγράμματος”. “Η πρόταση του ΛτΕ που επικεντρώθηκε στη σύγχρονη τεχνολογία και το χορό ήταν η τρίτη από τις πέντε που εγκρίθηκαν ανάμεσα στις 174”. “Το συγκεκριμένο έργο προβλήθηκε σε επιστημονικά συνέδρια πληροφορικής και τεχνολογίας αλλά και σε καλλιτεχνικές διοργανώσεις ”*εικ.xliiv,xlv*.

Εικόνα xliii Η αντιπρόεδρος του Λυκείου Σύδνεϋ στο Α Συνέδριο Παρατηρημάτων 1956. Μπροστά της η β' πρόεδρος του Λυκείου Αθηνών Α. Τριανταφυλλίδου. ΙΑΛΕ

Εικόνα xliv Σύγχρονη τεχνολογία της σύλληψης της κίνησης.

Εικόνα xlv Τis διαδικασίες για την ένταξη του ΛτΕ στην εικονική πραγματικότητα είχε η έφορος του ιστορικού αρχείου κ. Αμαλία Μάρκατζη.

Τέλος η κ. Δασκαλάκη με παρότρυνε να σημειώσω την πλούσια εκδοτική δραστηριότητα του Λυκείου με 8 τετράδια με λαογραφικό περιεχόμενο με παραδοσιακές συνταγές, παραδοσιακή τέχνη, το φωτογραφικό άλμπουμ με παραδοσιακές φορεσιές της Καλλιόπης, το ετήσιο Δελτίο του ΛτΕ, ημερολόγια και

μουσικές εκδόσεις με δημοτική μουσική, παιδικά μυθιστορήματα όπως το *καλογεράκι του Μυστρά*, κ.ά. Μου έδωσε λευκώματα από παραστάσεις υπό τη καλλιτεχνική διεύθυνση του Λ. Δρανδάκη όπου το Λύκειο έγινε το μεγαλύτερο και πλέον πολυσυλλεκτικό συγκρότημα δημοτικών χορών, που ανέδειξε την ελληνική παράδοση και στο εξωτερικό. Της ζήτησα έναν τίτλο για την συνέντευξη. Απάντησε: “Το Λύκειο κοιτάζει το μέλλον”.

Συναισθήματα, προσδοκίες, προτάσεις ή ποιο το όραμα για το ΛτΕ, γιατί είναι σημαντικό για την κ. Σταματούκου: “Δύσκολη ερώτηση, το Λύκειο είναι η οικογένειά μου”. “Από παιδί είμαι στο Λύκειο, από τα πρώτα μου βήματα, έχω μεγαλώσει μαζί του”. “Όταν πήγα για μεταπτυχιακό στο Λονδίνο πήγα στο Λύκειο του Λονδίνου”. Ένωσα ξανά τα ίδια συναισθήματα”. Με αγκάλιασαν σαν οικογένεια, έκανα φίλους διαφορετικής ηλικίας”. “Εκεί ο Ελληνισμός είναι πιο έντονος, μια αγκαλιά, δεν ένιωσα ξένη.....παρόλο που έμεινα έξι χρόνια, μια κοιτίδα Ελληνισμού που όμως δεν απαρτίζεται μόνο από Έλληνες”. “Η προσδοκία μου είναι να συνεχίσει το Λύκειο να είναι πρωτοπόρο και να συμβαδίζει με την εποχή του, κάτι που δεν είναι εύκολο για έναν θεσμό τόσο ετών... το όραμά μου: να συνεχίσει να είναι παρών”.

Η τελευταία ερώτηση στην κ. Σταματούκου δεν θα μπορούσε να παραλείψει τη σύγχρονη εποχή και πόσο το Λύκειο θέλει να είναι στην εποχή του. “Κοιτάμε το μέλλον και κοιτάμε πάντα μπροστά και πιο μπροστά ακόμη από τη σημερινή εποχή”. Της ζήτησα έναν τίτλο για τη συνέντευξη, μου απάντησε: Μία μεγάλη “Οικογένεια”.

3.3 Εκπαιδευτικές και πολιτικές κατευθύνσεις του Λυκείου των Ελληνίδων: Μία αποτίμηση των δράσεων του ΛτΕ.

Αν και το Βασιλικό Διάταγμα που ενέκρινε το Καταστατικό του Λυκείου δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 19 Φεβρουαρίου 1911, η Καλλιρρόη Παρρέν ίδρυσε το Λύκειο των Ελληνίδων τον Δεκέμβριο του 1910, όπως προκύπτει από τα χειρόγραφα πρακτικά της πρώτης επίσημης συνεδρίασης, τα οποία φυλάσσονται στο Ιστορικό Αρχείο του Λυκείου (Μπόμπου-Πρωτοπαππά, 1993). Το Λύκειο των Ελληνίδων εμπνεύστηκε αρχικά από το θεσμό των Λυκείων, ο οποίος ξεκίνησε από την Αγγλία και γρήγορα εξαπλώθηκε στην υπόλοιπη Ευρώπη. Όταν το Λύκειο ιδρύεται ως ελληνικό «παράρτημα» ενός διεθνούς ομίλου γυναικείων συλλόγων, η Παρρέν σφραγίζει τη στοχοθεσία του Λυκείου, δηλαδή τον μορφωτικό σκοπό του. Εξάλλου, η ετυμολογία της λέξης «Λύκειον» σήμαινε «φροντιστήριο» από τη λέξη «λύκη», που σημαίνει φως (Αναστασοπούλου, 2003).

Η Διεθνής Λέσχη Λυκείου για Γυναίκες Καλλιτέχνες και Συγγραφείς συστήθηκε το 1903 στο Λονδίνο από τη συγγραφέα C. Smedley. Ήδη από τον 19^ο είχαν κάνει αισθητή την παρουσία τους στην Αμερική τα «Lyceum» (λατινική λέξη) – φιλεκπαιδευτικά σωματεία – με μορφωτικούς στόχους. Η Παρρέν προσπαθούσε να εισαγάγει την έννοια της "Λέσχης" στις Ελληνίδες ήδη από το 1908 - αυτή η "Λέσχη" δεν θα περιλάμβανε παιχνίδια με χαρτιά, κάπνισμα ή μπιλιάρδο - αλλά θα ήταν "ένα είδος γυναικείας λέσχης αποκλειστικά για γυναίκες, με βιβλιοθήκες και αναγνωστήρια και αίθουσες μουσικής", καθώς και ένα "είδος ξενώνα" (Αναστασοπούλου, 2003). Αυτό όμως που διαφοροποιεί το νέο Λύκειο είναι ο ελληνοκεντρισμός του από τον κοσμοπολιτισμό και τον διεθνισμό που χαρακτήριζε το πρότυπο *Lyceum Club*. Προτιμήθηκε λοιπόν η εθνοπρεπέστερη ελληνική εκδοχή του όρου Λύκειο των Ελληνίδων (Kyriakidou, 2014). Η Παρρέν δήλωσε τα εξής σε μια παρουσίαση στον "Παρνασσό" τον Ιανουάριο του 1911, λίγο πριν ο Όμιλος αυτός, που αργότερα θα γινόταν γνωστός ως Λύκειο Ελληνίδων, λάβει επίσημη αναγνώριση:

-“ο μεταξύ των γυναικών των γραμμάτων, των επιστημών και των τεχνών και εν γένει της ανωτέρας αναπτύξεως κυριών σύνδεσμος προς εξυπηρέτησίν της προόδου του φύλου των”

- διευκρίνισε τι σημαίνει ο όρος "Λύκειο": "Λύκεια ονομάζονται οι Οργανώσεις Γυναικών της Επιστήμης, των Γραμμάτων, των Τεχνών και των Νέων Μητέρων, οι οποίες δημιουργήθηκαν τα τελευταία χρόνια σε όλες σχεδόν τις πρωτεύουσες της Ευρώπης και της Αμερικής".

- διακήρυξε τους στόχους του Λυκείου και σημείωσε ότι "από την Ελλάδα έλειπε μέχρι σήμερα αυτή η οργάνωση νέων γυναικών". "Το Λύκειο δεν θέλει απλώς να γνωριστούμε μεταξύ μας και να μας φέρει πιο κοντά με τους δεσμούς της αγάπης, του σεβασμού και της αλληλεγγύης". "Θέλει να ωφελήσει τις γυναίκες, τις οικογένειες, τις έγχρωμες κοινότητες και τη χώρα στο σύνολό της".

“Το Λύκειο των Ελληνίδων ξεκίνησε το έργο του από το μηδέν, χωρίς χρήματα και χωρίς στέγη, καθώς ο μόνος πόρος που είχε στην αρχή ήταν η σιδερένια θέληση της ιδρύτριάς του, η όμορφη αισιοδοξία της και ο ενθουσιασμός της, που ήξερε να εμπνέει στις συνεργάτιδές της”, σύμφωνα με την Ειρήνη Νικολαΐδου, ένα από τα ιδρυτικά μέλη, στην ομιλία της στον εορτασμό της 25ης επετείου του Λυκείου το 1936 (Εικοσιπενταετηρίς του ΛτΕ, 1936).

Το 1911 χαρακτηρίζεται από την αναγκαιότητα της ισότιμης πρόσβασης των κοριτσιών στην εκπαίδευση, παρόλο των ισχυρών ιδεολογικών αντιστάσεων στο θέμα των γυναικών στην εργασία (Ρεπούση, 2003). Σ 'αυτό το πλαίσιο η Παρρέν επιδιώκει να ανάγει τη σημασία της γυναικείας εργασίας για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας και να ενισχυθεί το αίτημα της ισονομίας των φύλων. Τα μέλη του Λυκείου, γυναίκες της μεσοαστικής τάξης, ενισχύουν οικονομικά το σωματείο – συνδρομή, δωρεές, δίδακτρα – ώστε να χρηματοδοτηθούν οι εκπαιδευτικές δράσεις που απευθύνονται σε γυναίκες από αδύναμα οικονομικά/κοινωνικά στρώματα. Στη διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων (1912-1913) και αντλώντας εμπειρία από τον

ατυχή πόλεμο του 1897, το Λύκειο αναλαμβάνει την υποστήριξη των στρατευμένων και των προσφύγων.

Η εκπαιδευτική δραστηριότητα του Λυκείου Ελληνίδων κορυφώθηκε στα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του, προσφέροντας τρόπους αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου. Πρόκειται για τακτικά μαθήματα, υγιεινής, βρεφοκομίας, παιδοκομίας, υφαντικής, ένδυσης, διακόσμησης, βολβλιοδεσίας και απλά μαθήματα λογιστικής. Γίνεται φανερό πως τα περισσότερα τμήματα έχουν ως αντικείμενο την επιμόρφωση των μελών, τη στοιχειώδη παιδεία είτε την επαγγελματική κατάρτιση των γυναικών και την απόκτηση καλλιτεχνικών δεξιοτήτων.

Σκοπός του Λυκείου των Ελληνίδων είναι η σύνδεση των γυναικών των γραμμάτων για την προαγωγή του φύλου τους, σύμφωνα με το άρθρο 1 του ιδρυτικού καταστατικού της οργάνωσης από το 1911. Η αποστολή του Παιδαγωγικού Τμήματος είναι η εκπαίδευση "των μητέρων των λαϊκών τάξεων δια πρακτικών μαθημάτων, κυρίως δε της υγιεινής της βρεφικής ηλικίας, καθώς και της παιδικής και της μεγάλης ζωής", σύμφωνα με το άρθρο 10. Μια τροποποίηση του αρχικού καταστατικού εγκρίθηκε στις 29 Μαρτίου 1930. Ο νέος σκοπός του Λυκείου, ο οποίος αναδιατυπώθηκε, κατευθυνόταν όλο και περισσότερο προς την προστασία του λαϊκού πολιτισμού και είναι ιδιαίτερα σημαντικός. Φαίνεται επίσης ότι ο πολλαπλασιασμός των δράσεων του Λυκείου σημαίνει και την αντίστοιχη αύξηση των τμημάτων χωρίς όμως και την αντίστοιχη βαρύτητα στο καθένα από αυτά. Σε βάθος χρόνου με τις αλλεπάλληλες μετονομασίες και συγχωνεύσεις κάποια υπολειτουργούν, ενώ άλλα δίνουν το στίγμα της φυσιογνωμίας του Λυκείου όσα συνδέονται δηλαδή με τον νεότερο λαϊκό πολιτισμό.

Κατά την ίδρυση του Λυκείου, η Κ. Παρρέν και οι συνεργάτισσές της ενδιαφέρονται περισσότερο για την ανάδειξη του καλλιτεχνικού ταλέντου των γυναικών και να ανεβάσουν το μορφωτικό επίπεδο των γυναικών των κατώτερων τάξεων. Τα πρώτα τμήματα που ιδρύονται είναι γενικά ισοδύναμα ως προς τη στελέχωσή τους και στην μορφωτική αποστολή τους. Η γιγάντωση του τμήματος Εθνικών Παραδόσεων και του τμήματος Εθνικών Χορών, μεταβάλλει σε μεγάλο βαθμό τις εκπαιδευτικές δράσεις

του Λυκείου, καθορίζοντας σημαντικά το προφίλ του μεταπολεμικά. Κύρια ασχολία του Λυκείου ήταν οι ελληνικοί χοροί και τα δημοτικά τραγούδια με σκοπό τη διαφύλαξη της ελληνικής παράδοσης (Μπόμπου & Πρωτοπαππά, 1993).

Στους χορούς αναπαράγονται τα κοινωνικά στερεότυπα της εποχής (φύλο, κοινωνική θέση). Το Λύκειο από τις πρώτες εμφανίσεις του χρησιμοποιεί αγόρια ως συνεργάτες σε μεγάλες γιορτές - χορεύοντας παράλληλα με τα κορίτσια - σε ανδρικούς χορούς (τσάμικος, χασάπικος, πεντοζάλης), όπου εξυμνείται η λεβεντιά και ο ανδρισμός. Αντίθετα οι χοροί με λύγισμα του χορού και στρωτά βήματα (σβαρνιάρρα, φουσούνι), απευθύνονταν στα κορίτσια. Ο χορός αποτελούσε για το Λύκειο εθνικό κεφάλαιο για τη διάδοση του πολιτισμού με στοιχεία πειθαρχίας, συντονισμού, συγχρονισμού, ρόλων και αυθεντικότητας, αντίθετα από τον θεατρικό χορό που απαιτούσε σκηνοθεσία. Η επιτυχία του τμήματος των χορών υποσκέλιζε το κοινωνικό πρόσωπο του Λυκείου μετατρέποντάς του σε έναν καλλιτεχνικό θεσμό – γνώστη - των ελληνικών χορών. Διαπιστώνεται ότι το Λύκειο με αφορμή τις πρώτες παραστάσεις, νομιμοποιεί το χορό ως σωματική πρακτική με σύνδεση της θρησκείας και της γυμναστικής.

Όπως φαίνεται προτεραιότητα του Λυκείου αποτελεί η αναπαράσταση χορευτικών συνθέσεων και πλαστικών εικόνων από την αρχαιότητα, ενορχήστρωσης δημοτικών τραγουδιών και διατύπωσης ενδυματολογικών προτάσεων. Στο ζήτημα της γυναικείας σωματικής αγωγής, η Παρρέν ήταν αντίθετη στον αγωνιστικό αθλητισμό και ιδιαίτερα στα νεωτερικά δυτικά σπορ με τεχνική και επιδίωξη ρεκόρ. Στην *Εφημερίς των Κυριών* η ιδανική άσκηση για τις γυναίκες είναι ήπια, αρμονική, καλαίσθητη και συμβατή με την θηλυκότητα και τα πρότυπα συμπεριφοράς.

Το 1920 η Παρρέν θεωρεί ότι είναι ευνοϊκή η περίοδος να αποκτήσουν οι γυναίκες πολιτικά δικαιώματα, μέσα στο διεθνές κλίμα ενθουσιασμού που επικρατεί μεταπολεμικά στους γυναικείους συλλόγους, οργανώνοντας στο Λύκειο «πολιτικά μαθήματα». Το 1921 ιδρύεται η Οικοκυρική και Επαγγελματική Σχολή με μαθήματα γυναικείων τεχνών με μεγάλη προσέλευση μαθητριών. Το διάστημα 1925-1926 η οικοκυρική μόρφωση γίνεται άμεσο αντικείμενο εκπαίδευσης με το επιχείρημα ότι

προετοιμάζονται για τα μελλοντικά τους καθήκοντα. Η Σχολή χωρίζεται σε δύο τμήματα α) την οικοκυρική εκπαίδευση των γυναικών των μεσαίων κοινωνικών στρωμάτων και β) την επαγγελματική κατάρτιση των γυναικών των κατώτερων στρωμάτων (Φουρναράκη, 1987). Επίσης, από το 1933 οργανώθηκαν μαθήματα για φτωχές αναλφάβητες μητέρες από την Εσπερινή Σχολή Απόρων Μητέρων ενώ τα παιδιά τους απασχολούνταν κατά τη διάρκεια των μαθημάτων, *εικ. xlvι, xlvii, xlix*.

Ο πρώτος Εορτασμός της Ημέρας της Μητέρας στην Ελλάδα, εγκαινιάστηκε το 1929 και οργανώθηκε από το τμήμα Μητέρων και Παιδαγωγών – το μακροβιότερο τμήμα - σχεδιασμένος από την παιδαγωγό Άννα Τριανταφυλλίδου στις 2 Δεκεμβρίου 1929, περιλαμβάνοντας δοξολογία στη Μητρόπολη, συγκέντρωση στο Ζάππειο και εκδήλωση στο “Παρνασσό” αφιερωμένη στη μητρότητα, καθιερώθηκε να γιορτάζεται κάθε χρόνο. Χωρίς αμφιβολία την ημέρα αυτή σφραγίζει το Λύκειο με στόχο την προστασία της μητέρας και του παιδιού, σε μία αναμορφωτική προσπάθεια η μητρότητα να μην παραπέμπει μόνο στη βιολογική φύση της γυναίκας, *εικ. Xlviii*.

Οι στόχοι του Λυκείου παρέμειναν οι ίδιοι και στους αναθεωρημένους νόμους του 1936. Η "μάχη κατά του αναλφαβητισμού και η εκπαίδευση των μητέρων των λαϊκών τάξεων μέσω πρακτικών μαθημάτων υγιεινής, οικιακής οικονομίας, παιδαγωγικής κ.λπ." αναφέρεται τώρα συγκεκριμένα ως ένα από τα μέτρα για την επίτευξη αυτού του στόχου. Οι νόμοι του 1956 είναι πολύ παρόμοιοι. Οι σκοποί του Λυκείου είναι ακριβώς οι ίδιοι στους νόμους του 1972, του 1988 και του 1993, οι οποίοι αντικατοπτρίζουν σχεδόν ακριβώς τον νόμο του 1956. Η ανάπτυξη "εκπαιδευτικών κέντρων για την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού" αναφέρεται μόνο σε ένα από αυτά, αυτό του 1972. Το πρώτο συνέδριο γυναικών πραγματοποιήθηκε το 1921, ενώ την ίδια εποχή διοργανώθηκε και η πρώτη Βιοτεχνική Έκθεση γυναικείας εργασίας. Τα γεγονότα αυτά αποτέλεσαν σημείο καμπής στην πρώιμη ιστορία του Λυκείου. Στο Συνέδριο, στο οποίο συμμετείχαν περισσότεροι από 80 Σύλλογοι και Οργανώσεις, συζητήθηκαν όλα τα θέματα που αφορούσαν τις γυναίκες: "Σχέδια νόμων για την προστασία της εργαζόμενης γυναίκας... για την πρακτική εκπαίδευση των κοριτσιών και γενικά για τα γυναικεία θέματα συντάχθηκαν από το Νομοθετικό Τμήμα και κατατέθηκαν στη Βουλή". Η Κ. Παρρέν προτείνει το συνέδριο ως έλεγχο για το

“γυναικείο ζήτημα”, βασισμένο στη επιθυμητή συνεργασία των φύλων. Το συνέδριο αφιερώθηκε στις ηρωίδες γυναίκες της Ελληνικής Επανάστασης του '21 (Ψαρρά, 2010) *εικ.1*.

Έτσι, σκοπός του Λυκείου είναι α) η αναβίωση και διατήρηση των ελληνικών εθίμων και παραδόσεων και του εθνικού μας βίου εν γένει, β) η εξυπηρέτηση της προόδου του σεξισμού με την υπεράσπιση και ενδυνάμωση των γυναικών που εργάζονται σε όλους τους κλάδους της ζωής, ιδιαίτερα στον καλλιτεχνικό και επιστημονικό τομέα και γ) η προστασία των άπορων μητέρων και της παιδικής ηλικίας. Επιπλέον, η έμφαση στην ενασχόληση με τους εθνικούς χορούς και τα δημοτικά τραγούδια φέρνει το Λύκειο σε επαφή με την ελληνική λαογραφική εταιρεία (1909) με σκοπό τη μελέτη της ελληνικής παράδοσης με διαφορετικούς στόχους. Άλλωστε η εφαρμογή πολιτιστικών προγραμμάτων που υιοθετεί συντελούν στην προβολή της παράδοσης και των πολιτισμικών μας αξιών.

Συνεπώς, όπως βλέπουμε, το Λύκειο, αν και γυναικείο σωματείο, έχει περισσότερο «εθνικούς» παρά «γυναικείους» προσανατολισμούς με μετριοπαθή στάση της Παρρέν απέναντι στις γυναικείες διεκδικήσεις, επικεντρώνεται τώρα πρωτίστως στην επίτευξη των αρχικών στόχων του και ακολουθεί η βελτίωση της θέσης της Ελληνίδας (Κυριακίδου-Νέστορος, 2007). Ωστόσο, ο λαϊκός πολιτισμός της λαογραφίας διαφοροποιείται από τον ενιαίο εθνικό πολιτισμό του Λυκείου. Με αυτή την οπτική η λαογραφία ασχολείται με τη μελέτη του γνήσιου λαϊκού πολιτισμού, ενώ το Λύκειο συνθέτει και αναμορφώνει στοιχεία της παράδοσης και της χειροτεχνίας.

Επιχειρώντας μια αποτίμηση, διαπιστώνεται ότι η εκπαιδευτική λογική του Λυκείου δεν θίγει τα καθιερωμένα πρότυπα αγωγής και συντάσσεται αφενός με την διαφορετική εκπαίδευση των δύο φύλων αφετέρου για καθεμία από τις κοινωνικές τάξεις, ικανοποιώντας μόνο το αίτημα για επαγγελματική κατάρτιση. Η Παρρέν αποδέχεται τον στερεοτυπικό έμφυλο κοινωνικό προορισμό που συνάδει στη λογική μιας εκπαίδευσης σύμφωνης με τη «γυναικεία φύση». Θεωρεί φυσιολογική υποχρέωση των γυναικών να αναλαμβάνουν τα οικιακά καθήκοντα με

κατανεμημένους τους ρόλους μεταξύ των δύο φύλων. Το Λύκειο θα μείνει στάσιμο σε αυτές τις παρωχημένες αντιλήψεις για πολλές δεκαετίες, που όμως δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως καινοτόμες την εποχή της ίδρυσης του Λυκείου.

Υπάρχει, βέβαια, και ο αντίλογος σε όλα αυτά, ο οποίος υποστηρίζει ότι το Λύκειο σταδιακά, διολισθαίνει σε μία συντηρητικότερη εκδοχή γυναικείας δράσης και λόγου περισσότερο εθνικιστικού και ηθικοπλαστικού και λιγότερο φεμινιστικού, όπου θα αντικατασταθεί τελικά από πιο μαχητικές οργανώσεις - όπως ο Σύλλογος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας (1920) – διαχωρίζοντας τη θέση του από το διεθνές δίκτυο καθώς και από άλλες γυναικείες συσσωματώσεις στην Ελλάδα, υποβαθμίζοντας το ζήτημα της γυναικείας χειραφέτησης και θα χάσει κάθε διεκδικητικό χαρακτήρα ως αποτέλεσμα των ανεπιτυχών προσπαθειών του να συνδυάσει τον πολιτισμό και την προώθηση των γυναικείων αιτημάτων (Σαμίου, 2003).

Όσο αφορά επίσης στο θέμα της υιοθέτησης της Φιλανθρωπίας στις λειτουργίες του Λυκείου, ως αμιγώς θηλυκή δραστηριότητα, και μάλιστα εμφανιζόταν ως κεντρική μέριμνα του, παρουσιάζεται μια αμφιθυμία: ενώ στις αρχικές προθέσεις του σωματείου δεν συμπεριλαμβάνεται η λειτουργία της φιλανθρωπίας, χρησιμοποιήθηκε όμως περισσότερο για λόγους στρατηγικής οικονομικής βοήθειας και γενναιόδωρων χορηγιών και προώθησης των στόχων του.

Το Λύκειο συνεπώς, σε μια προσπάθεια ανάδειξης μιας ελληνικής διαχρονικότητας, παρουσιάζει αναχρονιστικά αιτήματα μιας ιστορικής συνέχειας και μιας μονοπολιτισμικότητας τα οποία συνεχίζουν να προβάλλονται από τις πρακτικές του συγκεκριμένου σωματείου. Το Λύκειο οργανικά δεμένο με τον πολιτισμό, θα πρέπει να ανοίξει τους ορίζοντές του στην ετερότητα που εντοπίζεται στη σύγχρονη κοινωνία, να αναθεωρήσει τις απόψεις του σχετικά με το παρωχημένο ζήτημα στήριξης των γυναικών, να αποδεσμευτεί από συντηρητικές κατεστημένες αντιλήψεις και προβληματικές εννοιολογήσεις και να οδηγηθεί σε μια γόνιμη και ανατρεπτική ανατροφοδότηση της πολιτικής του (Ρόμπου-Λεβίδη, 2011).

Εικόνα viiiilvi Από τις πρώτες εξετάσεις αναλφάβητων μητέρων στο χώρο του ΛτΕ, εφημερίδα «Ακρόπολις», 5/6/1947,ΙΑΛΕ

Εικόνα χλνii Μάθημα ανάγνωσης στο τμήμα Παιδικής Αδελφoσύνης τη δεκαετία του 1930, 10617,ΦΑΔΕ

*Εικόνα χλviii Δοξολογία στη Μητρόπολη για την εορτή της ημέρας της Μητέρας με πρωτοβουλία του ΑτΕ..
Εικονίζονται μητέρες με τα παιδιά τους, στο κέντρο ο Δήμαρχος Αθηναίων Κ. Κοτζίας, εφημερίδα «Αθηναϊκά Νέα»
8/2/1936, ΙΑΛΕ*

Εικόνα xlix Από τις εξετάσεις των μορφωτικών κέντρων του τμήματος Μητέρων και Παιδαγωγών στα τέλη της δεκαετίας του 1960 στο χώρο του ΛτΕ, 11143 ΦΑΛΕ.

Εικόνα 1 Από την επίσκεψη της Λίνας Τσαλδάρη, πρώτη υπουργός Κοινωνικής Πρόνοιας στην έκθεση χειροτεχνημάτων της Οικοτεχνίας του ΑτΕ το 1956. Δίπλα στην υπουργό, η 2η πρόεδρος του ΑτΕ Άννα Τριανταφυλλίδου και πίσω τους η Αγγελική Χατζημιχάλη, γνωμοδοτική σύμβουλος του ΑτΕ. ΙΑΛΕ

4. Χορεύοντας στο Λύκειο σήμερα.

Από το Λύκειο της Παρρέν μέχρι το σύγχρονο Λύκειο έγιναν αρκετές αλλαγές πλεύσης ανάλογα με τις ιστορικές συγκυρίες και τις προσωπικότητες των προέδρων του. Η Ελένη Τσαλδάρη παρέλαβε τη σκυτάλη στις αρχές του 21^{ου} δίνοντας νέα πνοή και νέα δυναμική στο λύκειο. Το Λύκειο υπήρξε πάντα ένα σωματείο με μεγάλες χορευτικές παραστάσεις, με τις διαλέξεις του, με την φιλανθρωπική και εκπαιδευτική του δράση αλλά και με τις κοινωνικές του εκδηλώσεις όπως οι περίφημες προπολεμικές αποκριάτικες χοροεσπερίδες, τα μουσικοφιλολογικά τεία που συνεχίζονται μέχρι και σήμερα. Το Λύκειο καλλιέργησε τις ανθρώπινες σχέσεις και στο εσωτερικό του, δημιούργησε σε απανωτές γενιές παρέες και φιλίες, ακόμα και σχέσεις ζωής. Προκειμένου για τις γυναίκες παλαιότερων δεκαετιών, πρέπει να τονιστεί, ότι τις έμαθε να συναναστρέφονται, να οργανώνονται, να αρθρώνουν λόγο, να είναι ενεργές και δραστήριες και τις προετοίμασε για την δημόσια παρουσία. Σήμερα προβάλλει ευεργετική η συνύπαρξη των γενεών στους κόλπους του Λυκείου καθώς και η ενεργή μεταβίβαση της πολιτισμικής παράδοσης από γενιά σε γενιά που μας γεμίζει ελπίδα για το μέλλον.

Το ΛτΕ, ως τοπικός φορέας πολιτισμού, θέτει ως προτεραιότητα τη διάδοση και διάσωση της εθνικής μας κληρονομιάς. Διοργανώνει και προωθεί δράσεις σε τακτική βάση με στόχο τη συμμετοχή του κοινού και τη συνομιλία του με τον πολιτισμό. Επίσης υπάρχουν δράσεις και συμμετοχές σε διεθνές επίπεδο, δηλώνοντας το πολιτισμό και τη ταυτότητα του έθνους μας. Δράσεις που παραμένουν στο χρόνο παραδοσιακές αλλά ταυτόχρονα επίκαιρες και εξελισσόμενες, δηλώνοντας την αιτία της μακράς παρουσίας του στα κοινωνικά δρώμενα. Αναπτύσσει το αίσθημα της ομαδικότητας, της συντροφικότητας και του εθελοντισμού ανάμεσα στα μέλη του.

Σχεδιάζει μουσικές και χορευτικές παραστάσεις, εκδίδει θεματικό ημερολόγιο με εικόνες από τη συλλογή του μουσείου του Λυκείου, ηχογραφήσεις μουσικής από επιτόπια έρευνα και πρακτικά συνεδριάσεων που περιέχουν πληροφορίες σχετικές με τη λαογραφία. Έχει επίσης κυκλοφορήσει βιβλία και ηχογραφήσεις. Η ετήσια παραγωγή του δημοσιεύεται σε Δελτίο τύπου του Λυκείου και στην επίσημη ιστοσελίδα του. Αυτό αποδεικνύει τόσο την ανάπτυξή του όσο και τις δραστηριότητές του, οι οποίες έχουν ως επίκεντρο την παράδοση αλλά είναι επίσης σύγχρονες και δυναμικές, προσβλέπουν μακροπρόθεσμα ως “πολιτιστικοί διαχειριστές στη διασφάλιση της πολιτιστικής κληρονομιάς”.

Το Λύκειο των Ελληνίδων εξακολουθεί να είναι παρών και στη σύγχρονη εποχή. Καταβάλλει προσπάθεια να ενσωματώσει την εκτεταμένη εμπειρία του στην κοινωνική δραστηριότητα με την επιστημονική κατανόηση, συμβάλλοντας στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η προσφορά και ο εθελοντισμός εξακολουθούν να το προσδιορίζουν και να συμβάλλουν σημαντικά σε πολλά επίπεδα. Διοργανώνει και προωθεί δράσεις σε τακτική βάση με στόχο τη συμμετοχή του κοινού και την αλληλεπίδρασή του με τον πολιτισμό. Η συμμετοχή επίσης σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο καλλιεργεί την εικόνα της εθνικής και πολιτισμικής μας ταυτότητας στο εξωτερικό. Η Ε. Τσαλδάρη, πρόεδρος της, δήλωσε ότι “κάθε εργασία που συμβάλλει στην πολιτιστική και πνευματική ανύψωση της ομάδας χωρίς να λαμβάνει χρηματική αποζημίωση”. “Αυτός ήταν ανέκαθεν ο στόχος του ΛτΕ και μέσα από το να λειτουργεί ως πυξίδα πολιτισμού, κοινωνικής προσφοράς και να διατηρεί την παράδοση”. Σήμερα υπάγεται στη Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής κληρονομιάς του Υπουργείου Πολιτισμού. Λαϊκές εκδηλώσεις, ενδυματολογικές και λαογραφικές συναντήσεις, εκθέσεις, σεμινάρια, αναβιώσεις εθίμων, γιορτές, συμμετοχές σε διεθνή φεστιβάλ, διοργανώνονται από το ΛτΕ.

Σήμερα, η εικόνα που έχει το ευρύ κοινό για το ΛτΕ δεν αντλεί τόσο από τη σχέση του σωματείου με το γυναικείο κίνημα, αλλά από τη δράση του στον τομέα του ελληνικού χορού. Αρχίζουν νέες αισθητικές αναζητήσεις, ενώ παράλληλα η επιτόπια έρευνα αποτελεί τη βάση για τον εμπλουτισμό του χορευτικού ρεπερτορίου. Η πιστότητα των κινητικών “μοτίβων”, η προσήλωση στη γνησιότητα της ενδυμασίας,

η αυθεντικότητα των μελωδιών και η αναζήτηση θεατρικών μορφών, οδήγησε στη δημιουργία μιας σύγχρονης ομάδας τέχνης με αντικείμενο τον χορό. Το Λύκειο αποτελεί, όχι μόνο τον κυματοθραύστη στις ξένες πολιτισμικές επιθέσεις, αλλά και τον πυρήνα όπου η επιστημονική γνώση συναντάται με την ελληνική παράδοση.

5. Συμπεράσματα

Το Λύκειο των Ελληνίδων ιδρύθηκε με τους διεκδικούμενους στόχους να φέρει κοντά τις γυναίκες των τεχνών, των επιστημών και των γραμμάτων, να υπηρετήσει την πρόοδο του φύλου τους, να τις υπερασπιστεί και να τις προστατεύσει και να αναβιώσει και να διατηρήσει τα ελληνικά ήθη και έθιμα, συμπεριλαμβανομένων και των εθνικών ενδυμασιών.

Αναμφισβήτητα η πρώτη Ελληνίδα που υπερασπίστηκε τη νομική προστασία των δικαιωμάτων των γυναικών ήταν η Καλλιρρόη Σιγανού Παρρέν. Μπόρεσε να προωθήσει τις φεμινιστικές της ιδέες εκμεταλλευόμενη το εθνικιστικό συναίσθημα της εποχής. Δημιούργησε μια συλλογική ταυτότητα για τις γυναίκες με βάση το βιολογικό γνώρισμα της μητρότητας, τις παρουσίασε ως αναπόσπαστο και σημαντικό μέλος του εθνικού σώματος και προσδιόρισε τις μεθόδους ένταξής τους στη δημόσια ζωή σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά του φύλου τους. Ωστόσο, επειδή οικοδομήθηκε πάνω στα πρότυπα του πατριαρχικού συστήματος, η διχοτόμηση των φύλων και ως εκ τούτου, ο διαχωρισμός των κοινωνικών δραστηριοτήτων των γυναικών από εκείνες των ανδρών, διαιώνισε την κοινωνική τους ανισότητα. Παράλληλα, η εξορία των Ελληνίδων από το δημόσιο χώρο παρατάθηκε με την άρνηση πολιτικών δικαιωμάτων. Η σταδιακή, ειρηνική ενσωμάτωση και αποδοχή των γυναικών στην

ελληνική κοινωνία διευκολύνθηκε από την ήπια και μετριοπαθή γυναικεία χειραφέτηση που ήταν προσαρμοσμένη στο ελληνικό περιβάλλον, αλλά παρείχε επίσης χώρο για να προβάλουν τις θέσεις τους οι αντιφεμινιστές. Αν αναλογιστούμε την κοινωνική κατάσταση των γυναικών στην πατριαρχική ελληνική κοινωνία του 19^{ου} αιώνα, ο συντηρητικός φιλελευθερισμός και η λογική προπαγανδιστική μέθοδος που υιοθέτησε η Παρρέν ήταν τα μόνα μέσα με τα οποία μπορούσε να αναγνωριστεί το γυναικείο ζήτημα.

Από μια σύγχρονη οπτική γωνία, οι ενέργειες της Κ. Παρρέν θα μπορούσαν να θεωρηθούν μάλλον συντηρητικές σε σύγκριση με τους πιο ακραίους ισχυρισμούς του παγκόσμιου φεμινιστικού κινήματος της εποχής (τέλη 19^{ου}- αρχές 20^{ου} αιώνα). Ωστόσο, είναι σημαντικό να αναλογιστούμε πώς ήταν δομημένη η κοινωνία στην Ελλάδα στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Σε αντίθεση με τις βόρειες και δυτικές χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής, οι οποίες επηρεάστηκαν από τις αρχές του Διαφωτισμού (ατομικά δικαιώματα, ελευθερίες κ.λπ.), κατάφεραν να ξεπεράσουν τις θρησκευτικές επιταγές και να αποδεχθούν τη χειραφέτηση της γυναίκας και τη νομική ισότητα των φύλων, όσο το πατριαρχικό σύστημα και η Ελληνορθόδοξη Εκκλησία συνέχισαν να καθορίζουν την κοινωνική οργάνωση της χώρας.

Η *Εφημερίδα των Κυριών* λειτούργησε ως ο αρχικός οργανωτής του ελληνικού φεμινιστικού κινήματος και προώθησε τους στόχους του στο εσωτερικό της ελληνικής κοινωνίας. Σύμφωνα με το αποτέλεσμα, η *Εφημερίδα των Κυριών* πέτυχε τον στόχο της, ο οποίος ήταν να κινητοποιήσει το ελληνικό φεμινιστικό κίνημα και να ασκήσει πίεση στην κυβέρνηση να συμφωνήσει σε ορισμένα από τα αιτήματά τους, όπως η εισαγωγή γυναικών στα πανεπιστήμια και τα πολυτεχνεία. Η ικανότητα της *Εφημερίδας των Κυριών* να επηρεάσει τη γυναικεία συνείδηση του φύλου είναι η σημαντικότερη συμβολή της στην υπόθεση της γυναικείας χειραφέτησης. Οι γυναίκες οργανώθηκαν ως ομάδα και χρησιμοποίησαν αυτά τα χαρακτηριστικά ως δικαιολογία για να τερματίσουν τον κοινωνικό αποκλεισμό τους, επειδή κατανόησαν ότι οι βιολογικές διαφορές τους από τους άνδρες προκαλούσαν την κοινωνική τους κατωτερότητα. Για πρώτη φορά στην ιστορία του ελληνικού λαού, η Καλλιρρόη Παρρέν κατάφερε να δώσει στις Ελληνίδες φωνή και τη δυνατότητα να αγωνιστούν

για τα δικαιώματά τους στη μισθωτή εργασία, στην αγορά εργασίας και στην εκπαίδευση. Επίσης, άνοιξε το δρόμο για την επόμενη γενιά ακτιβιστριών του φεμινισμού που αγωνίστηκαν και τελικά κέρδισαν τη νομική ισότητα με τους άνδρες.

Το ΛτΕ έχει δώσει έμφαση τόσο στις πιο αρχαίες όσο και στις σημερινές ελληνικές παραδόσεις, υπερασπιζόμενο την αξία τους για εθνικούς, κοινωνικούς και αισθητικούς λόγους και αγωνιζόμενο ενάντια στον εναγκαλισμό της «ξеноφοβίας» που επικρατούσε την εποχή της ίδρυσής του. Ήταν καθοριστικής σημασίας για την προβολή της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς η παρουσία του στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας, στις τελετές έναρξης και λήξης, καθώς και στις τελετές απονομής των μεταλλίων. Το ΛτΕ ανέλαβε να μυήσει τις γυναίκες σε αξίες, όπως η εθνική υπερηφάνεια, ο θαυμασμός για το αρχαιοελληνικό παρελθόν και η αγάπη για τη παράδοση.

Το Λύκειο των Ελληνίδων είναι το σημαντικότερο γυναικείο σωματείο γιατί καθιέρωσε τον ελληνικό χορό στον αστικό χώρο, εκπαίδευσε και προστάτευσε τη μητέρα και το παιδί, πρόταξε μια διαφορετική κουλτούρα της μεγαλοαστικής τάξης με στόχο τη καλλιέργεια της ελληνικότητας, διατηρώντας την ελληνική χορευτική παράδοση. Το μη κερδοσκοπικό σωματείο “οι φίλοι του Λυκείου των Ελληνίδων”, ιδρύθηκε το 1988 από μέλη της χορευτικής ομάδας, με σκοπό την άμεση πληροφόρηση, την ηθική συμπαράσταση και κατά το δυνατόν την υλική ενίσχυση του Λυκείου. Το ΛτΕ περνάει δυναμικά στην ψηφιακή εποχή με την ανανεωμένη ιστοσελίδα του αλλά και με τα πιο δημοφιλή μέσα και πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης. Η εξέλιξη της τεχνολογίας βοηθά στη διαχείριση της προβολής, της πληροφόρησης και της επικοινωνίας με το κοινό και προσφέρει μια ολοκληρωμένη εμπειρία που συνδυάζει την εκπαίδευση και την απόλαυση. Το κεντρικό Λύκειο παραμένει μπροστάρης στα θεατρικά δρώμενα με μεγάλες παραστάσεις, ένα είδος που γνωρίζει καλά και το ασκεί με επιτυχία.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Αβδελά Έφη και Ψαρρά Αγγέλικα, (1985). *Ο Φεμινισμός στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου, μία ανθολογία*, από την Ιστορία του Γυναικείου κινήματος, σειρά γυναικείου βιβλίου, επιμέλεια Κωστούλα Σκλαβενίτη: Εκδ: Γνώση

Αναγνωστόπουλος, Β. Δ. (2005). *Λαϊκή Παράδοση : Επιβίωση και Αναβίωση – Προβλήματα και Προβληματισμοί*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Αναστασοπούλου Μ., (2003). *Καλλιρρόη Παρρέν, η συνετή απόστολος της γυναικείας χειραφεσίας - η ζωή και το έργο*. Αθήνα: Ηλιοδρόμιον.

Ανδριώτης, Ν. & Πρωτοπαππά, Ε. (2010). «Αναδρομή στην Ιστορία του Λυκείου των Ελληνίδων». Στο Ε. Αβδελά (επιμ.). *Το Λύκειον των Ελληνίδων 100 Χρόνια* (σσ. 19-85). ΠΙΟΠ.

Αντζακα – Βέη, Ευ. (2010). «Οι ελληνικοί χοροί στο Λύκειο των Ελληνίδων. Τα πρώτα πενήντα χρόνια», σελ.233. Στο Ε. Αβδελά (επιμ.). *Το Λύκειον των Ελληνίδων 100 χρόνια*. ΠΙΟΠ.

Αντζακα-Βέη, Ε. & Λουτζάκη, Ρ. (1999). *Παραδοσιακοί χοροί – ο Χορός στην Ελλάδα*. Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τομ.28. Θέατρο-Κινηματογράφος-Μουσική-χορός, σσ. 327-341. Εκδοτική :Αθηνών.

Αυδίκος, Ευ. (2009). *Εισαγωγή στις σπουδές του λαϊκού πολιτισμού*. Εκδ: Κριτική.

Βαρίκα Ε., (2011). *Η εξέγερση των Κυριών - Η Γένεση μιας Φεμινιστικής Συνείδησης στην Ελλάδα 1833-1907* σελ. 287-289. Εκδ: Παπαζήσης.

Βαρβούνης, Μ. & Μαχά-Μπιζούμη, Ν. (2019). *Τέχνη του Λόγου και Ένδυμα, Μελετήματα για τη Λαϊκή Τέχνη*. Θεσσαλονίκη : Σταμούλης Αντ.

Βασιλειάδου, Δ. (2010). «Lyceum Clubs και Λύκειο των Ελληνίδων: από το πρότυπο του διεθνούς γυναικείου δικτύου στο εθνικό πρωτότυπο σωματείο». Στο Ε. Αβδελά (επιμ.). *Το Λύκειον των Ελληνίδων 100 χρόνια*, σελ.97: ΠΙΟΠ.

Βασιλειάδου, Δ. (2010). «Συλλογικές δράσεις, δραστήριες ζωές: η θεσμοθέτηση μιας γυναικείας συσπείρωσης στις αρχές του 20ού αιώνα». Στο Ε. Αβδελά (επιμ.). *Το Λύκειον των Ελληνίδων 100 χρόνια*, σελ.119: ΠΙΟΠ.

Βεργίδης, Δ. / Davis, M. / Fay, R. / Ambrahamsson, K. (1999), «Εκπαίδευση Ενηλίκων : Κοινωνική και Οικονομική Λειτουργία». Τόμος Β'. Πάτρα : ΕΑΠ

Δαλακούρα Αι. & Ζιώγου-Καραστεργίου Σ. (2015). *Η εκπαίδευση των γυναικών. Οι γυναίκες στην εκπαίδευση, Κοινωνικοί, ιδεολογικοί, εκπαιδευτικοί μετασχηματισμοί και η γυναικεία παρέμβαση (18ος -20ος αιώνας)*, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Συγγράμματα και Βοηθήματα. Εκδόσεις: Κάλλιππος.

Δήμας, Η. Σ. (2010). «Κοινωνία και ελληνικός παραδοσιακός χορός. Στο Η. Δήμας, Β. Τυροβολά & Μ. Κουτσούμπα (επιμ.). *Ελληνικός Παραδοσιακός Χορός*. Θεωρήσεις για το λόγο, τη γραφή και τη διδασκαλία του. Αθήνα: Ιδίων σ.σ.17-41, 50.

Δρανδάκης, Λ. (1993). *Ο αυτοσχεδιασμός στον ελληνικό δημοτικό χορό*. 1^η έκδοση: Αθήνα. Βιβλιοθήκη Τ.Ε.Φ.Α.Α.

Ζαφειρόπουλος, Κ. (2015). *Πως Γίνεται Μία Επιστημονική Εργασία; Επιστημονική Έρευνα και Συγγραφή Εργασιών*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική

Ζιώγου – Καραστεργίου, Σιδ. (1986), «Η Μέση Εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα (1830-1893)», σσ.125-126,141,221. Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας - Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς.

Ζιώγου, Σ. (1999), (επιμ.). *Εκπαίδευση και φύλο. Ιστορική Διάσταση και Σύγχρονοι Προβληματισμοί*. Θεσσαλονίκη : Εκδ. Βάνιας.

Ζιώγου – Καραστεργίου (2007) « Η γυναικεία εκπαίδευση στο πλαίσιο των μεταρρυθμίσεων του Ελευθέριου Βενιζέλου», στο Εθνικό ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», *Εκπαιδευτική πολιτική στα χρόνια του Ελευθέριου Βενιζέλου*. Αθήνα: Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, σ. 313

Κακάμπουρα, Ρ. & Σαλταπίδα, Ε. (2016). «Φολκλωρισμός και Λαογραφία»: Η παράσταση του Συλλόγου Σέμελη με τίτλο: "Από την παράδοση στην παράσταση - Τα βιωματικά χοροστάσια και οι αναπαραστάσεις τους". Στο Μ. Βαρβούνης, Μ. Σέργης, Δ. Δαμιανού, Ν. Μαχά - Μπιζούμη, & Γ. Θεοδωρίδου. *Η Διαχείριση της παράδοσης. Ο Λαϊκός Πολιτισμός ανάμεσα στο Φολκλωρισμό, στην Πολιτιστική Βιομηχανία και στις Τεχνολογίες Αιχμής* (σσ. 311-320). Εκδοτικός Οίκος Αντ. Σταμούλη.

Κακάμπουρα, Ρ. (2010). «Διδακτική του λαϊκού πολιτισμού στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση». 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών της Εκπαίδευσης (σσ. 216-223). Εκδ : Σμυρνιωτάκης.

Καραμάνου Α., (2015). *Η Ευρώπη και τα δικαιώματα των γυναικών, ο εξευρωπαϊσμός σε Ελλάδα και Τουρκία, συγκριτική ανάλυση*. Σειρά Διεθνείς Σχέσεις: Παπαζήσης.

Κατσαδώρας, Γ. (2013). «Το περιοδικό “Λαογραφία” και οι σύγχρονες επιστήμες του ανθρώπου». Πρακτικά Πανελλήνιου Συνεδρίου (σσ. 450-458). Αθήνα: Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία.

Κονταξή, Α. (2016). «Εθιμικές εκδηλώσεις στο χώρο της Βαλκανικής. Το λαϊκό δρώμενο του Λαζάρου». (Διδακτορική Διατριβή). Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών).

Κυριακίδης, Στ. Π. 1887-1964. (1937). *Τι είναι λαογραφία και εις τι δύναται να ωφελήσει η σπουδή της*. Θεσσαλονίκη: [Τύποις Κορνήλιου Θεοδορίδου], 1937: χ.ε. Ανάτυπα.

Κυριακίδης, Στ. Π. (1922). *Ελληνική Λαογραφία. Μέρος Α΄: Τα μνημεία του Λόγου*. Αθήνα: Εκδόσεις: Π. Δ. Σακελλαρίου.

Κυριακίδου – Νέστορος, Α. (2007). *Η Θεωρεία Της Ελληνικής Λαογραφίας – Κριτική Ανάλυση*. Αθήνα: Ίδρυμα Μωραΐτη, σ.44

Λάββας, Γ. (2010). *Ζητήματα Πολιτιστικής Διαχείρισης*. Αθήνα: Εκδ. Μέλισσα

Λαλαγιάννη Β., (2005). «Γυναίκα, ανάγνωση και μυθιστόρημα. Αναγνώστριες και αναγνώσεις του έργου της Γ. Σάνδη στην Ελλάδα του XIX αιώνα» στο Μ. Tsianikas and G. Frazis (eds.). *Greek Research in Australia: Proceedings of the Biennial International Conference of Greek Studies, Flinders University April 2003*. Flinders University Department of Languages-Modern Greek: Adelaide, pp. 615-640

Λουτζάκη, Ρ., (2010). «Χορεύοντας στο Λύκειο.....στην καλλιτεχνική σκηνή της περιόδου 1960 – 1980». Στο Ε. Αβδελά (επιμ.), *Το Λύκειο των Ελληνίδων 100 Χρόνια* (σ. 283). ΠΙΟΠ.

Λουτζάκη, Ρ. (1999). «Ο Σύλλογος ως χώρος χορευτικής δραστηριότητας». Στο: *Μουσικές της Θράκης. Μία διεπιστημονική προσέγγιση* : Έβρος, σσ. 209-218,229. Αθήνα: Οι φίλοι της Μουσικής.

Μάργαρη Ζ. Ν. (2020). *Διαχείριση Πολιτιστικής Κληρονομιάς*. Αθήνα: Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης.

Μαχά – Μπιζούμη, Ν. (2010). «Η Ιματιοθήκη του Λυκείου των Ελληνίδων (1911-2000). Ιστορική προσέγγιση στον τρόπο συγκρότησης και διαχείρισης μιας

ενδυματολογικής συλλογής». Στο Ε. Αβδελά (επιμ), *Το Λύκειο των Ελληνίδων 100 Χρόνια* (σσ. 193-231). ΠΙΟΠ.

Μαχά – Μπιζούμη, Ν. (2003). *Μουσείο Ιστορίας της Ελληνικής Ενδυμασίας. Το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον του*. Εθνογραφικά ΠΛΙ, τόμος 12-13, σσ. 177-188.

Μερακλής, Μ. Γ. (2011). *Ελληνική Λαογραφία. Κοινωνική Συγκρότηση- Ήθη και Έθιμα – Λαϊκή Τέχνη*. 3^η Έκδοση: Καρδαμίτσα.

Μερακλής, Μ. Γ. (2004). *Λαογραφικά Ζητήματα*. Εκδ : Καστανιώτης.

Μερακλής, Μ.Γ. (1992). *Για την Ελληνική Λαογραφία. Θέματα λαογραφίας*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Μόσχου – Σακορράφου, Σ. (1990). *Ιστορία του ελληνικού φεμινιστικού κινήματος*. Αθήνα, σσ. 115-118.

Μπακαλάκη, Αλ. & Ελεγκίτου, Ε. (1987). «*Η εκπαίδευση εις τα του οίκου και τα γυναικεία καθήκοντα. Από την ίδρυση του Ελληνικού κράτους ως την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1929*, σσ. 33-34. Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς: (ΙΑΕΝ).

Μπαμπινιώτης, Γ. (1998). *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα, σσ. 26-29.

Μπόμπου – Πρωτοπαπά, Ελ. (1993). *Το Λύκειο των Ελληνίδων 1911 – 1991*. Αθήνα: Λύκειο των Ελληνίδων

Μπουτζουβή, Αλ. (2003), «Γυναικείο Κίνημα. Όψεις και Δράσεις 1909-1922», σσ. 283-292, στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τόμος 6. Ελληνικά Γράμματα.

Παπαταξιάρχης, Ε. & Παραδέλλης, Θ. (επιμ.). *Ταυτότητες και Φύλο στη Σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σσ.209-250

Ολυμπίτου, Ε. (2010). «Αναζητήσεις και προσανατολισμοί της εθνικής ιδεολογίας: η πρώτη εικοσαετία της επιστήμης της Λαογραφίας και η δημιουργία του Λυκείου των Ελληνίδων». Στο Ε. Αβδελά (επιμ). *Το Λύκειο των Ελληνίδων 100 Χρόνια* (σσ. 339- 363). ΠΙΟΠ.

Παπαρρηγόπουλος, Κ. (1925). *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Από των Αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι της Βασιλείας του Γεωργίου του Α΄*. Εκδ. Ελευθερουδάκης.

Πατσίλη, Σ. (2017). «Το Παιδικό Τραγούδι και η Λαϊκή Παράδοση». Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας Παιδαγωγικό τμήμα Νηπιαγωγών. Διπλωματική Εργασία

Πραντσίδης, Ι. (2005). *Ο χορός στην ελληνική παράδοση και η διδασκαλία του*. Αιγίνιο Πιερίας. Εκδοτική: Αιγινίου.

Ρεπούση, Μ. (2003), «Το Φύλο των Γυναικών: Έμφυλες ομάδες και γυναικείες διεκδικήσεις», σσ. 181-190, στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τόμος 5. Ελληνικά Γράμματα.

Σαμίου, Δημ. (2003), «Οι Ελληνίδες 1922-1940. Κοινωνικά ζητήματα και φεμινιστικές διεκδικήσεις», σσ 65-76, στο Παναγιωτόπουλος Β. (επιμ.). *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τόμος 7. Εκδ : Ελληνικά Γράμματα.

Τρίμη - Κύρου, Κ. (2010). «Οι άτυχες και οι τυχερές»: γνωστικές προσδοκίες και εκπαιδευτικοί στόχοι του Λυκείου των Ελληνίδων (1911-1940). Στο Ε. Αβδελά (επιμ.). *Το Λύκειο των Ελληνίδων 100 χρόνια*. ΠΙΟΠ.

Φουρναράκη, Ελ. (2010). «Γυναικεία σωματική κουλτούρα και επινόηση εθνικών παραδόσεων: συμβολές της Ενώσεως των Ελληνίδων και του Λυκείου των Ελληνίδων (1897-1940)», σελ.447. Στο Ε. Αβδελά (επιμ.). *Το Λύκειο των Ελληνίδων 100 χρόνια*. ΠΙΟΠ.

Φουρναράκη, Ελ. (1987), *Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών: ελληνικοί προβληματισμοί (1830-1910)* - Ένα ανθολόγιο / Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας. Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 11, σσ.63-64

Χαρμαντά, Α. Π. (2009). «Η ανακάλυψη και διαχείριση των ελληνικών χορών και η συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας». Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών Επιστημών. Αθήνα: Διδακτορική Διατριβή.

Χατζεφραιμίδης, Ει. (2005). *Ορθοδοξία και Πολιτισμός. Η διακονία της κατάφασης στην πολιτισμική πολυμορφία*. Θεσσαλονίκη: Σταμούλης Α.Ε.

Ψαρρά, Α. (2010). «Α' Εθνικόν Γυναικείον Συνέδριον (Αθήνα, 28 Μαρτίου-4 Απριλίου 1921)», στο Ε. Αβδελά (επιμ.), *Το Λύκειο των Ελληνίδων 100 χρόνια*, σελ. 405. ΠΙΟΠ.

Ξενόγλωσση

Avdela Efi and Psarra Angelika, (2005). «Engendering 'Greekness': Women's Emancipation and Irredentist Politics in Nineteenth-Century Greece», *Mediterranean Historical Review*, Vol.20 No.1, Taylor & Francis, pp 67-79

Anastasopoulou Maria, «Feminist Discourse, and Literary Representation, in Turn-Of The- Century Greece: Kallirre Siganou-Parren's 'The Books of Dawn'», *Journal of Modern Greek Studies*, John Hopkins University Press Vol. 15, No.1, May 1997, pp 1-28

Boas, F. (2009). Η σκέψη του πρωτόγονου ανθρώπου και η πρόοδος του πολιτισμού. Στις Πηγές της Γνώσης : PRINTA

Kyriakidou Maria, (2014). «The Lyceum of Greek Women and the Idealization of Female Greek Beauty», in *Maria Ioannou and Maria Kyriakidou (Ed), Female Beauty in Art. History, Feminism, Women Artists, Cambridge Scholars Publishing*, pp. 100-126

Kroeber, A., & Kluckhohn, C. (1952). Culture: a critical review of concepts and definitions. *Papers of the Peabody Museum of American Archeology and Ethnology*, p.305

. Psarra Angelika «A gift from the New World: Greek Feminists between East and West (1880-1930) translated from Greek by Martha Michailidou, in Anna Frangoudaki and Caglar Keyder (ed), *Ways to Modernity in Greece and Turkey Encounters with Europe, 1850-1950*, I.B. Tauris & Co Ltd, London New York 2007, pp. 150-166.

Rupp, L.J. (1997). Worlds of women: *The Making of an International Women's Movement*. Princeton: Princeton University Press.

Sahlins, M. (2003). «Δύο ή τρία πράγματα που ξέρω για τον Πολιτισμό». *Πολιτισμός και Πρακτικός Λόγος*. Αθήνα: Εκδ:21^{ος} ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΣ, σσ. 242-243, 321-353

Walter Puchner (2009). *Συγκριτική Λαογραφία* (Πρώτος τόμος). Έθιμα και τραγούδια της Μεσογείου και της Βαλκανικής. ΑΡΜΟΣ.

Άρθρα

Βελίσκου, Τάνια.(2018).«Κατάγομαι από την παιδική μου ηλικία». *Ενημερωτικό Δελτίο ICOM*, περίοδος Β΄, 15, 49-50.

Γραμμαζίδης, Νίκος : (2017,Δεκέμβριος). «Η Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά και η χρήση των νέων τεχνολογιών για τη διαφύλαξή της». *I- Treasures*.

Γκόντης, Γιώργος. «Η σημασία και ο ρόλος των πολιτιστικών συλλόγων. Χθες – σήμερα και η σχέση τους με την πολιτεία». 2014 Δεκεμβρίου 13, by *sarkazo*
Δελτίον Λυκείου Ελληνίδων, τχ.: (1933 – 1967). Λύκειο των Ελληνίδων.

Δρανδάκης Λευτέρης, 2003 Σεπτεμβρίου 22, «χορογραφήματα ελληνικό φεστιβάλ Α.Ε. Ωδείο Ηρώδου Του Αττικού». *Λύκειο Των Ελληνίδων*.

Εικοσιπενταετηρίς του Λυκείου των Ελληνίδων,1911-1936. «Πεντηκονταετηρίς της δράσεως της ιδρύτριας και προέδρου αυτού Καλλιρρόης. Παρρέν 1886 – 1936». [χ.τ.] : [Εργαστήριο Γραφικών Τεχνών Στεφ. Ν. Ταρουσόπουλου], [1936], Πανεπιστήμιο Κρήτης. Metadata & Digital Documents

Καλλιρρόη Παρρέν (1-15 Απριλίου 1916). *Εφημερίς των Κυριών*, τχ. 1082, σ. 3072.

Λάζου, Α. (2019), «Ο χορός ως αντικείμενο επιστημονικής έρευνας και φιλοσοφίας. Epistemes Metron Logos, ACADEMIA.

Λουτζάκη, Ειρ. (2003 Ιανουάριος). «Από την τοπική κοινωνία στο αρχείο του Μουσείου: άυλα προϊόντα πολιτισμού και πνευματικά δικαιώματα». *Εθνογραφικά* 12-13. ResearchGate.

Πολυμέρου – Καμηλάκη, Αι. (2021, Ιούλιος, 02): «Ο λαϊκός πολιτισμός δεν είναι μουσειακό είδος». *Bigpost Newsroom*.

Πολυμέρου-Καμηλάκη, Αι. (2020,Δεκέμβριος):«Επιστροφή στην τοπικότητα». (Σ. Επιτροπή, Δημοσιογράφος). *Αρχαιολογία & τέχνες*. Τεύχος 134.

Πουρνάρα Μαργαρίτα. : «Η παράδοση είναι πάντα σύγχρονη» /202205/05/. Συνέντευξη με τον Λεύτερη Δρανδάκη, εφημερίδα : *Η Καθημερινή*.

Ρόμπου - Λεβίδη, Μ. (Οκτώβριος – Δεκέμβριος 2011), «Λύκειο των Ελληνίδων: Μπορεί ένα ερευνητικό εκδοτικό εγχείρημα να αποτελέσει μοχλό μετασχηματισμού;», *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 115, σσ.68-80

Τσοκόπουλος, Γ.Β. (1911 Νοεμβρίου 30). Εφημερίδα *Αθήναι*.

Χατζηανδρέου, Κωνστ.. (2021 Απριλίου 20). «Πολιτισμική κληρονομιά: Παρελθόν-Παρόν-Μέλλον» *Cultural Diplomacy Journal*.

Πρακτικά Γ. Σ. 10/05/1971 & 24/ 05/1971. ΙΑΛΕ

Πρακτικά Γ. Σ. 12/ 12/1969 & 19/01/1970. ΙΑΛΕ

Πρακτικά Γ. Σ. 27/11/1967 & 26/02/1968. ΙΑΛΕ

Πρακτικά Γ. Σ. 09/01/1967 & 11/05/1967. ΙΑΛΕ

Πρακτικά Γ. Σ. 27/06/1960. ΙΑΛΕ

Πρακτικά Γ. Σ. 15/10/1962. ΙΑΛΕ

Πηγές από το Διαδίκτυο

Βασιλειάδου, Ευδ. (1998), «Τα γυναικεία περιοδικά του 19ου αιώνα», ανακτημένο από: <http://www.auth.gr/virtualschool/1.2/young's/Vassileiadou.html>

April 9, 2011, Γυναικεία πνευματικότητα

Δαλακούρα, Κ., Ζιώγου-Καραστεργίου, Σ. (2016). «Η εκπαίδευση των γυναικών – Οι γυναίκες στην εκπαίδευση (18^{ος} – 20^{ος} αι.): «Κοινωνικοί, ιδεολογικοί, εκπαιδευτικοί μετασχηματισμοί και η γυναικεία παρέμβαση». Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, ανακτημένο από: <http://hdl.handle.net/11419/25>

Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ. (2015). «Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας – εφαρμογές στην ψυχολογία και στην εκπαίδευση». Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και βοηθήματα, ανακτημένο από: <http://www.kallipos.gr>

Κατσούλης, Η. “Michael Herzfeld. «Πάλι δικά μας: Λαογραφία, ιδεολογία και η διαμόρφωση της σύγχρονης Ελλάδας». September 2015 – Επιστήμη και Κοινωνία. Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας, ανακτημένο από:

[https:// Doi: 1012681/sass.924](https://doi.org/10.12681/sass.924)

Ηχητικό περιεχόμενο κείμενο της Άτσακα, Λ. (2011,3,16). Ακαδημία Αθηνών: Studio 133. Επίσημη ιστοσελίδα του Λυκείου των Ελληνίδων: <https://lykeionellinidon.com>

Πούλιος Ι. & Αραμπατζής Γ. (2015). «Αναπτυξιακά-ενεργειακά έργα, πολιτισμικό περιβάλλον, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη». Στο: *Πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη*. [ηλεκτρ. βιβλ.]. Σύνδεσμος

Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών: Αθήνα. Διαθέσιμο στο:

<https://repository.Kallipos.gr/handle/11419/2394>

Σαμπίνε Von Schorlemer: Έδρα της Unesco στις Διεθνείς Σχέσεις/Δίκαιο/Ανθρώπινα Δικαιώματα/ Πολιτιστική Κληρονομιά, ανακτημένο από: <http://www.Unesco.org>

Φουρναράκη, Ελ. (1997). «Το σύγχρονο εγχείρημα της ιστορίας των γυναικών – Πτυχές μιας μετατόπισης προς μια ιστορία της σχέσης των φύλων». *Μνήμων*, 19, 186-199, ανακτημένο από: . <https://Doi.org/10.12681/mnimon.295>

Adell N., Bendix R. F., Bortolotto C., Tauschek M. (2015). *Between Imagined Communities and Communities of Practice: Participation, Territory and the Making of Heritage*. Διαθέσιμο στο: <https://library.oapen.org/bitstream/id/b23f81b6-3fde-49e5-a672-bdaa88a7b011/610380.pdf>

Παράρτημα

Ερωτήσεις συνεντεύξεων

Ερωτήσεις προς τη κυρία Κατερίνα Δασκαλάκη ειδική Γραμματέα του κεντρικού Λυκείου των Ελληνίδων:

- Ποια είναι η ιδιότητά σας στο Λύκειο;
- Ποιος είναι ο σκοπός και οι στόχοι του Λυκείου;
- Τι είδους προγράμματα προσφέρονται από το σωματείο σας;
- Πόσα είναι τα ενεργά μέλη σήμερα; Έχουν αρμοδιότητες;
- Ποια μέσα επικοινωνίας χρησιμοποιείτε για την ενημέρωση των μελών;
- Πόσα είναι τα τμήματα που λειτουργούν σήμερα;
- Ποιοι είναι οι οικονομικοί πόροι του Λυκείου;
- Πόσα είναι τα παραρτήματα σε Ελλάδα και Εξωτερικό;
- Το σωματείο συμμετέχει σε πολιτιστικές εκδηλώσεις του Εξωτερικού;
- Πως προβάλλετε τις πολιτιστικές σας εκδηλώσεις;
- Ποιοι είναι οι λόγοι συμμετοχής των μελών σε χορευτική ομάδα;
- Πραγματοποιούνται εκπαιδευτικά προγράμματα σήμερα; Ποια είναι η συχνότητά τους; Βοηθούν στην ενίσχυση του πολιτιστικού στοιχείου;
- Επαρκεί η εκπαίδευση που λαμβάνεται στα σχολεία για την πολιτισμική μας κληρονομιά και ιστορία;

- Προτάσεις για την προστασία και διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς με θεσμικά μέτρα.
- Ποιος είναι ο ρόλος της ελληνικής παραδοσιακής ενδυμασίας;
- Συμμετέχουν τα μέλη στις εκδηλώσεις του Λυκείου;
- Τι είδους εκδηλώσεις πραγματοποιείτε κατά τη διάρκεια της χρονιάς;
- Είναι τα μέλη ικανοποιημένα με την επικοινωνιακή πολιτική του Λυκείου;
- Αξιοποιούνται από το Λύκειο τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης;
- Ποια είναι η επίδραση του Λυκείου στα μέλη του;
- Ποια είναι η δραστηριότητα του Λυκείου στο χώρο του δημοσίου θεάματος σήμερα;
- Υπάρχει συνεργασία του Λυκείου με άλλους φορείς Πολιτισμού;
- Η πανδημία του κορονοϊού επηρέασε τη λειτουργία του λυκείου;
- Ποιες δράσεις και εκδηλώσεις προγραμματίζετε για το μέλλον;
- Προτάσεις – Απόψεις – Προσδοκίες για το μέλλον του Λυκείου.

Ερωτήσεις συνεντεύξεων

Ερωτήσεις προς την κυρία Ζωή Σταματούκου, έφορο του τμήματος Εθνικών Παραδόσεων και Λαογραφικού Αρχείου:

- Με τι ασχολείται το τμήμα σας, σε τι συμβάλλει στη λειτουργία του Λυκείου;
- Συνεχίζεται σήμερα η λαογραφική καταγραφή; Παρουσιάζει δυσκολίες;
- Ποια είναι η γνώμη σας για την παράδοση σήμερα; Μεταδίδονται οι πολιτιστικές αξίες σήμερα;
- Ποια είναι η σημασία των εθίμων στη σημερινή εποχή; Ποια είναι η επιρροή της παγκοσμιοποίησης σήμερα;
- Το ΛτΕ συμμετέχει σε πολιτιστικές εκδηλώσεις άλλων περιοχών;
- Πόσο εφικτή είναι η προστασία και η διαφύλαξη της πολιτισμική μας κληρονομιάς σήμερα;

- Επηρεάζεται το Λύκειο από την σημερινή πολιτισμική ετερότητα; Πως το αντιμετωπίζει;
- Η νέα γενιά ανταποκρίνεται απέναντι στους πολιτισμικούς θεσμούς; Αν ναι, πως το καταφέρνετε;
- Ενδιαφέρεται η νέα γενιά για τη παράδοση και την ιστορία ενός τόπου;
- Υπάρχει αλλοίωση στα χαρακτηριστικά του παραδοσιακού χορού λόγω αστικοποίησης; (μετασχηματισμοί στο πέρασμα του χρόνου: ιστορικοί/πολιτικοί/κοινωνικοί).
- Τώρα με τι δραστηριοποιείται το τμήμα σας;
- Έχετε χορηγούς και εθελοντές για τη λειτουργία του τμήματος;
- Λύκειο και σύγχρονη ψηφιακή τεχνολογία. Ποια είναι κατά τη γνώμη σας;
- Ποια είναι τα συναισθήματά σας για το Λύκειο;
- Τι σημαίνει για εσάς ο θεσμός του Λυκείου των Ελληνίδων;
- Ποιες είναι οι προσδοκίες σας για το μέλλον του Λυκείου;

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικό προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.